

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

A sepia-toned photograph of a person sitting on a bench by a body of water. The person is in silhouette, facing away from the camera. In the foreground, there are several birds, possibly ducks or geese, also in silhouette. The water is calm, and the overall scene is peaceful and contemplative.

YAŞAMAK VE ÖLMEK ÜSTÜNE

YUSUF ZİYA BAHADINLI

[2.
Baskı]

Yaşamak ve Ölmek Üstüne

Yazılama Yayınevi: 111

Yaşamın İçinden: 14

Yaşamak ve Ölmek Üstüne

Yusuf Ziya Bahadınlı

Kapak Tasarımı

Özgür Şahin

Sayfa Tasarımı

Yiğit Berker

Birinci Baskı

Temmuz 2015

İkinci Baskı

Şubat 2020

© Yazılama Yayınevi

ISBN

978-605-9988-24-7

Baskı

Kayhan Matbaacılık

Güven San. Sitesi C Blok No: 244

Topkapı - İSTANBUL

(0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

Matbaa Sertifika No: 12156

İrtibat

Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.

Serasker Cad. Osmancık Sokak Betül Han 9/13

Kadıköy - İSTANBUL

0 216 338 52 59

www.yazilama.com

iletisim@yazilama.com

Yaşamak ve Ölmek Üstüne

Yusuf Ziya Bahadınlı

Yusuf Ziya Bahadınlı, Bahadın'da (Yozgat) doğdu; ilkokulu orada okudu. Belli sürelerle Yozgat Ortaokulu, Pazarören Köy Enstitüsü, Yüksek Köy Enstitüsü, Balıkesir Eğitim Enstitüsü, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde (Edebiyat Bölümü) okudu. İlk, orta, öğretmen okulu ve liselerde Türkçe-Edebiyat öğretmenliği yaptı. Kurduğu "Hür" ve "Yeni Dünya" yayınevleri yirmi yıl sürdü. Ayrıca sosyalizmin sorunlarını işleyen iki dergi çıkardı: "İlke" ve "Yeni Dünya." TİP milletvekili olarak bir dönem Meclis'te bulundu. On bir yıl da Avrupa'da (Fransa, Almanya) sürgünde kaldı.

Yusuf Ziya Bahadınlının Kitapları:

HİKÂYE

İtin Olayım Ağam (Hür Yayınevi, 1964)
Haçça Büyüdü Hatış Oldu (Yeni Dünya, 1978)
Geçeneğin Karanlığında (Yeni Dünya, 1982)
Titanik'te Dans (Yeni Dünya, 1986)
Tavandaki Kırmızı (Hikâyelerinden Seçmeler, Morbenek, 1999)
Bir Hikâyem Var (2011)

ROMAN

Gülleceli Kızım (Hür Yayınevi, 1965, 1982; Morbenek, 2004)
Gülleceyi Sel Aldı (Hür Yayınevi, 1972; Yeni Dünya, 1978; Morbenek, 2003)
Gemileri Yakmak (Yeni Dünya, 1977, 1981; Gelenek, 2000)
Açılın Kapılar (Yazko, 1985; Hitit, 1989; Milliyet, 1990)
Lidya Gözleri Yaprak Yeşili (Morbenek, 1996, 2000)

ANI

Öyle Bir Aşk (Sarmal, 1993; Say, 1995; Gelenek, 2000; İmge Kitabevi Yayınları, 2007)
Meclis'in İçinde Vurdular Bizi (Asya-Şafak, 2006)

İNCELEME

Dört Sosyalist Ülke (Hür Yayınevi, 1970)
Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm (Hür Yayınevi, 1968)
Alevilik ve İslâm Fanatizmi (İnsancıl Yayınevi, 2009)

SÖZLÜK

Deyimlerimiz ve Kaynakları (Hür Yayınevi, 1958, 1959, 1982)
Türkçe Deyimler Sözlüğü (Hür Yayınevi, 1964, 1967, 1969-2 baskı, 1971, 1976, 1978, 1980, 1981, 1982, 1984)
Atasözleri Sözlüğü (Aydın Su takma adı ile) (Hür Yayınevi, 1972, 1973, 1974; Yeni Dünya, 1975, 1981, 1982, 1983, 1985, 1986, 1987, 1988; Yuva Yayınları, 1990, 1991)
Türkçe Okul Sözlüğü (Hür Yayınevi, 1975)

ÖZEL BASKI

Hikâyelerinde-Romanlarında BAHADIN (Morbenek Yayınları, 2003)
Kırkbir Yazar Kırkbir Yorum

Yusuf Ziya Bahadınlının Yabancı Dillere Çevrilen Kitap ve Öyküleri *Ürünlerinin çevrildiği diller: Polonya dili (Lehçe), Rusça, Çekçe, Almanca, Bulgarca.*

Çevrilen kitaplarının adı, yayınevi, yılı, çevrildiği dil, o dildeki adı:

“Haçça Büyüdü Hatis Oldu” adlı kitaptan iki öykü. “Ararat Verlag” yayınevinde 1980 ve 1982’de iki kez Almanca ve Türkçe basıldı. Kitabın Almanca adı: “Zwischen zwei Welten”. Türkçe adı: “İki Dünya Arasında”. Kitaptaki öyküler: “Haçça Büyüdü Hatis Oldu - Hatscha ist Erwachsen und Heisst Jetzt Hatisch” ve “Peri Kızı- Die Fee”.

“Geçeneğin Karanlığında” adlı öykü kitabı, “Express Edition” yayınevi tarafından Almanca 1984 yılında “In Der Dunkelheit Des Flures” adıyla yayımlandı.

“Ankara Kapıcısı”, “Gül Yüzlü Efendim” öyküleri, “Kontynenty” adlı dergide 1972’de Lehçe yayımlandı.

“İtim Olayım Ağam” adlı öykü, “Przegląd Orientali Styczny” adlı dergide 1972’de Lehçe yayımlandı.

“Otuz Beş Yıl” adlı öykü, “Kontynenty” adlı dergide 1973’te Lehçe yayımlandı.

“Türkiye Devrim Müzesi” adlı öykü, 1974’te Rusça “3BE3AA BOKTOKA” adlı dergide yayımlandı.

“Haçça Büyüdü Hatis Oldu” adlı öykü, Çekçe “Svetova Literatura” adlı dergide 1982’de yayımlandı.

“Haçça Büyüdü Hatis Oldu” adlı öykü, “Türkische Erzählungen” adlı antolojide Almanca yayımlandı. (Antoloji 2. baskısını yaptı.)

“Titanik’te Dans” adlı kitabından, “Bir Ses (Tırtıl Çiçeği)” adlı öykü, “Forum Zeitschrift für Ausländerfragen und - Kultur” adlı dergide yayımlandı. 1985, sayı:2

“İşiltı” adlı öykü “Zeitschrift für Kulturaustausch” adlı dergide 1985’te Almanca yayımlandı.

“Bir Ses” adlı öykü, “Forum” adlı dergide 1985’te Almanca yayımlandı.

Birkaç öykü de Bulgaristan’da yayımlandı, ancak hangi dergilerde, kaç yıllarında olduklarını hatırlanmıyor.

İçindekiler

Yusuf Ziya Bahadınlı'ya Sorular.....	9
Yaşamak ve Ölmek Üstüne	29
Sosyalist Gerçekçilik.....	35
Hümanist Sosyalizm	39
Bir Zaman Solcu Sanılırdı.....	45
Ahlâk Üstüne	51
İşkence Üstüne.....	57
Sürü İçgüdüsü ya da Kalabalığın Sessizliği.....	73
Fanatizm ve Öteki	77
İslâm Fanatizmi	81
Yolca Giden Yorulmamış	87
Bruno'dan Nesin'e	91
Köylülük Üstüne	95
Kitabı Kıymayın Efendiler	103
Lisa'nın Elleri.....	107
Anadolu Aleviliği Kültürü.....	111
İki Cami Arasında.....	119
Türkiye Devrim Müzesi	123
İlk Arpa Son Arpa	127
Havana Röportajı: Deniz Boyunca Yürüyorum	133
Üç Mektup	139

Yusuf Ziya Bahadınli'ya Sorular

B.Sadık Albayrak

-I-

“Konuşmaya başlarken hayat hikâyenizi kısaca anlatır mısınız?”

Bahadın köyünde doğdum. (Şimdi kasaba Yozgat'a bağlı). Doğum günüm 9 Eylül 1927. 13 kardeşten en küçüğüyüm. İlkokulu Bahadın'da okudum.

İki kez sınıfta kaldım.

Biri Yozgat Orta Okulu'nda, biri Balıkesir Eğitim Enstitüsü'nde. İkinci aynen şöyle oldu: Tarih öğretmeni, yıl sonu sınavında tek bir soru sordu: “Senin doğduğun köyde 18 yaşına basan erkekleri ne yaparlar?” dedi. Öğretmenin alaylı sorusuna karşılık “Evlendirirler” dedim. “Kalk!” dedi gürlereyerek; “ben de seni evlendireyim de gör, defol şimdi!” Cevabım bir yılıma mal oldu! (Not: O zaman okumuşların bile pek çoğu, köy enstitülerini düşman biliyordu!)

İki kez Meclis'te dövüldüm:

Birinde, beni tekmeleyen milletvekilleri arasında Adalet Partili köy enstitülü biri vardı. Öbürlerini göstererek “haklı olabilirler, beni düşman görüyorlar; ama sen neden vuruyorsun?” dediğimde:

“Neden olmasın, ben milletvekili değil miyim?” dedi.

İkincisinde de Adalet Partili bir senatör vuruyordu. O anda elimde bir süs çakım vardı. Üstümüzdeki ampülün ışığından parladığında:

“Aman uşak kaçın, elinde sustalı var!” diye bağırdı.

İki kez ölümden kurtuldum:

Birincisi: Çorum'da, bin kişilik bir güruhun saldırısında, en öndeki kırvatımdan çekiyordu. O çekerken, ben çekerken örme kırvatım koptu, başım bir dükkânın kapısına çarptı, kapı açıldı, içeri daldım. Kırvatım beni ölümden kurtarmıştı!

İkincisi: Kayseri'de mitingde bir grup; taşla, sopa ile üstüme saldırdı. Savcı, polis müdürü yanı başımda duruyordu. Tabancamı birden savcının bulunduğu tarafa doğrulttum:

"Savcılar, müdürler! Görevinizi yapmıyorsanız, biz yapalım!" diye bağırdım.

Birkaç dakikada, saldıranlar uzaklaştırıldı.

Topluluk dağılıp da arabaya binerken bir polis yanıma geldi.

"Ver elini öpeyim ağbi, sen savcıya tabanca çeken ağbisin!" dedi.

İki kez kafa travması geçirdim:

Biri, buzdan ayağım kaydı, İstanbul, İstiklâl Caddesi'nde. Beyin kanaması nedeniyle ameliyat oldum.

İkincisi, trafik kazasından. Polis raporunda, arabanın bana değil, benim başımı arabaya çarpmamdan dolayı arabayı zarara uğrattığım belirtiliyordu. Ayrıca bin lira tutarında para cezası ödedim. Üstelik de doktor raporunda beynimdeki kimi hücrelerin öldüğü yazılı idi.

Dört değişik "Enstitü"de okudum:

Pazarören Köy Enstitüsü

Yüksek Köy Enstitüsü

Balıkesir Eğitim Enstitüsü

Ankara-Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat Bölümü.

İki dergi çıkardım:

1-"İlke", 6 sayı sürdü.

2-"Yeni Dünya" 6 sayı sürdü.

Ben çıkarıyordum, polis topluyordu.

İki kez sürüldüm:

Biri; İvriz Öğretmen Okulu Edebiyat Öğretmenliğinden, Aksaray Orta Okulu Türkçe öğretmenliğine (1 gün sürdü; istifâ ettim).

İkincisi; Almanya: 33 yıl mahpusluğum isteniyordu, 12 yıl dönemedim.

10 yıl öğretmenlik (3 yıl köy öğretmenliği, 7 yıl köy enstitüsü, öğretmen okulu, orta okul, lise edebiyat öğretmenliği).

1 yıl Türk Hava Yollarında memurluk.

2 yıl büfecilik.

17 yıl yayıncılık.

4 yıl Milletvekilliği (Türkiye İşçi Partisi adına).

12 yıl sürgün. (Bu sürede Almanya'da "dostluk", "fikirdaşlık", "hemşerilik", "aynı siyasî düşüncede olma" ve "para" konusunda pek çok görmüş-geçirmişliğim oldu! Bütün bunları yaşarken olup bitenleri yazıya dönüştüremediğime üzgünüm...)

-II-

"Söyleşilerinizden birinin başlığı "Bir Yazarın Anatomisi" idi. Bu anatominin iskeletini neler oluşturuyor? Bir başka deyişle, yazarlığınızın belirleyici eksenleri nelerdir? Ortaya koyduğunuz eserlere baktığımızda bu belirleyici niteliklerin nasıl yaşama geçtiğini söyleyebilir misiniz?"

12 yaşında Yozgat Ortaokulu'na okumaya giderken, daha kente girmeden bir telefon direğindeki hoparlörden, Alman ordusunun Polonya'ya girdiğini öğrendim. 1939'da faşizmin iğrenç ve karanlık sesini bir direkten duyacaktım. Faşizmin ayak sesini yıllar sonra duymadan öte bir de yerinde görecektim: Polonya'da Krakuf kentinde beş milyon insana mezar olan Auschwitz kampında yedi ton kadın saçı, gaz fırınları, sandık dolusu diş fırçası, oda dolusu ayakkabı, emzik, takma ayak, gözlük, duvarlarda tırnakla çizilmiş resimler!.. Belleğimde kazılı kaldı. Bu kamp duvarlarındaki tırnakla çizilmiş resimlerin, dünyaya, zorbalığa, baskıya, sömürüye karşı bakışım, hikâye ve romanlarımda yankısını bulacağı kaçınılmazdı. Öyle bir sesteki ki bu, ortaokulda, köy enstitüsünde içimi ve dışımı yıllar yılı sarmalayacaktı. Bu korkunun yüklemi salt yüreğimizde, beynimizde değil midemizdeydi bir de. Enstitüde yıllar yılı, çoğunlukla kahvaltılarda bir avuç kuru üzümle neredeyse bir kibrit büyüklüğünde taşlı ekmek kırıntısıyla büyüme çağımız gölgelendi.

Yine de bu karanlık, korkulu günlerde köylü çocukları için bir “ba-rınak”, bir “ışık, yeni bir gün” doğmuştu. Köy enstitüleri, halka giden bir cumhuriyet aydınlanması idi. Ne ki bu “ışık”, bu “atılım” kısa sürdü; 1945-46’larda karardı ve son buldu. Bu ışık bir ateş böceği idi: ışıktı, ama ısıtmazdı. Çünkü “ısıtma cihazı” Türkiye’nin düzeni idi. Bu düzen, feodal-di ve kapitalizmi amaçlıyordu. Ne yazık ki, cumhuriyet, düzenini “ısıtan”a d n şt remedi. Bugün ise bir     nc s  eklendi:  sl m şeriatı!

Köy enstitülerinin en önemli yanı, hiçbir seçeneği olmayan yoksul köy-l  çocuğuna okuma imkânı ve fırsatı vermiş olmasıydı.

 ğrenimi, iş içinde iş yoluyla edinmekti. Bir de öğrenmeden okumak, ezberlenecek tek  ğretim düzeniydi oysa.

Kitap  zg r bırakılmıştı. Oku ya da okuma diye bir baskı yoktu; bu özgürlükten ancak isteyen yararlanabilirdi.

İlk kez, özellikle yoksul köylü çocuğu, devlet aygıtında görev alacaktı.

Ve bu köylü çocuğu birkaç sene sonra “köyü eğitim yoluyla canlandı-racaktı!”

Bu bir başlangıçtı, sürdürmeli, geliştirmeliydi, tez bitirildi. Adı bilinen onlarca köy enstitü çıkışlı yazar, yüksek eğitimli  ğretmen, bilim insanı kısa zamanda şehirlere, yabancı ülkelere geçme gereğini duydu.

Doğal olan da buydu. İdealizm, içinde bireyselliğini de taşırdı; yani ol-gularla beslenmesi gereken bir amaç noktasıydı.

Bir de köy enstitülerinin “komünist yuvası” olmakla nitelenmesine, bilimsellikten uzak bu saptamaya, İ n n  ve CHP’nin de katılması (aksi halde 1947’de yüksek köy enstitüsü kapatılır mıydı), nasıl açıklanabilir? Köy enstitüleri programını yapan onlardı; bilirlerdi ki, isteseler de bu programla komünist olunamazdı! Kitap okuma serbestti, ama zorunlu değildi. Öyle sanıyorum ki bu özgürlüğü kullananın sayısı 17 bin me-zundan azıydı. Bu saptama: 1947’de kapatılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nden 1.sınıfına sınavla alınanların çoğu (30 kişi) genelinde “de-mokrat” yapıda kişilerdi. İkiisi milliyetçi, beşi Said-i Nursi’ci idi.

Kız-erkek öğrenciler ilk kez yatılı bir arada okuyacaktı.

Köy enstitülerinin bir özelliği de, 2. Dünya Savaşı süresince, harcama-nın yüzde otuzunu ancak devlet karşıladığı halde gerisini kendi gücüyle

öğrenciyle; yapıda, tarlada, ışıkta çalışarak sağlıyordu.

Böylesine kısa süreli bir öğrenim sonucu yetişen genç köy öğretmeninden çok şey bekleniyordu:

Kimi, yeni bir “aydın tipi” yetişeceğini düşünüyordu ve bu köy önderleri tarafından Kemalizm’in tüm öğretileri bellenecek, böylece köyde kapitalizm öncesi sınıf ve ilişkileri tasfiye olunacaktı!

Ama bir toprak reformu daha yapılamamıştı. Toprağın büyük çoğunluğu ağaların elindeydi ve köylünün büyük çoğunluğu da ağaların ırgatıydı, azabıydı.

Sadece devlet, bürokrat kesime; “bu çocuklara kol-kanat gerin, yardımcı olun” diyordu.

“Köyü tüm unsuruyla rejimin seçtiği kapitalist yol doğrultusunda canlandırma” ülküsü ister istemez havada kalıyordu.

Yeni bir aydın tipinden söz ediliyordu. Ama, daha birkaç yıl önce köyden çıkan genç öğretmene, 20 yıl köyde yaşama zorunluluğu getiriliyordu. Köylü, köyde gelişecek, değişecek, aydınlanacaktı. O zaman için olasıydı, nüfusun yüzde sekseni köylüydü. Ama kişinin aydın olabilmesi için “şehirleşmesi” gerekmez miydi? “Köylülük” sosyolojik bir olguydu. Şehirli olmak demek, ufku geniş, düşüncesinde ve davranışında incelmış, her şeye bilimsel bakabilen, dogmatik bakışlardan kurtulmuş, uygar bir kişilik kazanmış demek değil miydi? Oysa köy enstitülü gençlerin “köylü” kalması isteniyordu bir bakıma. Bunun nedenleri vardı uygulamada. Şehir öğrenimli genç köyde kalmıyordu. Ama “aydın” olmanın yolu başka bir uygulamadan geçiyordu.

Sözgelimi, köy enstitülerinin büyük savunucusu Hasan Âli'nin felsefe kitapları liselerde okunurken; çok savunduğu, önemseydiği köy enstitülerinin programında yoktu! Kitap özgürdü, okunması özendiriliyordu, ama programında “edebiyat” dersi yoktu; mantık, sosyoloji yoktu. Köyden, birkaç yıl eğitildikten sonra bir daha çıkmamak üzere orada kalmak yeterli miydi?

Yozgat olgusu, köy enstitüleri, ardından yüksek öğrenim “serüvenim” ve sonrakiler yazılmalıydı...

“Yazma”, genelinde “okuma”nın peşinden gelen bir eylemdir. Çoğun-

lukla, yaşadıklarımı yazma isteği, yazarlığa yol açıyor. Çok söyledim, Pazarören Köy Enstitüsü, bana okuma imkânı verdi; okul kitaplığı görevliydim öğrenim boyunca. Enstitüde duvar gazetesi çıkarmam, piyesler yazmam bir “alıştırma” idi. Bu süre bende uzun sürdü; bir “hârîka çocuk” değildim; on beş yıl sonra ancak gerçekten yazmaya başladım. Öğretmenliğimin üç yılı köyde, yedi yılı da Demokrat Parti'nin yönetimi içinde başladı ve bitti.

Bu hükümet, zihnimde oluşturduğum ve öğretmenlikle kurduğum idealizmimi yok etti ve beni kendi gücümle çalışmaya zorladı. Yayınevi kurdum, okunmasını istediğim yüzlerce kitap ve dergiyi yayımladım.

Yüksek öğrenimim, örneği olmayan bir uygulama ile sürdü. Özgeçmişimle ilgili konular fazlasıyla yinelandı. Ancak bu kez, bütün bunların yazarlığımdaki yeri sorulduğu için, konu bulamadığım için mi hep hayat hikâyelerimi anlattım. Yoksa yazarlığımın hayatımın iç içeliğini belirtmek için mi? Benim için ikincisi daha ağır basmaktadır.

Yüksek Köy Enstitüsü, üç yıllıktı ve ben bu enstitünün Güzel Sanatlar Bölümü'nde okumak istiyordum. Bilindiği gibi CHP yönetimi, köy enstitülerini gözden çıkarmıştı ve ilk eylemi Yüksek Köy Enstitüsü'nü kapatmak oldu.

Daha birinci sınıfını tamamlamadan apar-topar, Balıkesir Eğitim Enstitüsü'ne nakledildik. Eğitim Enstitüleri'ne köy enstitü mezunu alınmıyor gerekçesiyle bir yıl hazırlık sınıfı okuduk. İyi de oldu, köy enstitü programında olmayan felsefe, mantık, edebiyat, genel psikoloji dersleri gördük. Ardından bu enstitünün birinci sınıfına geçtik; başaramayanlar, köy öğretmenliğine döndü. Yıl sonu sınavında daha ilk günde sınıfta bırakıldığımı öğrendim.

Belliydi, otuz kişilik öğrenci grubundan üçümüzün “sosyalizan” tavırlar gösterdiği, okul yönetimince belirlenmişti. Sınıfta kalmak fazla önemli değildi, ama yatılılığım da kaldırılmıştı; beş param yoktu!

Kısacası, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'ne naklimi yaptırdım ve orada da faşizan tertiplerden sıyrılarak iki yıllık yüksek öğrenimimi dört yılda tamamlamış oldum.

-III-

“Açılın Kapılar romanında enstitüdeki eğitim yıllarını anımsarken, size, yalnızca ‘köylü’ gözüyle hayata bakmanın öğretilmek istendiğini, büyük kentlerin, fabrika kapılarının gözden uzak tutulduğunu sezdiriyorsunuz. Bu açıdan Köy Enstitülerinin eksikleri veya fazlalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?”

Enstitünün ardından kentli sevmezliği yıllarım çarpık geçti; köylülük yüceltilmiş, kentlilik aşağılanmıştı. Beni bu çarpıklıktan kurtaran, kentte oturan bir demiryolu işçisi oldu, en iyi dostum şimdi. Ne tarlasını kıskandı benden ne iki keçisini; birlikte girdik derneğe, sendikaya, partiye.

“Açılın Kapılar”daki “köylü-şehirli” betimlemesi, aslında bir “tespit”tir. Bugünkü bilincimle, o zamanki “beklenti”mi söylüyorum. “Öyle Bir Aşk” kitabımda da aynı bilinçle, köy enstitüsünde söylediğimiz “Ziraat Marşı”nın bir dizesini eleştirmiştim. “Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküzüz.” Köylünün “efendi” olduğu sezdiriliyordu bu dizeyle. Dize tamamlanıyordu: “Biz yurdun öz sahibi efendisi köylüyüz!” Köylünün “efendiliği” açıkça söyleniyordu.

Konuya bakışım devam ediyor aynı yazıda:

“...Fabrikalarda, demiryollarında, gemilerde, madenlerde, otobüslerde, fırınlarda, dükkânlarda, okullarda, devlet dairelerinde çalışan işçiler, öğretmenler, memurlar vardı, ya bunlar kimdi?”

Yazının sonuna doğru da şu satırlar vardı:

“Dilimizde “halkçılık”, “köycülük”, “batı uygarlığı”, “eğitim yoluyla köyü canlandırmak” vardı.”

“Devlet Baba, toprak ağası, iş adamı, yüksek memur ve dahaları neden bu kadar telâşlanmış, korkmuştu?”

Bu yazıda önce kendi beklentim, sonra da gerçek var. Ben “olan”ın değil, “olması gereken”in “tespit”ini yapıyorum. Köy enstitülerini, benim varlığım bu enstitülere bağlı olduğu halde eleştirmiş, bu nedenle de pek çok köy enstitülü yazarın “hışmına” uğramıştım.

Onlar belki gerçekçiydi, ama benim baktığım pencereden bakmıyor-

lardı. Diyorlardı ki:

“Otur oturduğun yerde, daha ne istiyorsun? Bacağında şalvar, ayağında çarık, mal güderken seni bugünlere getirdi bu devlet, nankör!..”

Ama önce CHP, sonra da DP hükümetleri köy enstitülerini “komünist yuvası” diye kapatmıştı. Ben yazılarımda bu uygulamada bir ikiyüzlülük görüyordum: Köy enstitüleri programı ve uygulaması kesinlikle kişiyi “komünist” yapmazdı.

Komünizmde, kişiye Marksizmin ekonomik yasaları, felsefesi, bilimsel sosyalist programlarla, sosyalist uygulamalarla öğretilirdi. İş içinde öğrenim, kitap okuma özgürlüğü, demokratik uygulama, karma öğrenim, o yıllarda “ilerici” sayılsa da bunun neresindeydi komünist öğreti.

Komünizmi anlamak için, “Manifesto”yu okumak, “Sosyalizm ve Sosyalist Mücadeleler Tarihi”ni, Sabahattin Ali’yi okumak, Nâzım’dan şiir ezberlemek yeterli miydi? Hem kaç kişi okumuştı bu kitapları, bu yazarları? Haydi okudular, hemen anlayabilir miydi? Programında felsefe, edebiyat, mantık, yabancı dil (öğretmensizlik nedeniyle) olmayan öğrencinin Marksist kitapları okuduğunu varsaysak bile anlayabilir miydi? Bu bilgiyle, sözgelimi Kapital’i, Marksizm’i, Diyalektik Materyalizm’i, Felsefi Materyalizm’i, Engels’i, Feurbach’ı, Hegel’i, Lenin’i okuyabilir mi, anlayabilir miydi? Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü’nün ilk mezunuyum. 150 öğrenciydik ve ben 4 yıl enstitünün kitaplığına baktım. İyi hatırlıyorum, sürekli ya da arada bir kitap alıp okuyanın sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı.

Yüksek Köy Enstitüsü’nde bu oran biraz yüksek olabilir. Bu enstitünün birinci sınıfında öğrenciyken, kitaplığına ancak birkaç kez gittiğimi hatırlıyorum.

Adı duyulmuş, yazar, bilim insanı, sanatçı, onlarca kişiden bir tanesi olsun kendini Marksist olarak tanımladı mı ya da o doğrultuda çalıştı mı?

Ne idi bu korku, bu telâş, bu kıyım!

Önce İsmet Paşa, CHP, DP ve tüm egemenler ve dinciler korktu, telâşlandı; iki yüzölçü davrandılar.

Yazık oldu köy enstitülerine.

-IV-

“Anılarınızda, Bahadın’da geçen çocukluk yıllarının sizde bıraktığı derin izlerin ipuçlarını buluyoruz. Bu konuda bir şeyler söyler misiniz?” Çocukluğumu, önce “baba evi” ile hatırlıyorum. O ev şimdi yok. Annemi, babamı bir de çocukluğumu ancak bu evle düşleyebiliyordum! On beş yıl orada yaşadım. On beş yıl, hayatımda önemli bir dilimdir. Romanlarımın, hikâyelerimin çocukluk kaynağı oradandır. Benim için böylesine değerli kaynak bana sorulmadan satıldı, nedenini de hâlâ bilmiyorum.

Bana ait bu yeri duyarsızca, bencilce ve bir de bildik mülkiyet sapkınlığının köylücesi, çocukluğumu, sevincimi sildi, yok etti.

Şimdiyse, o evden kalan ve yazıya dönüşen bir paragraflık anıyla yetiniyorum!

“Sırtüstü yatardım ve baka baka uykuya daldırdım. Zengin çağrışımlara beni nasıl da götürürdü. Bildiğim bütün dağları, tepeleri, havada uçan kuşları, söğütleri, kavakları bir bir kırmızıya boyardım...”

“Gözlerimi kısar, kapayacak gibi yapar, sonra da bütün tavanı beynime tıkarasına dört açardım...”

“O anda odada her şeyin güldüğünü sanırdım; yerdeki kilimler gülerdi, duvardaki resimler, çay bardakları gülerdi.

Ve işte tam o sırada bir de ne göreyim, tavadaki kırmızı da gülüyor. Önce tomurcukmuş da birden açivermiş, kocaman bir kırmızı gül olmuştu! Giderek büyüyordu; gülen bir yüz gibi büyüyordu!..”

-V-

“Sizin bir başka belirleyici özelliğiniz, yaşamınızda politikayla edebiyatı bir arada sürdürmeniz. Politik mücadelenizin özetini yaparak, politika ile edebiyatın ilişkisini değerlendirir misiniz? Sizin örneğinizde politika edebiyata nasıl katkıda bulundu? Edebiyat politikaya neler kazandırdı?”

İnsan-Hayat-Politika, iç içedir, bir bütündür, birlikte yaşanır. Edebiyat-sanat ise bu bütünün bir estetiğidir, dışavurumu, inceltilmiş, güzelleşti-

rilmiş ve belki de biraz da soyutlaştırılmış hâlidir.

Politika, “yol-yöntem” demektir, neden sürekli kışkırlanır! Kimbilir, politikacıların çirkin davranışı sonucu uzak durulmaktadır. Ama sanatçının görevi, o çamuru silmek, onu güzelleştirmektir. Kimbilir, kimi sanatçılar, sorumluluktan kaçtığı için böyle bahaneler ileri sürmekte ya da açık ikiyüzlülüğünü örtülemek istemektedir.

Sınıflı toplumlarda kişi, işi ne olursa olsun, yan tutmadan yaşayamaz; çünkü kendisi bu sınıflardan birinin içindedir. Çevresine bakmazsa, bakamazsa uzak çevreye, insana da bakamaz ve göremez. Bildiğim kadarıyla sanat insan içindir. Sanatçı (yazar, edebiyatçı, şair, müzisyen, ressam vb.) yan tutmadan da sanatını işleyebilir. Bunun adına da “hümanizma” diyebilir.

Ben sosyalist gerçekçiyim; kimi “toplumsal gerçekçilik” diyerek, işi yaygaraya getiriyor, kimi de Türkçesini söylüyor görünerek “toplumcu gerçekçilik” deyiveriyor. Ben, bunun gerçek adını kullanmak istiyorum. “Sosyalist gerçekçilik” ya da “sosyalist realizm” diyorum. Çünkü, içinde yaşadığım düzen ne olursa olsun, nereye kime bakıyorsam hep (bu bir edebiyat terimi de olsa) “sosyalist gerçekçi” pencereden bakıyorum.

Bir de “eleştirel gerçekçilik” vardır ki, bu kapitalist topluma özgü ilerici sayılabilecek bir yazma biçimidir. Politika ile edebiyatı “sosyalist gerçekçi” bağlamında ele aldığım için bir yöntem oluyor.

Amacım, dünyayı sadece Marksist açıdan tanıtıp sevdirmek değil, aynı zamanda edebiyat-sanat yoluyla değiştirmektir. Bu, elbette büyük belki de abartılı bir iddiadır. Bilgim, yeteneğim ne ölçüde yardımcı olur, olabilmektedir, bu başka bir olgudur.

Tarihin bilinçli itici gücü emekçi halk, sosyalist gerçekçi yazarın yazma, yansıtma alanıdır. Yaşamla gelen çelişki ve uyumsuzlıklara çözüm aramak da bu alan içindedir.

Sosyalist gerçekçilik, dar bir doğalcılık, (natüralizm) çerçevesi içine sokup daraltma yerine, hayatta tüm gerçekliğin, yazarın-sanatçının, devrimci sanat ve bilimsel dünya görüşü açısından diyalektik çelişkilerin savasını içinde verilmesidir.

Ben, biraz da (belki de daha çok) yaşadığımı yazdım. Aslında bu bir

“fotoğraf çekme” değildir. Yaşadıklarımın sanatını-edebiyatını yaptım. Keşke herkes yaptığı işi biraz da sanata çevirebilse, yaptığı işe bir sanatçı gözüyle bakabilse!

Bu düşüncemi biraz daha açmak için bugünlerde çıkacak “Meclis’in İçinde Vurdular Bizi” adlı kitabımdan bir paragraf eklemek istiyorum:

“Görüyordum ki çoğu ya kanıyla düşünüyordu dünyayı ya da ahret öncesi dünyayla, yahut mevcut itibarı ve cebindeki paranın miktarıyla..

İçlerinde bir tane olsun roman okuyan var mıydı, kuşkuluydum! “Okusalar mı” diyorum, belki biraz daha incelikli, hoşgörülü, biraz daha saygılı olabilirdi!”

1987 Nobel Edebiyat ödülü alan Brodsky şöyle demişti:

“Bireyin estetik deneyimi ne kadar zengin, beğenisi ne kadar gelişmişse ahlâk seçimi o kadar kesin olur; özgürlüğü de aynı ölçüde artar. Daha kötü suçlar vardır; kitaptan nefret etmek, okumamak, sanatı umarsamamak gibi. Çünkü bu suçların bedeli bir ulusun tarihidir...”

Sanıyorum, sanat-siyaset ilişkisi, sanat-parti ilişkisi biçiminde ilk kez 1840’larda iki Alman şairi, Ferdinand Freiligrath ile George Herwegh arasında tartışılmıştı. Freiligrath, “tarafsız”dı, “şair partiden daha yüce yerdedir” görüşündeydi. Herwegh ise ilerici bir şairdi. Freiligrath’ın “İspanya’dan” adlı (şairin görüşünü yansıtan) şiirine “Parti” adlı şiiriyle cevap vermişti:

“Her zafere yol açan davaya
Kim kucak açmaz ki Partimiz,
Tüm mutlulukları gün ışığına kavuşturan
Parti adına şairler nasıl karşı çıkar ki?”

1840’larda Almanya’da “feodal-mutlakîyetçi toplum düzeni” vardı. Freiligrath, bu düzenden rahatsız görünmüyordu. “Şair, tarafsız olmalı” diyordu. Herwegh ise bu düzenin toplumu yozlaştırdığını, ahlâk yönünden sakat insanlar yarattığını savunuyordu.

Herwegh’in “Parti” adlı şiirini, çıkardığı bir dergide Marks yayımlamıştı.

Sonraları bilimsel sosyalizmin kurucuları, siyasetin sanattaki yerini ortaya koydular.

Lenin, “sanatla siyasetin ayrı ayrı kavramlar olduğu, siyasetin yaratıcı

özgürlükle bağdaşmayacağı" görüşünün temelsizliğini belirtti. "Edebiyat ve Sanat" adlı eserinde Lenin, "sanatın birkaç bin kişiye ne verdiği önemli değildir. Önemli olan sanatın kitlelerin duygu, düşünce ve isteklerini birleştirmek, kitlelerin düzeyini yükseltmek, onların sanatsal içgüdülerini uyandırmak ve geliştirmek yeteneğinde olmasıdır..." diyordu. Yine Lenin, "sınıfsal ilişkileri kavrayan hiçbir kimsenin şu ya da bu sınıfa katılmaktan kendini alıkoyamayacağını" yazıyordu. Bu görüşe göre partizanlık, bir kişinin, bir aydının, bir sanatçının kendi sınıfının çıkarı adına eylemiyle, uğraşısı olan bilim dalıyla, sanatıyla bilinçli bir savaşım vermesi demekti.

Bilimsel sosyalizmin ustaları, sınıflı toplumlarda sanatın da sınıfsal nitelikte olduğunu belirlemişlerdir. Sınıf bilincinin daha yaygınlaşmadığı dönemlerde bile birçok sanatçı, eserinde farkında olmadan, belirli sınıfların çıkarını yansıtıyordu.

Sanatçı, salt hayatın kendine sunduğu kimi olayları, görüntüleri olduğu gibi aktaran bir kişi değildir elbette. Hayattaki gerçekle kendi gerçeğini hamur eder, yeni bir biçime sokar ve bir ürün ortaya koyar. Ve böylece sanatçı hayatı yaşar, inceler, olmasını istediği düzeye, yöne itelemeğe çalışır. Politikacıların da yapmak istedikleri bu değil mi? Kendi dünya görüşlerine göre düzen kurmaya çalışmıyorlar mı?

"Sanat için sanat" diyenler de bir siyaset içindedirler ve kendi sınıflarının sanatını yapıyorlar.

Kişinin tarafsızlığı olanaksızdır. Her sanatçının bir siyasal yaşantısı vardır. Sanatçı bir memursa iktidarın politikasına az ya da çok hizmet ediyor demektir. Az ya da hiç etmiyorsa başı derde giriyordur zaten. İşte bir savaşım biçimi.

Sanatçı memur değilse, sanatını bir kavga aracı olarak kullanabilir. "Araç olmak" deyimi ürkütmesin, sanatın bütün öğelerini gözden kaçırmadan elbette.

Sanatçı yazarsa, sosyalistse, yazdıklarıyla yetinmeyip "aktif politika"ya girmelidir. Partisiz sosyalist olunabileceğini hiçbir ustanın söylediğini sanmıyorum.

"Benim partim daha kurulmadı" bir kaçışın ifadesidir. Hemen "senin

partini sen çalışmazsan kim kuracak?” diye sorarlar. “Ama ben mevcut partileri beğenmiyorum” karşı görüşlüye de “beğendiğin parti nasıl oluşacak” derler. Tarafsızlığa, partilerüstücülüğe, “ama kardeşim solda bir sürü parti var, hangisine gireyim”ciliğe ne demeli. Önemli olan büyüklük kompleksini atabilmek, “dışarda daha yararlı olurum” siyasetinden vazgeçebilmektir.

Bir sosyalist için kılavuz, bilimsel sosyalizmdir. Onu iyi kavrayan, iyi özümleyen yolunu er geç bulur.

Sınıflı toplumlarda sanatçı belirli bir sınıfa hizmet etmektedir. Sanatçının tarafsız olabileceğini düşünemiyorum. Tarafsız kalabilmenin tek yolu, ürün vermemektir.

Sosyalist sanatçı, sosyalist gerçekçidir. Emperyalizme, kapitalizme, faşizme karşı emeğin yanındadır, işçi sınıfının hizmetindedir. Onun bilinçlenmesine, sınıf olabilmesine, iktidar olmasına; duygusunun, düşüncesinin, beğenisinin zenginleştirilmesine, sanatçı yanının uyarılmasına yardım eder.

-VI-

“Bir elinde üzüm salkımı, bir elinde başak tutan” Hitit Tanrısı’nı bir kitabınızın kapağında görüyorum. Çocukluk anılarınızda “bağ” ve “şarap”tan çok söz açmışsınız, önemi nedir?”

Haklısınız, Anadolu’nun ortalarında kurulu Bahadın, binlerce yılın ürünüdür. Orada hâlâ yaşayan kültürün bir, beş değil yüzlerce yaratana vardır.

Sözünü ettiğim, bir kitabımın kapağını süsleyen resim, Bahadın’la doğrudan ilgilidir. Bahadın’da şimdilerde bile üzümle buğday önemini, hattâ bir anlamda kutsallığını korumaktadır. O topraklarda dört bin yıl önce Hititler, daha sonra Frigyalılar, Urartulular, Lidyalılar yaşamıştır. Yine bir romanımın adını alan “Lidya”, Tarih Çağları’nda yaşamış bir halkın adıdır. Bu halkların ayak izini yalnız bağımızda, bahçemizde değil, düşüncümüzde, bakışımızda, yaşayışımızda fark ediyoruz. Sonra “Antik Çağ”dan matematikçi Fethiyeli Tales; İzmirli yazar Homeros, Sinoplu mülkiyetin insan ahlâkını bozduğunu söyleyen Diyojen, Köyceğizli ressam Protoge-

nes, “bir ırmağın suyu aynı yerden iki kez akmaz” diyen Efesli Heraklit, tarihçi Bodrumlu Heredot... Ve Bergama uygarlığı, Bizans uygarlığı, Anadolu Selçuklu Devleti, Bâtînî Baba İshak, (“Yeryüzü, insanların müşterek yeridir, yeraltında nasıl ayrılık-gayrılık yoksa yeryüzünde de aynı durum olmalı” diyordu) ve bütün bu insanların her bir sözü, Anadolu’nun her bir yerinde dolaştığı gibi gelip Bahadın’ın toplumsal iklimine bir hava, bir yel halinde katkıda bulunmuştu. Sonra Osmanlı dönemi, Simavnalı Şeyh Bedreddin, “dünya hepimizin” diyordu, “insanlar, eşit doğarlar...” Ardından Nesimî, “Ben doldurur ben içerim, günah benim kime ne!” diyerek cemevi’mizin başköşesine bağdaş kurup oturmuştu. Sivashî Pir Sultan, kapı komşumuzdu, “Uyur iken uyardılar/ Diriye saydılar bizi / Koyun olduk, ses anladık / Sürüye saydılar bizi” diyordu. Ve ardından Nâzım Hikmet, bir güneş gibi doğdu dünyaya ve geçerken Bahadın’a uğradı, bir köy odasında şöyle söyledi.

*“Telgrafın tellerinde serçeler
Telgraftan habersiz biçâreler
Bakarkör ettiniz milletimi
Yağlı urganlara gelesiceler!..”*

-VII-

“Sizin kitaplara olan tutkunuz hiç bitmedi. Yayıncılık yapmanızdan, romanlarınızda kitapların ve okumuş insanların tuttuğu yeri, bu tutkuyu izleyebiliyoruz. Başkalarına okumayı sevdirmek, bilinçlenmenin, sosyalizmi öğrenmenin kaynağı haline getirmek sizin için çok önemli. Nâzım Hikmet Kültür Merkezi’nde bir kütüphane kurdunuz. Bahadın’da kültürevi kurmak için çaba gösterdiniz ve kurdunuz. Bunları anlatırken, bugünün yeni kuşaklarının kitap ve okumayla ilişkilerini değerlendirir misiniz?”

İstanbul Nâzım Hikmet Kültür Merkezi’nde kurduğumuz kitaplığın açılışında düşündüklerimi bir de burada yinelemek istiyorum:

“Evimin balkonunda bir çam fidanı var, önce yeşildi; suyu, toprağı bir siltre yeşil tuttu onu. Zamanla su-toprak yetmez oldu; yeşil, sarıya dönüş-

tü, sonra kuruyacak. Çamın bir üçüncü şeye gereksinimi var; ama ben bilmiyorum.

Bir kitabım yayımlandı bugünlerde; metinlerden birinin başlığı “Benim Öğretmenim Kitaptı!”

İyi öğretmen, bir şanstır. Özellikle son kırk yılın öğretmeninde bu şans yok edildi. Artık öğretmenden “ALFABE” dışında bir şey beklenmiyor.

İş başa düşüyor:

Çamın yeşil kalması için “bilmediğim” şeyi arayıp bulmam gerekiyor.

Öğretmen’de bulamadığımızı, Çam’da bilemediğimizi biz “KİTAP”larla elde ederiz.

Kaç üniversitede okursanız okuyunuz, “kitap”ı bırakmayınız. Bugünün üniversiteleri kitaba kapalıdır.

Bana öyle geliyor ki, “Nâzım Kitaplığı’nın açılışından, okurlar kadar yazarlar da sevinmiştir.

Berlin’de bir şehir içi otobüs yolculuğunda, önümde oturan genç kızın okuduğu kitap ilgimi çekmişti. Kitabın adı: “Zwischen zwei Welten”di. Türkçesi “İki Dünya Arasında”. Bu kitabın yazarı bendim!

Kitap, okur ile yazar arasında gelişir. Okuma, yazmanın gelişmesi ve yüceltilmesidir.

Yazar, okur sayesinde vardır.

Eskiden yazarlar, okuruna yazdığı mektuba “efendim” diye başlar, sonuna da “kulunuz” demeyi unutmazdı.

Sartre, “sokakta gördüğü insanın, bahçede gördüğü çiçeğin, hayvanat bahçesinde gördüğü maymunun, kitapta tanıdığı insandan, çiçekten, maymundan daha az insan, daha az çiçek, daha az maymun” olduğunu yazmıştı.

Andre Gide’in “Dar Kapı” adlı romanında, doğuştan kör olan ve sonradan gözü açılan genç kızıdan söz edilir. Her şeyi kitaptan öğrenen genç kız, gözü açıldığında, bahçede gördüğü çiçek karşısında hayal kırıklığına uğrar.

Bana göre ise kitap, bir “insan” gibidir. Kâğıdı, dizgisi, baskısı, cildi, kapağı, kokusu, bir de içeriği aradığım gibiyse, artık ben onu soluğum kesile kesile dinlerim.

Kitap, gerçeği değiştirir; hamı inceltir, güzelleştirir. Hayal derinliği, rüya renkliliği verir ve artık ufkunuzu açık, geniş ve varlabilir kılar.

Çok kişi tanıdım, daha ilk karşılaşmamızda (abarttığımı düşünmeyin) hastaneye gittiğimde doktorun, mahkemeye gittiğimde savcının, yargıcın, karakolda komiserin, valinin, kaymakamın, milletvekilinin, bakanın (hele bu ikisinin), cumhurbaşkanının, orduda subayın, okulda öğretmenin okuyup okumadığını, okumuşsa ne okuduğunu o saat anlarım!

Egemen güçler, değil böyle seçkinlerin okumasına; öğretmeye, okumaya, yazmaya karşı olmuştur tarih boyunca. 11. yüzyılda yaşayan Selçuklu Vezir Nizam-ül Mülk, "Siyasetnâme" adlı kitabında halkı, ayıya; yöneteni de ayı oynatana benzetir.

İngiliz parlamentosunda üç yüz yıl önce, "ilköğretimin zorunluluğu yasası" konuşulurken bir lord:

"Bu yasayı getirenler, herkesi okutmak istiyor. Ben şahsen bindiğim atın, benden akıllı olmasını istemem!" der.

Köy enstitüsü yasası konuşulurken Meclis'te bir milletvekili, İsmail Hakkı Tonguç'a:

"Yahu Hakkı Bey" der, "Senin başka işin yok mu? Bu kadar hergeleyi okutunca bize kim hizmet edecek!"

Bu kişiler bir hususu çok iyi biliyor:

Okuma, bir kez öğrenildi mi hiçbir zaman unutulamaz. Yine de şöyle ya da böyle, insanlar bir şeyler öğreniyor, okullar açılıyor, kitaplar basılıyor, hatta okunuyor!

Ama, su uyuyor, düşman uyumuyor.

İskenderiye Kitaplığı'nda 500 bin kitap vardı. Felsefe, retorik, geometri, aritmetik, astronomi, ahlâk, müzik, tıp, poetika, dinbilim türünden kitapları.

Halife Ömer, bir gün bu kitaplığı ziyaret eder ve: "Yakın!" der, "buradaki kitapların tümünde ne varsa Kur'anda da vardır, olmayansa zaten küfürdür!"

1933'ün 10 Mayıs'ında Alman propaganda bakanı Goebbels, yirmi bin kitabın yakılması töreninde yüz bin kişiye seslenir ve:

"Bu gece geçmişten kalan ahlâksızları ateşe atarak, çok iyi bir şey ya-

pıyorsunuz!” der ve ekler:

“Bu kitapların külünden yeni bir ruhun Anka Kuşu doğacaktır.”

Şu örneği duyun bir de:

İtalyan yazarı Umberto Eco’nun ünlü kitabı “Gülün Adı”nda anlatılır:

Bir manastırda yaşayan rahiplerden biri, kitaplıktaki bir kitabı, hayatı pahasına saklamaktadır. Bu kitabı kimsenin okumamasını ister. Nedeni, kitabın gülmeyi öğütlemesidir. Gülmek, köylüyü şeytan korkusundan kurtarırmış! Rahip, kitabı okuyan yaşamasın diye tüm sayfalarına zehir sürmüştür. Rahibe göre bir kitap bir akrep kadar güçlüdür.

1940’lardan sonra yasaklanan kitapların listesini istemiştim bir tarihte Meclis’te:

2000 civarında olduğunu söylediler.

Çoğunluğu Marksist kitaptı.

1970’lerden sonra kitabı saklama, toprağa gömme, yakma konusunda bir anısı olmayan o kuşaktan kimseyi bulamazsınız.

Öyle sanıyorum ki, kitapla komünistler arasında önemli bir benzerlik var: İkisi de var olduğu günden beri hep yasaklanmış, hapsedilmiş, zehirlenmiş, yakılmıştır.

Ne var ki, solucanlar aydınlıktan hoşlanmaz, gül de koklamazlar, çamurdur onları yaşatan.

-VIII-

“Avrupa yıllarında Berlin Duvarı’nın yıkılışına tanık olmuştunuz, o zaman neler düşünmüştünüz, bugün gelinen durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?”

O gün şöyle bir not düşmüştüm:

“Bir de “Doğu” vardı; “Doğu Berlin”, birleşmenin güzelliğinden söz edilir. “Doğru”nun her zaman “doğru” olmadığını gördüm Berlin’de: Bütün duvarların kaldırılmasına kadar duvarların varlığı beni rahatlatıyordu. Daha on yedi yaşındayken duvarların kaldırılmasını isteyen bendim; eskiyenı yıkıyor, yenisini yapıyordum kafamda. Aslında duvar insanın içindeydi; önce içimizdekini kaldırmalıydık; belki de en yıkılmazı insanın

içinde olanıydı!

9 Kasım gecesi Brandenburg Kapısı'nda duvarlar yıkılırken Batılıların elinde bayrak, Doğuluların elinde muz hevengi vardı ve o anda içim kan ağlıyordu! “Duvar”, o gün yapımı tamamlandığından halka gösterilmesi gereken “hedefe varış” heykelinin üstünden sıyrılıp atılan bezden bir kılıf olmalıydı. Bez kılıf, heykelin yapımı bitmeden çekilip alınmıştı. Ben heykelin yarım kalışına ağlıyordum.”

Almanya'da Doğu-Batı duvarının yıkılması, tüm Avrupa'da, Asya'da sosyalist yönetimlerin düşmesi anlamındaydı. O andan itibaren ne bir Sovyetler Birliği kalmıştı ne Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Letonya, Litvanya sosyalist yönetimleri! Bir tek ülke kalmıştı: Küba!

Doğrusu, “sosyalizm” tükenmezdi, “kapitalizm” kudurdukça sosyalizmin ayağa kalkması, bir tür doğa yasasıydı. Konuyu sadeleştirerek anlatmak gerekirse, sosyalizm, kapitalizmin panzehiridir. Bir tahterevallili düşünün, bir başı yere vurdu mu, öbür başı göğe yükselir. Bir örnek daha: Bahçıvan, diktiği (ektği) sebzeyi zaman zaman çapalar, tek bir ot kalmaz, ama bir su bıraktı mı, sürüyle bitki, sebzeyi azınlıkta bırakır. İstenmediği ve özellikle yok edilmek istenen bitkiler, suyu görünce pıtrak gibi karıgı doldurur, buna halk “kendi gelen” der.

Diyalektiğin yasasıdır bu; diyalektik, Marksist mantığın en önde gelen özelliğidir.

Tarihin ilk çağından beri böyle olmuştur. İlk çağlarda insanlar, boylar ve klanlar biçiminde örgütlendi: Eşitlik temeli üzerinde idi ve özel mülkiyet yoktu.

İspartalılar zamanında ilk komünist devrimin Likürg (Lycurgue) adlı birinin liderliğinde gerçekleştirildiği söylenir. (M.Ö.50)

İnsanlık Romalılara karşı “Spartaküs” ayaklanmasını unutmamıştır. Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Gürcistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'ni gezmiştim. “Dört Sosyalist Ülke” adlı kitapta gördüklerimi anlatmıştım 40 yıl önce.

Bulgaristan için yazdığım ilk satırlar:

“Tren, çatılarında televizyon antenleri, sokaklarında elektrik direkleri,

asfalt yollu köylerden geçiyordu. Ortalıkta yalınayak omuzlarında ya da sırtlarında su taşıyan kadınlar görünmüyordu...”

Nâzım da ilk izlenimini şöyle söylüyordu:

“Sofya’da ağaç duvardan önce, duvardan güzel. Sofya’da ağaçla insan karışmış birbirine hele kavak, neredeyse odaya girip kırmızı kilime oturacak!”

Tercümanım Çantof da İstanbul’u anlatacaktı bana; bir kez gelmiş:

“Köprüden bir geçmek, Türkiye’yi tanımaya yetiyor... Kör, topal, dilenci, hamal, hırpanî kılıklı köylüler, yüzleri kapalı kadınlar, çember sakallılar, özel arabalar içinde göbekli adamlar, süslü kadınlar, onlara laf atan kabadayılar; geçen kadınların bir de dönüp arkasından bakanlar, Türkiye’nin bir kesiti adeta!..”

Romanya gezisinden bir pasaj:

“Sibiu’dayız şimdi; yüz binlik bir şehir. Eski ile yeni pek anlaşmış. Birbirini yadırgamak bir yana, yeni bir güzellik örneği vermişler. Halkı yarı yarıya Romen ve Alman. Yeni bir dil, yeni bir renk doğmuş...”

“Yaylalardan geçiyor, dağlara çıkıyoruz. Yaylasında da dağında da insan emeği, insan eli var. Bir zamanın ayı izleri Şimok asfalt, ayı iniye birer lokanta olmuş. Yapılan her işte, kullanılan her eşyada bir incelik, bir sanat zevki var. Tek bir patronun görgüsüzlüğü ve şımarıklığı yerine, devletin ağırbaşlılığı göze çarpıyor...”

Şimdilik ayakta kalan tek ülke Küba. Nâzım gidip görmüş:

*“Ve ben her gün biraz daha gencim Havana’da
Her gün biraz daha yitiriyor ağzım dünyanın acılığını...”*

Ben de gittim, ben de gördüm, ben de yazdım:

“Sokağında banka yok, para satılmıyor orada,
Sokağında silah satılmıyor, kimsenin kimseden korkusu yok!

“Küba’da kadın olmak var; ne sokağın baskısı, ne dinin, ne patronun, ne erkeğin!

Küba’da çocuk olmak var.

Küba’da hastane, doktor, ilâç, okul parasız...”

Yaşamak ve Ölmek Üstüne

Montaigne, “bütün insanlar cılız varlıklarına öylesine bağılıdırlar ki, sağ kalmak için razı olmayacakları hiçbir kötü durum yoktur.” demiş.

“Bütün insanlar” diyor Montaigne ve bunu altı yüz yıl önce söylüyor. Oysa kendinden önce de kendinden sonra da pek çok insan, “sağ kalmak için” değil, insanların daha insanca yaşayabilmeleri için, insanlık onurunu önde tuttuğu için, kendi ölümüyle başkalarının sağ kalmalarını sağlayabilmek için bir bayram yerine gidercesine ölümün üstüne yürümüştür.

Nâzım Hikmet yaşamak üstüne çok düşünmüş, çok yazmıştır.

*“Yaşamak! Bir ağaç gibi tek ve hür
Ve bir orman gibi kardeşçesine...”*

diyen Nâzım, insanların birbirinden habersiz ve birbirinin dışında yaşamasını yaşamak saymıyor. Ve yine diyor ki:

*“Yaşamayı ciddiye alacaksın,
hem de o derecede, öylesine ki,
insanlar için öleceksin,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda
yahut kocaman gözlüklerin, beyaz gömleğinle bir laboratuarda
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.”*

Yaşamak, hem de her şeyin tadına vara vara yaşamak elbette güzeldir. Güneşi, denizi, aşkı yaşamak; yeni sürülmüş ya da yağmurdan sonra ıslak toprağı koklayarak; buz gibi kuyu suyuna sarkılmış kütür kütür Diyarbakır karpuzunu ya da elmayı, ya da inciri yiyerek; türkü söyleyerek, müzik dinleyerek; okuyarak, yazarak, gezerek ve de düşündüğünü söyleyerek, söylediğini yaparak ve dövüşerek yaşamak...

Yaşamak elbette güzel. Onurunu yitirmeden, büyük ya da küçük çıkar uğruna köpekleşmeden, sırasında ölmeyi göze alarak yaşamak...

Montaigne, "bütün insanlar cılız varlıklarına öylesine bağılıdır ki, sağ kalmak için razı olmayacakları hiçbir kötü durum yoktur." demiş. Ne var ki, tarih her çağda, her fırsatta Montaigne'ni yalanlamıştır.

Doğru ya da yanlış, beğenelim ya da beğenmeyelim, zamanlı ya da zamansız kimi insanların güneşi, denizi, aşkı, toprağı ve çiçek kokusunu, karpuzu ve inciri, müziğı ve kitabı, düşündüğünü söylemeyi ve söylediğini yapmayı ve kavgayı bir anda, bir ayaktopu oyuncusunun meşin topa büyük bir hızla attığı tekme örneğı tekmelemesi "yaşamaktan" da güzeldir bir yerde...

İki bin üç yüz yetmiş üç yıl önce Sokrat, gençliğı baştan çıkarmakla suçlanmıştı. Mahkeme onu ölüme mahkûm etti. Yargıçlara Sokrat:

"Siz bana, bundan böyle felsefeyle uğraşma, seni salıvereceğiz" diyecek olursanız, cevabım şu olacaktır: "Yaşadıkça ve gücüm yettikçe felsefeyle uğraşmaktan vazgeçmeyeceğim; yaşlıları ve gençleri bedenden ya da paradan çok, ruhlarını düşünmeleri, onu mükemmelleştirmeleri gerektiğine ikna etmekten geri durmayacağım. Atinalıları bir değil, birkaç kez ölmem gerekirse bile, başka türlü yapamam" diyeceğim.." demişti.

Sokrat, yargıçlara pişmanlık duyduğunu bir işaretle belli etseydi ölümden de hapislikten de kurtulacaktı.

Verilen zehri kendi eliyle içerek öldü.

Sokrat, demokrasiye, materyalizme karşıydı. İnsanla doğa arasındaki ilişkiyi görememiş, çok iyi bildiğı diyalektikten gerçeğı aramada yararlanmamıştı. Ama inandığı bir yolda öldüğü ve kendi doğrultusunda tutarlı olduğu için büyüktü Sokrat...

Cordano Bruno, dört yüz yıl önce Napoli'de bir manastırda papazdı.

Biraz da manastırın kitaplığındaki binlerce ciltlik kitabı okuyabilmek için papaz olmuştu. Çağından birkaç yüzyıl ilerde bir kafaya sahipti. Ama ortaçağda yaşıyordu. Çağı onu kabul etmiyordu. Ülke ülke dolaştı. Kendini dinleyecek, söylediklerini anlayacak bir toplum bulamadı. Ülkesini ve halkını seviyordu. Venedik'e döndü. Onu zindana attılar. Baş engizitörle yargıçlar onu sorguya çektiler. Engizitörlerin, papazların gözleri Bruno'nun gözlerinde, dudaklarında boşuna gezindiler. Bruno, kendini seyreden onbinlerce Romalıya baka baka yanıp kül oldu.

Elli yıl önce Bulgaristan'da faşizm kol geziyor. Halk perişan. Faşizme karşı mücadele tek çıkar yol. Geniş bir cephe kuruluyor. İlerici partiler tek cephede birleşiyorlar. Bundan ürken faşist yönetim, gemi aza alıyor; ileri cephenin önde gelenlerinden iki binden fazla kişiyi tutukluyor. Halk bu davranışa karşı çıkıyor. Faşist yönetim, büyük bir teröre başvuruyor. Binlerce kişi kurşuna diziliyor, idam ediliyor. Bunlardan biri de papaz Andrey'dir. İdam alanına getiriliyor Andrey. Yürüyüşünde, davranışında en küçük bir korku yok. Basamakları çıkıyor, bekliyor. Karşısında cellât. Cellât tiril tiril titriyor. Yağlı ipin ilmeğini bir türlü Andrey'in boynuna geçiremiyor. Andrey:

“Ver bana ipi beceriksiz mel'un!” diye bağıyor, “Asılan benim, ama sen titriyorsun” diyerek ipi boynuna geçiriyor...

Beş yüz elli yıl önce Aydın taraflarında Börklüce Mustafa adıyla maruf bir kişi yaşar idi. Mustafa, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in müridlerindendi, ve “kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbûsat, mevâşi ve arâzi gibi şeylerin kâffesinin umûmun mâl-i müstereki addedilmesini” istiyordu. “Ben senin emlâkine tasarruf edebildiğim gibi sen de benim emlâkime aynı sûretle tasarruf edebilirsin” diyordu. Böylece “avâm-ı halkı bu nevi sözleriyle kendi tarafına celb ve cezb” ettiği için “Börklüceye tatbiyk olunan en müdhîş işkenceler bile onu fıkı-i sâbitinden çeviremedi. Mustafa, bir deve üzerinde çarmıha gerildi. Kolları yekdiğerinden ayrı olarak bir tahta üzerine çivilendikten sonra büyük bir alay ile şehirde gezdirildi. Kendisine sâdık kalan mahremânı Mustafa'nın gözü önünde katledildi. Bunlar “Dede Sultan iriş!” nidalarıyla mütevekkilâne ölüme tevd-i nefis ettiler...”

“Şeyh Bedreddin’in tevellüdü 770 etrafında olmak lâzım geleceğini kuvvetle tahmin etmek mümkündür.”

“Tahsilini Mısır’da ikmâl etmiş olan Şeyh Bedreddin, senelerce burada kalmış ve hiç şüphesiz bu muhitte büyük bir kuvvetli ilmîyeye mazhar olmuş idi.”

“Çelebi Sultan Mehmet kardeşlerine galebe ile vaziyete hâkim olunca Şeyh Bedreddin’i İznik’te ikâmete memur eylemiş idi.”

“Simavne kadısı oğlu işitti kim Börklüce’nin hali terakki etti, dahi İznik’ten kaçtı. İsfendiyar’a vardı. İsfendiyar’dan bir gemiye binip Eflak eline geçti. Andan gelip Ağaçdenizi’ne girdi.”

“Bu esnada Ağaçdenizi’ndeki Bedreddin’in hali terakkide idi. Her taraftan bir çok halk yanına toplandılar. Bilûmum halkın kendisiyle birleşmesine ramak kalmış idi. Bundan dolayı Sultan Mehmed’in bizzat hareketi icap etti.”

“Ve Bayazıt paşanın teklifiyle bazı kimseler kadı Bedreddin’in silki mütâbaatına ve müritliğine dahil oldular. Ve birkaç tedbir ile orman içinde derdest edip bağladılar.”

“Sirozda sultan Mehmede getirdiler. Acemden henüz gelmiş bir da-nışmend var idi. Mevlâna Haydar derlerdi. Sultan Mehmed yanında olurdu. Mevlâna Haydar etti ‘şer’an bunun katli helâl amma, mali haramdır.”

“Andan Simavne kadısı oğlunu pazara iletip bir dükkân önünde berdar ettiler. Bir nice günden sonra müritlerinden birkaçı gelip anı andan aldılar. Şimdi dahi ol diyarda müritleri vardır.”

İki yıl önce, altı mayıs bin dokuz yüz yetmiş iki yılında üç genç asıldı Ankara’da: Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan. Yaşamın en güzel çağındaydılar. Gençtiler, okumuştular; ülkelerini, halklarını seviyorlardı. Mutlulukları, halkın mutluluğuyla özdeşti.

Yaşamın en güzel çağındaydılar. Doğayı, doğallığı yaşamak en doğal haklarıydı. İlkbaharın doğaya tazelik, yenilik, güzellik verdiği günlerde tomurcuklanmış ağaçlar arasında taze çimenlere basa basa ellerinde sevgililerinin elleri yürüyecek, koşacak, gezecek yerde altı mayıs sabahı asıldılar. Amerikan emperyalizmini, sömürüyü lânetleyerek, yurdun ba-

ğımsızlığını, halkın mutluluğunu dileyerek...

Yaşamın en güzel çağındaydılar. Yurdun, halkın kurtuluşu için kendilerine göre bir yol seçtiler. Bu yol üstüne konuşmak için biraz daha beklemek gerek. Ama onlar inanmışlar, yürekliydiler. Ölmek mi! Onu çoktan göze almışlardı.

Halklar yargılarını geç verirler, ama yüzde yüz doğru verirler. Halkımız kendisi için ölenleri unutmayacaktır.

Soylu olmadığı halde soyluluğu savunan Sokrat, iktidara gelen soylularca ölüme mahkûm edilmişti. Sokrat, soyluların yöneticileriyle bozuşmayabilir; başında çelenk, sırtında devrinin örtüsü, elinde siyah şarap bardağı, karşısında flüt çalan kadın, ortada yarı çıplak rakseden dansözler, yarım daire biçiminde yerleştirilmiş sedirlerden birine uzanmış, özlü, nükteli sözler söyleyerek alkışlar toplar, ömrünü böyle sürdürebilirdi...

Çağının en kafalı, en akıllı bilgini Bruno, siyah giysiler içinde, siyah sakallıyla elinde İncil, devrinin el üstünde tutulan bir din adamı olabilirdi.

Andrey de öyle...

Simavnalı Şeyh Bedreddin ile Börklüceli Mustafa'nın yaşadığı devirde:

*"Sedirde al yeşil dal dal Bursa ipeklisi
Duvar da mavi bir bahçe gibi Kütahya çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi."*

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan öğrenciydiler. Üniversiteyi bitirdi bitireceklerdi. Dileselerdi bir elleri yağda, bir elleri balda olabilirdi. Sokrat'ı biliyorlardı. Bruno'yu, Andrey'i duymuşlar mıydı bilmiyorum. Simavnalı Kadioğlu Şeyh Bedreddin'i, Börklüce Mustafa'yı mutlaka biliyordular.

Bilseler de bilmeseler de önemli değil bir yerde. İnsandan insana geçen ortak bir kavramın varlığına inanıyorum; ölümün bir noktada yaşamdan daha anlamlı, daha şerefli olabileceğine de...

"İlke Dergisi, 2 Haziran 1974"

Sosyalist Gerçekçilik

Türkiye İşçi Partisi, bilimsel sosyalizmi kendine kılavuz edinmişti. Bu nedenle yaşamın her dalına, her konuya, her olaya bilimsel sosyalist açıdan yaklaşacağı, bakacağı doğaldır. Edebiyata da bilimsel sosyalist açıdan bakacaktır. Edebiyata bilimsel sosyalist açıdan bakmanın adı sosyalist gerçekçiliktir.

Türkiye İşçi Partisi'nin sanatı nasıl anladığını, ona hangi açıdan baktığını bilimsel sosyalizmin sanata yansıyan yöntemini, sosyalist gerçekçiliği biraz açmanın yararına inanıyorum. Bunu yaparken amacım, sanatın yaratıcılığını dondurmamak, sınırlamak, ona müdahale etmek değil, (işçi sınıfının felsefesine ters düşmediği oranda ve "bize karşı olmayan bizimle" kuralını göz önünde tutarak), aksine partinin sanata bakışında geniş görünüm kazanılmasına yardımcı olmaktır.

Devrimci edebiyatın yeni estetik ilkelerini araştırmak, Ekim Devrimi'nden hemen sonra başladı.

Lenin, eski sanatın yok edilmesinden yana olanlarla alay etti ve salt eski diye sanatçıların, yüzlerce yılda, insanların emeğiyle yoğrulmuş gerçekten güzel olana sırt çevirmemeleri, tam tersine bu güzelliği bir hareket noktası saymalarının gereğini belirtti.

Sanatçının yeri ne olmalıydı?

Gorki, 1927'de, yazarın natüralistler gibi gerçeğin içinde kaybolmaması, modernistlerin savunduğu gibi gerçekten kopmaması gerektiğini, gerçeğin üstüne çıkmak, gerçeğin efendisi olmak zorunda olduğunu yazıyordu.

Lenin'in 1905'te yazdığı "Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı" adlı yazı, sosyalist gerçekçi estetiğin kaynağı oldu.

Lenin bu yazısında, edebiyatın her şeyden önce proletaryanın genel davasının bir parçası olduğunu ve politika, felsefe, ahlâk ve benzeri şeylerle bağıntılı bulunduğunu, ama edebiyatın kendine özgü nitelikleri de olduğunu belirtmiştir. Bu nitelikler öylesine belirgindir ki, Gorki'nin deyişiyle "doğada güzel olan hiçbir şey yoktur, güzeli insan yaratır." Edebiyat sanatçısı işte bu güzelliği yaratan insandır. Bu yaratmayı sanatçı nasıl yapmalıydı?

Gorki'ye göre "gerçek dünya", sanatçının iç dünyasının yansıtılması demek değildi. Sanat, gerçek yaşamdan edinilen izlenimlerin, sanatçının yaratıcı laboratuvarında işlenmesiyle oluşturulan yeni bir dünya idi.

Marksizmin ulaştığı en önemli sonuçlardan biri de, insanın tarihe bakış açısını, dolayısıyla tarihin akışını değiştirmiş olmasıdır. Bu değişiklik insan psikolojisini etkiledi; insan kendini güçlü görmeye başladı. Bu durum sanata da yansdı. Sanatçı, tarihin yaratımında kendine de bir pay düşüğünü anladı. Gorki'nin deyişiyle, "yeryüzünü bir aile halinde birleşmiş insanlığın güzelim yeri" durumuna getirmeyi amaçladı. Bu görüş, yeni bir tür sanatçı yarattı. Bu tür sanatçı, etken bir toplum görevlisi, etken bir yurttaş ve etken bir savaşmıcıdır.

Bu tür sanatçı, sosyalist gerçekçi sanatçıdır. Bu sanatçının değeri, bu sanatçının yarattığı sanat eserinin değeri, insanlara yeni bir şey göstermesinden, duygularını, düşüncelerini ve iradelerini zenginleştirmesinden, onların sanatçı yanını uyarmasından gelmektedir. Bu tür bir sanatçı için sanatsal özgürlük, burjuva sanatçısının sanatsal özgürlüğünden oldukça başka bir anlam taşır. Sosyalist gerçekçi yazar için kuşkusuz tabu sayılacak bir konu yoktur. Ama yazar halkın karşısındaki sorumluluğunu da unutmamak zorundadır.

Sosyalist gerçekçilik, burjuva gerçekçiliğinden ayrındır. Sosyalist gerçekçilik, yaşamın sosyalist çizgiye dönüştürülmesinde dolaylı dolaysız, az ya da çok bağlantılı her şeye önem verir.

Burjuva gerçekçiliği, eleştirici gerçekçiliktir. Eleştirici gerçekçilik, toplumun kötü yanlarını ortaya koymakla bireyin yaşamını ve serüvenlerini

ankla insana tutsaklığından kurtuluş yolunu gösteremez. Sosyalist gerçekçilikse kanıtlayıcı, eleştirici ve çözümleyici ilkeleri birbirine kaynaştırarak verir.

Şolohov, sosyalist gerçekçiliği, sanatın, parti ilkelerine bağlı görüş açısından yaşamın gerçeğini algılaması, yorumlaması biçiminde açıklar.

(1969)

Hümanist Sosyalizm

Yeni Ufuklar'ın Mart sayısında Vedat Günyol'un "Çeşitlemeler" adlı bir yazısı var. Yine hümanizmadan söz ediyor Sayın Günyol, ama bu kez, hümanizmanın bir başka türünden, "hümanist sosyalizm"den. Ağabeyinin bir anısını naklediyor. Ağabeyi babasıyla kırk elli yıl önce İstanbul'da "Caddebostan dolaylarında" bir geziye çıkarlar. "O günlerde Caddebostan semti, kıyı boyundaki o yüksek duvarlarla çevrili, bolluğun, uşaklı halayıklı zengin yaşantılarının birer öbeği olan seyrek kodaman köşkleri, konakları; şurada burada, yol kenarında birden karşımıza çıkan, bahçeleri renk renk çiçeklerle donanmış, bir katlı, iki katlı şirin villalardan", "sarmaşıklarla kaplı güzel bir villanın önünde geçerlerken" (...) "bir süre villayı seyretmiş, sonra ağzının suları aka aka "babasına 'bu ev bizim olsaydı' demiş; kira evlerinde ömür çürüten, kışları bir tek sobanın yandığı, ana baba, kardeşlerin tıkiş tıkiş oturduğu odalarda, ders çalışma olanağı bulamayan, bulamadığı için kendini yiyen binlerce gencin özlemini yansıtırçasına..."

Sayın Günyol'un "Abdulhamit zorbalığının baskısından kurtulmak için kapağı Paris'e atan binlerce gençten biri olan sayın babası, ağabeyinin bu özlemini *insanca, insanlıkça bir doğrultuya* kaydirmiş":

"Bu ev bizim olsaydı değil, bizim de böyle bir evimiz olsaydı demelisin."

Günyol devam ediyor: " 'Bu ev bizim olsaydı değil, bizim de böyle bir evimiz olsaydı' sözünün altında şu özlem yatıyor bence: Sosyal adalete dayanan bir toplum, bizler de (bizim gibi bütün yurttaşlar da) bu toplum-

da, alnımızın akıyla hak ettiğimiz yeri alalım özlemi ve istemi.”

“Bu aslında *bütün sosyalistlerin* özlemi ve istemidir.” Düzeltiyor hemen ardından ve iyi de ediyor, “ama daha çok *hümanist sosyalistlerin*. ‘Bu ev bizim olsun ya da olsaydı’ özlemi *katı bir sosyalizmin*; ‘bizim de böyle bir evimiz olsun ya da olsaydı’ hümanist düşünüşün potasında oluşmuş *insanca bir sosyalizmin özlemidir*.”

Sayın Günyol bir anıyı anarken üç tür sosyalizm ortaya koyuyor: “hümanist sosyalizm”, “katı sosyalizm”, “insanca sosyalizm”.

Şimdi ben ne çok çalışkan bir kişi bildiğim Günyol için bunca çalışma sonucu “böyle bir evi” bir yana, bir ömür boyu kazandığı parayla bir gecekondu bile alamayışı; önerdikleriyle “sosyal adalete” dayanan bir toplumun asla kurulamayacağı; ne sayın babasının “bir özlemi insanca, insanlıkça bir doğrultuya kaydırmadan” bu yana kırk-elli yıl geçtiği halde “sosyal adalete dayanan bir toplum”un kurulamayışının nedenlerini açıklamağa çalışacağım; ne “bahçeleri renk renk çiçeklerle donanmış, bir katlı, iki katlı şirin villalarda” kimlerin nasıl, ne pahasına oturdukları üzerinde duracağım; ne de “katı sosyalizm”den söz edeceğim. “Hümanist sosyalizm”i açmağa çalışacağım biraz.

Önce “hümanizma”yı kaba çizgileriyle bir daha özetleyelim:

İnsanlar arasındaki kardeşlik düşüncesi, bilimsel sosyalizmden çok önce vardı. İnsanın üstün bir varlık olduğu, insan onurunun her şeyin üstünde olduğu düşüncesi bugün de var elbette. Ne var ki “insanlar arasındaki kardeşlik”le “insan onurunun her şeyin üstünde oluşu” kavramını işçi sınıfı başka türlü değerlendiriyor, burjuvazi başka. İşçi sınıfı için “insani” olan, burjuvazi için “gayri insani” oluyor.

Feodalizmin egemen olduğu çağlarda, insanların hiçbir “insanca hak”ı yoktu. İnsan canlı bir eşyaydı, bir maldı, köleydi, esirdi. İnsanlar iki kümeydi: yöneticiler (feodaller), yönetilenler (köleler, esirler, diğer canlı eşyalar...) Din, feodal düzenden yanaydı. Dine göre insan, yaratan değil, yaratıldı. Tanrının kulu, feodalın de kuluydu. İnsanın mutluluğu, öldükten sonra söz konusuydu.

Feodalizm yavaş yavaş yerini kapitalizme vermeye başladıktan sonra burjuvazinin düşünürleri “insan”ı feodalizme ve onun doğal müttefikleri-

ne karşı savunmaya başladılar. Böylece “antifeodalizm” hareketi doğdu, gelişti ve giderek 1789 Fransız Burjuva Devrimi’ni sağladı.

Burjuvazi, sömürünün feodal yapısını kaldırmış, yerine kapitalist sömürü biçimini koymuş oldu. Feodalizme karşı işçi ve köylülerle birleşerek savaş veren burjuvazi, yaşayabilmek, gelişip yükselmek için işçi ve köylüleri sömürmek zorundaydı. Demek ki, burjuvazinin anladığı özgürlük, emekçiyi rahatça sömürme özgürlüğüydü.

İnsanın canlılığı sayılmasına, köleliğe, insanın alınıp satılmasına karşı çıkan burjuvaziydi. Karşı çıkmaya kılavuzluk eden görüşün adı hümanizmaydı, burjuva hümanizması.

Burjuvazinin içyüzü, yapısı, kapitalist üretim biçimi anlaşıldıktan; kapitalist toplumlarda sınıflararası derin farklılıklar ortaya çıktıktan; sosyalizm de bilim olmaya başladıktan sonra hümanizm paravanının daha kandırıcı olması için yollar aranmaya başlandı.

Hele dünya nüfusunun önemli bir kısmı sosyalist uygulamaya geçtikten sonra; bilim, sanat, kültür daha bir önem kazandı. Burjuva ideologları bilime, sanata, kültüre bir başka biçimde sarılmaya başladılar. Kavram kargaşalığı yaratmak gibi, tüm insanlığı kapsayan buluşlar (!) gibi kimi çalışmalara başladılar. Sosyalizm de iyi aslında, ama ne var ki “hümanist sosyalizm” daha iyi, demeye başladılar. Her şeyde olduğu gibi bu tür düşüncenin beşiği “Batı” oldu yine. Sonra büyük bir hızla modacılar tarafından Türkiye’ye getirildi.

Hümanist sosyalizm, söylediğimiz gibi. Batı’nın burjuva aydın çevrelerince tezgâhlanmış, sonra diğer ülkelerin burjuva aydınlarınca da benimsenmiş, giderek sosyalist ülkelere bile sokulmak istenmiştir.

Hümanist sosyalizm (bir kısım Batı’lı burjuva aydınları buna “insan yüzü” sosyalizm de diyorlar) taraftarlarından kimi Marks’ı, kimi de Lenin’i esas aldıklarını söylüyorlar. Bu yüzden sosyalizm konusunda derinlemesine bilgisi olmayan kimseleri zaman zaman etkileyebiliyorlar.

Hümanist sosyalizm görüşü aslında revizyonist bir görüştür. Ne var ki Marks’tan, Lenin’den kaynaklanır görünmekle revizyonizmden farklıymış görünümünü yaratmaktadır. E.Fischer, Marksizm-Leninizm’in bir bilimsel teori olmadığını; Leninizmin, Marksizmin dışında yer aldığını

söylüyor:

Leninizm, “profesyonel devrimcilerden oluşmuş bir partinin kitlelere politik bilinç götürmesi ve işçi-köylü birliğini gerçekleştirip proleterya diktatörlüğünü kurması görüşünü geri kalmış ülkelere uygulamayı amaçlayan bir devrim stratejisidir.”

Hümanist sosyalistler, sosyalist ülkelerin iktidar partilerini, sosyalist devrimin politik yüzünü, “insan”ın zararına ön plana çıkarmakla; sosyalizmi demokrasiden ayırıp “bürokratik merkezizetçilik”e dönüştürmekle suçluyorlar.

Marks, insanın gerçek özgürlüğünün ilk şartı olarak kapitalist mülkiyet ve sömürünün ortadan kalkmasını öngörüyordu. Hümanist sosyalistler ise, kapitalist mülkiyet sorununu atlıyorlar. Sosyalist ülkelerde “yabancılaşma”nın sürdüğünü söylüyorlar. Yabancılaşmanın ortadan kalkmasının, her türlü iktidarın ortadan kalkmasıyla mümkün olacağını ileri sürerek sosyalist aşamayı bilmezlikten geliyorlar.

Sosyalist devrim, elbette insanın bütünleşmesini, gerçek özgürlüğüne kavuşmasını sağlar, her türlü yabancılaşmayı ortadan kaldırır. Ama bilinen bir doğru daha vardır ki sosyalist toplum, daha önceki toplumun kimi izlerini uzun süre üstünde taşır. Sosyalist uygulamada her türlü adaletsizliğin ortadan kalkması için uzun bir süreye ihtiyaç vardır. Bu süreyi yapay olarak kısıtlamaya çalışmak, toplumsal hayatı karşılıklığa götürebilir. Hümanist sosyalistler, bunu da bilmezlikten gelmektedirler.

Hümanist sosyalistler bir de, ülkelerin, özel koşullarında sosyalizmin temel yasalarının özüne dokunmadan değişik biçimde uygulanabileceğini çarpıtarak, her ülkenin kendine özgü bir “milli sosyalizm”i olması gerektiğini söyleyen revizyonistlerle birleşiyorlar. Bunlar böylece sosyalizmin bilimindeki genel yasaları inkâr etmekte, sosyalist dayanışmayı reddetmektedirler.

Hümanist sosyalistler, “bürokratlaşmayı önlemek, sosyal hayatı demokratlaştırmak” gerekçesiyle burjuva demokrasilerinde olduğu gibi sosyalist demokrasilerde de “çok partili hayat”ı savunurlar. Kimi sosyalist uygulamalarda bu aslında vardır. Örneğin, Bulgaristan’da Bulgaristan Halk Çiftçi Birliği (Partisi) ülkeyi iktidar partisiyle ortak yönetmektedir.

Ama hümanist sosyalistlerin asıl amacı başkadır, sosyalist demokrasiyi burjuva demokrasisine dönüştürmektir.

Hümanist sosyalistler, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde, işçi sınıfını küçümsemekte, aydınların önemini abartmaktadırlar. Oysa teknik ve bilimin ağır bastığı çağımızda, burjuva toplum yapısında son yıllarda işçi sınıfı meslek bilgisi, genel kültür ve politik bilinçlenme bakımından büyük ölçüde değişmiştir. Örneğin Türkiye’de işçi sınıfı, her bakımdan birkaç yıl öncesiyle kıyaslanmayacak ölçüde gelişmiştir.

Hümanist sosyalistlerin politik ve ideolojik görüşlerini derleyip toparladığımızda ortaya birer “sosyal demokrat” modeli çıkmaktadır.

Sonuç olarak, “hümanist sosyalizm” tamlamasının karşıtı “hümanist olmayan sosyalizm”dir. Hümanist olmayan sosyalizm olur mu? Yani “işçi sınıfının politik ve sosyal kurtuluşu” düşüncesini içinde taşımayan bir sosyalizm olur mu? Hümanist sosyalistlere göre oluyor demek!

İlke, 4 Nisan 1974

Bir Zaman Solcu Sanılırdı

1950'lerde öğrenciyken,o yıllarda olağan olan kimi olaylar benim de başıma gelmişti. Dört kişiydik. Okul yönetimince birkaç bakımdan suçlanıyorduk: Nâzım Hikmet'in affı için imza toplamak; okullarda din dersi okutulması önerisine karşı çıkmak; köylünün yoksulluğundan söz etmek; benzeri birkaç şeyden sonra önemli bir suçumuz da Falih Rıfkı ve Varlık okumaktı!

Türkiye, yirmi yıl içinde ne kadar değişti!

Mustafa Kemal'in memur yazarı Falih Rıfkı Atay'ın, daha sonraları yazılarıyla egemen sınıflara nasıl hizmet ettiğini ölümüne dek izledik.

Varlık okumak da suçtu o zamanlar. Orhan Veli ve arkadaşlarını izledik Varlık'ta ve başka dergilerde. Onların şiirde yaptıkları ("Yaprak" döneminden önce) yeniliği, politik düzeyde bir "devrimcilik" sanırdık. Polis de öyle bilirdi. Ama bunun böyle olmadığını Varlık yönetimi çok iyi bilirdi. Yine de Varlık'a bir "komünist" dergi gözüyle bakılırdı. Varlık solda bir dergi bile değildi. Bugün de öyle. Sosyalizme öyle tahammülsüzdür ki Varlık, her yıl yayımladığı yıllıklarında mevcut partilerden geniş geniş söz ederken, TİP'i (kapatılmadan önce) aklına bile getirmezdi. Bir yandan "düşünceye saygı" teranesine katılır görünür; sosyalizmden ayrılan, sosyalizm olgusundan çıkarları bozulan, sosyalizmden sapan kimselere sayfa sayfa, kitap kitap yer verir. Ama sosyalist düşünce, yayımlanması için gönderilen yazılarda, şiirlerde bir bir aranır, "çağırışım yapılabilir" diye çok uzak anlamlı sözcükler bile çıkarılır.

Kimileri, Varlık'ı ilerici bir dergi göstermek için uğraşırken, bir za-

manlar köy enstitüsü hareketini tuttuğunu, köyden yetişen yazarlara yer verdiğini söylerler. İsmet Paşa da öyleydi. Ne zaman ki köy enstitüleri onların çizdiği çizgiyi aştı ya da öyle sanıldı, Türkiye’de sınıf kavramının belirmesine, köylü-şehirli, yoksul-zengin çelişkilerinin anlaşılmasına yardımcı olmaya başladı, elebaşı Paşa ve oyun arkadaşları “oyun’a paydos!” dedi. Köyden gelen bir ses, Varlık için “enteresan”dı. Ne zaman bu ses, ses olmaktan çıkıp türkü olmaya, halkı etkilemeye başladı, o zaman “benden bu kadar!” dedi.

Yeni A dergisinin Aralık sayısında Asım Bezirci, aynı konuya dokunuyor ve şunları yazıyor:

Cahit Sıtkı’nın 1947’de yazdığı “Bir Şey” adlı şiiri: “En yavuz evlâdı bu memleketin/Nâzım ağabey hapislerde çürür” mısralarıyla biter. “CHP’nin yıllarca süren baskısı yüzünden önce ilk bölümünü yayımlayabilmiş. Sonra, 1950’de DP seçimleri kazanınca, bütününü Orhan Veli’nin Yaprak dergisinde bastırmış. 13 Kasım 1956’da ölüvermiş. Varlık Yayınevi, 1957’de şiirlerini *Sonrası* adıyla bir kitapta toplamış. Fakat, Nâzım Hikmet’ten söz açtığı için olacak, Yaşar Nabi “Bir Şey”i almamış kitaba...

“Aradan yıllar geçmiş. 1961 Anayasasıyla, görece de olsa, demokrasi gelmiş ülkemize. Nâzım Hikmet’e ilişkin kitaplar yazılmış, yeniden gün ışığına kavuşmuş eserleri. Diyeceğim, hiçbir sakınca, çekince kalmamış artık. Öyleyken, *Sonrası*’nın ikinci basımına dahi konulmamış “Bir Şey” şiiri.”

“...Orhan Veli, 1 Haziran 1949 tarihli Yaprak’ta “İşsizlik” adlı bir hikâye yayımlamış. Hikâyesinin bir yerinde kahramanı için, “meselâ şair olarak Ahmet Haşim’i severdi. Bense Nâzım Hikmet’i severim” diyormuş. Yaşar Nabi, 1953’te Orhan Veli’nin Nesir Yazıları’nı derlerken “Bense Nâzım Hikmet’i severim” tümcesini çıkarıp atmış.”

“Aradan yıllar geçmiş. 1969’da kitabın Denize Doğru adıyla ikinci basımı yapılmış. Fakat Yaşar Nabi’nin tutumu değişmemiş: Sözü geçen tümce bir daha sansür edilmiş, bir daha dışında bırakılmış kitabın.”

Asım Bezirci devam ediyor:

“...Türk şairleri hapse atılırken, sürgüne gönderilirken, hatta bazıları işkence görür ve dergileri kapatılırken yıllar boyunca susan Yaşar Nabi, muhalif Rus yazarlarından Andrey Sinyavski ile Yuli Danyel 1966’da ko-

vuşturmaya uğrayınca hemen sesini yükseltmiştir. Özgürlük uğruna savunmaya girişmiştir onları...”

Batı Proletaryası İhanet İçinde mi?

Marks’la Engels’in “bütün ülkelerin proleterleri birleşiniz” demelerinden bu yana işçi sınıfı üstüne çok yazılar yazıldı. Bu yazıları yazarlardan biri çıkıp da proletaryanın ihanet içinde olduğunu söylemedi bugüne dek. Tarihte kişilerin, hatta kuruluşların ihanet ettiği çok görülmüştür. Ama proletaryanın ihanetini ilk kez duyuyoruz.

Yansıma’nın Kasım sayısında derginin sahibi şair Tekin Sönmez’in “Ortadoğu Savaşı ve Dünya Emekçileri” adlı bir yazısı çıktı. Yazar, emek-sermaye çelişkisi içinde Ortadoğu’ya günümüz koşulları açısından bakacağını söyledikten sonra konuya, “gelişmiş ülkeler proletaryasının ihanet içinde olduğunu” belirterek giriyor. Fransa’yı örnek alıyor ve:

“...Bugün Fransız proletaryasının ürettiği ve artı-değeriyle güçlendirdiği savaş araçlarının nerelerde kullanıldığını düşünemeyecek kadar, emperyalizmin bir parçası olmuş Fransız işçi sınıfı, ihanet içinde değil de nerededir? Bugün Ortadoğu’da kullanılan savaş araçlarının imha ettiği insanlar ve akan her damla kanın hesabı sorulacaksa, bundan Fransız emekçileri de sorumlu tutulacaktır.” diyor. Yazısının ortalarına doğru belki de biraz ileri gittiğini düşünen yazar, şunu ekliyor: “Burada örnek verirken her ne kadar “Fransız proletaryası” deyimini kullanıyorsam da, tarihsel sorumluluk doğrudan doğruya bu proletaryanın siyasal örgütünün omuzlarındadır.”

İşçi sınıfının, hangi ülkede hangi bilinç seviyesinde olduğunu, hangi ülkede ne ölçüde örgütlendiğini, politik gücünün ne ölçüde olduğunu, olayları ne ölçüde etkileyebileceğini bilen bir kimse, yukardaki satırları kolayca yerine oturtabilir. Ama kimi insanların kafalarını karıştırabilir de. “Vay canına!” diyebilir o insan, “sanayi gelişmiş ülkeler proletaryası ihanet içindeymiş demek!” Kötü kötü düşünür. “İyi ki Türkiye’de sanayi fazla gelişmemiş” diye sevinir, “İyi ama elbette bir gün sanayi Türkiye’de de gelişecektir, veyl¹ yarının Türk işçilerine!”

1 Veyl, yazık anlamında kullanılmıştır. (Yayınevinin notu)

Fransa’da işçi sınıfı iktidarda değildir bir kere. İkincisi Fransa’da “iktidara oynayan” (yazarın kendi deyişiyle) sol cephedir, işçi sınıfı değildir. Ayrıca bu mantıkla, bütün kapitalist yöntemle yönetilen ülkelerin işçi sınıfları ihanet içindedirler. Türkiye işçi sınıfı da öyle. Çok yakın bir tarihte, mazlum Kore halkına karşı askerlerimiz Amerikan askerleriyle birlikte savaşmış, Kore dağlarında da yüzlerce ölü bırakmıştı. Bu askerlerin potin, elbise ve çamaşırlarını Türk işçileri dikmişti. Bir kısım silâhlarını da Türk işçileri yapmış olabilirdi. Yandı bizim işçiler bu yargıya göre. İşçi sınıfının siyasete ağırlığını koymak istemesinin bir nedeni de kapitalizmin giderek emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmasıdır. Elbette işçi sınıfının ürettiği bir ürünün kendi aleyhine kullanılması bir çelişkidir. Salt silâh mı? Her şey! İşçi çalıştıkça egemen sınıflar daha güçlenmekte, daha dokunulmaz bir güce erişmektedir. Galata Köprüsü’nü Türk işçileri yapmıştı. Ama bir Haziran günü, yaptıkları köprünün üstünden topluca geçmek isteyince, önlerinde Haliç’in sularını gördüler. İşçilerin yaptıkları köprü, işçilere bir silâh olmuştu o gün.

Çelişki ayrı bir şey, ihanet ayrı bir şey olsa.

Unutturulmak İstenen Hikâyecî

“Kitaplar” dergisinin Aralık sayısının kapağındaki yazarlar listesine bakıyordum. Aralarında “Fahri Erdiñç” adını görünce şaşırdım. Açtım baktım. Fahri Erdiñç’in Bulgar Yazarlar Birliği’nin çıkardığı “Literaturen Front” gazetesinden çevrilen, Sovyet Türkoloğu Radi Fiş’in yazdığı, Mevlâna’yı konu edinen roman üstüne Fiş’le yaptığı kısa bir konuşma yer alıyordu.

Neden şaşırdım:

Fahri Erdiñç, 1917’de Akhisar’da bir ilkokul öğretmeninin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Orta öğrenimini Balıkesir Öğretmen Okulu’nda yaptıktan sonra birkaç yıl öğretmenlik yapmış, bir süre de Ankara radyosu tiyatro bölümünde çalışmıştı. Ne var ki, zamanın faşizme özenen iktidarının polisleri yüzünden soluk alamayacak hale gelerek 1949’da yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, bir daha dönmemişti. Fahri Erdiñç, 1945’lerin en iyi hikâyecilerinden biriydi. Dergilerde hikâyeleri yayımlanıyor, bir dergi de onun için bir “özel sayı” yapıyordu. Halkın sorunlarını dert edinmişti. Hikâyelerinde gerçekçilik ağır basıyordu.

Yurt dışına çıktıktan sonra da boş durmuyor, Türk halkının “değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayların içindeymiş gibi ya da öyle olduğunu zannederek” yazmaya devam ediyordu. Kitapları Sofya’da Türkçe, Bulgarca yayımlanıyor, sonra başka dillere çevriliyordu. Bu kitapların adları şöyleydi: Akrepler (hikâyeler), Ali’nin Biri (roman), Memleketimi Anlatıyorum (hikâyeler), Acı Lokma (roman), Diriler Mezarlığı (hikâyeler), Kore Nire (roman), Canlı Barikat (hikâyeler).

On bir eserin yazarı Fahri Erdinç’in Sofya’da 1964 yılında Türkçe yayımlanan “Diriler Mezarlığı”, 1969’da İstanbul’da basıldı. Erdinç, kitabının önsözünde:

“Bu kadar zamandır yurdunun dışında olan bir sanatçı, halkının değişik yığın ve katlarının günlük ve genel sorunları üstüne, sanki olayların içindeymiş gibi, ya da öyle olduğunu zannederek yazmaya devam edebilir mi? Onun izlenimleri eskimemiş midir? Toplumda değişen koşulları, gelişmeleri izleyemedikçe, bunlara tanık olmadıkça, gerçeğe en yaklaşık yapıtlar ortaya koymak olacak iş mi?” diyor, nasıl bir yol izlediğini söyledikten sonra şunları ekliyor:

“Nâzım Hikmet, bu zorlamanın en yerinde ve en başarılısını şiirde yaptı. Bunu sen de hikâyede yap demedi bana. Yapma da demedi. Ancak bundan önceki hikâye kitabıma (Memleketimi Anlatıyorum) yazdığı önsözde, hikâyenin kardeşi biçim ve elemanların yardımını arayışımı ‘iyi bir mimarlık’ saydığını belirtti. Ben bunu ‘bu uygulamaya devam et’ anlamında aldım. Ediyorum da.”

“Onun çok önceden şiirde yaptığına gelince, bakın, (...) Le Monde Gazetesi’ne verdiği bir demeçte ne diyor: (...) ‘Bir zamanlar şairi müzik ve resim etkisi altına almıştı. Bugün bu işi sinema yapıyor. Benim sanatta idealim, Çarlı Çaplin’in sinemasıyla mukayese edilebilecek bir edebiyat, bir şiir yaratmaktır. Yani yalnız aydınlar değil, halkın bütün sınıf ve katları tarafından anlaşılabilir, memleketimin okur yazar olmayan köylülere tarafından da ezberlenebilecek, gerçekten açık, berrak, çıplak, süsten uzak bir şiir.’

“Ölümsüz Nâzım Hikmet’in anladığı ve uyguladığı bu modern şiirle

bağdaşabilecek modern bir hikâye. İşte benim de aradığım ve denediğim bu...”

Diriler Mezarlığı, Türkiye’de yayımlanalı dört yıl oluyor. Eleştirmenler, kitap tanıtıcıları, fıkra yazarları, değeri su götürür bir çok kitapları, daha piyasaya çıkmadan övgüye boğarken, Diriler Mezarlığı’nı görmezlikten geldiler. Çünkü Fahri Erdiñ, bir sosyalist ülkede oturuyordu. Durup dururken rahatları kaçacaktı belki de...

1 Ocak 1974, İlke, Sayı:1

Ahlâk Üstüne

“Çocuklarımıza töre ve geleneklerimizle milli hasletlerimize uygun ahlâk kaidelerinin öğretilmesi gayesi ile ilk ve orta öğretime mecburi ahlâk dersleri konulacaktır.”
(Hükümet Programı)

Ahlâk dersi öğretmeni (programa göre bu dersi okutacak öğretmenin “gerekli vasıfları taşımasına özel bir önem verilecektir.”) büyük bir yaklaşımla sözlerine şöyle başlayacaktır:

“Ahlâkın kökeni bilinçtir, demiş Saint-Augustin; iyi düşünmeye çalışalım ahlâkın ilkesi budur, demiş Pascal; aklın başlıca görevi iyilik ile kötülük kavramlarını birbirinden ayırmaktır, diyor Descartes!..”

Ahlâk hocası söyleyecek, ahlâk dersi öğrencileri dinleyecek. Ve pek yakın gelecekte “ahlâklı bir toplum” doğacak!

“Ahlâklı bir toplum”un doğmasına öncülük etmedikleri için daha önceki hükümetleri ne kadar eleştirsek yeridir!

Bugüne dek bütün burjuva ideologları, sözcüleri, yazarları, soyut bir “iyilik-kötülük”, “doğruluk”, “dürüstlük”, “yiğitlik”ten söz ederek soruna “ideal açıdan” bakmışlardır. Ne var ki bu ideologlar, sözcüler, yazarlar, bir toplum yapısında, insanlar arasındaki ilişkilerde “ekonomik faktörün” önemini bir türlü görememişler, görmek istememişlerdir. Bunlar bir şeyi daha görmezlikten gelmişlerdir ve gelmektedirler: sınıflı bir toplumda işçi sınıfının çıkarlarının burjuvazininkiyle çatıştığını, birinin ak dediğine, ötekinin kara dediğini, diyebileceğini, demesi gerektiğini; tarih boyunca

egemen sınıfların, sınıf çıkarlarına uygun düşen görüşlerini, tüm insanlığı kapsayan bir görüş olarak ileri sürdüklerini; bu yüzden (yine tarih boyunca) sınıf çıkarlarına ters düşen görüşleri “kötü”, “yanlış”, “namussuzluk”, “ahlâksızlık”, “vatan hainliği” saydıklarını...

İlkel toplum düzeninde toplumsal çıkarla kişisel çıkar kaynaşmış durumdaydı. Özel mülkiyetin gelişmesiyle ve toplumun sınıflara bölünmesiyle kişisel çıkar, toplumsal çıkardan ayrılmış, kişisel çıkar gittikçe daha ön plana geçmiştir.

Sınıflı toplumlarda üretim araçlarına sahip olma duygusu, kişide bencillik doğurmuştur. Böylece kişisel çıkar bir temel kural olmuştur. Oysa kişisel çıkarı toplumsal çıkardan üstün tutmanın ahlâksızlık olduğu da bir görüştür.

Ahlâk kuralları, toplum yapı değiştirdikçe değişmektedir. Marks ve Engels, bunun böyle olduğunu ispat etmiştir.

Kölecî toplumlarda, köle bir “canlı alet”ti. Efendi, aracını dilediği gibi kullanma hakkına sahipti. Kölesini öldürebilirdi. Bu bir ahlâk kuralıydı.

Çağdaş kapitalist toplumlarda, kapitalistin, emekçiyi sömürmesi; emperyalist bir ülkenin, sömürülmeye açık bir ülkeyi sömürmesi için devamlı karışıklıklar, soğuk savaşlar, savaşlar çıkarması, burjuva ahlâkına uygun davranışlardır. Emeginin, özgürlüğünün, bağımsızlığının bilincine varan işçi sınıfı için sömürüye, emperyalizme karşı koymak ise sosyalistçe bir ahlâklılıktır.

Egemen sınıflar bu gerçeğin sezilmemesine özel çaba göstermiş; kendi çıkarlarını insanlığın ortak çıkarı gibi gösterip kendi sınıf ahlâkını yaratmışlardır.

Tüm insanlığı kapsayan ahlâk kuralı yok mudur? Vardır elbette. Büyüğe, ana-babaya, kadına saygı örneğin...

Sınıflı toplumlarda egemen ahlâk, burjuva ahlâkıdır. Bunun besleyicisi, yayıcısı, yasalaştırıcı kapitalist üretim ilişkileridir. Kişide çok, daha çok mülk edinme hırsı uyandırırken onda bu isteğe yönelik alışkanlıkları, yani kişisel çıkar sağlamayı, bireyciliği, bencilliği, yalancılığı, çalmayı, rüşvetçiliği, iltimasçılığı, satılmışlığı, adam satın almayı, düşmanlığı, katillliği, ikiyüzlülüğü, kaypaklığı, kişiliksizliği bir tür ahlâk kuralı haline

getirmiş olmaktadırlar.

Çok kâr etme, zengin olma hırsı, burjuvazinin belli bir özelliğidir. Bu bir amaçtır. Bu amaca varmak için bütün yollar “mübah”tır. İşte ahlâkın biçimi, yöntemi belirleniyor. Her şeye yön veren, “her şey” ortaya çıkıyor: para! Para kimdeyse şeref, itibar, buyurmak, yönetmek, sayılmak, sevmek, vurmak, öldürmek, öldürtmek onun hakkı oluyor. Napolyon: para, para, para, demiş! Kaç paralık adam... Parayı veren düdüğü çalar!.. Paran varsa cümle âlem kulun, paran yoksa tımarhane yolun... Para parayı çeker... “Kültür” böyle geliyor, “ahlâk” böyle oluşuyor.

Bir “serbest meslek erbabı” vardır. Bir “iş adamı” vardır. Ne iş yaptığını sorarsınız, “serbest” çalıştığını söyler. Nedir bu serbest çalışma alanları? Tüccarlık, komisyonculuk, mimarlık, mühendislik, avukatlık, doktorluk, imamlık, özel dersanecilik, filmcilik, tiyatroculuk, terzilik, eczacılık, dişçilik, yayıncılık, gazetecilik, matbaacılık, möblecilik, bakkallık, kasaplık... Bunlarla uğraşanlardan birine sorun, “işler nasıl?” deyin, “kesat” diyecektir. Yani doktor, insanların hasta olmadıklarından; imam, insanların ölmediklerinden; dişçi, diş sökemediğinden; gazete sahibi, baldır-bacak resmini fazla yayamadığından yakınacaktır. Bütün bunlara her gördüğümüzde “hayırlı işler” diliyoruz. Bir ahlâk böyle oluşuyor...

Ahlâk hocası bağıracaktır kürsüden: Doğru olun, dürüst olun!

Doğruluk, her yerde ve her zaman gerçekleri savunmak, başkalarının hakkına saygı duymak, onu savunmak, yalana karşı mücadele etmektir.

Dürüstlük, yine her yerde ve her zaman tutarlı olmak, hak yememek, namuslu olmaktır.

Doğru ve dürüst kişiler yalan söylemezler; başkalarını sömürmezler, ikiyüzlü değildirler; sömürücülere, yalancılara, hırsızlara, ikiyüzlülere karşı da mücadele verirler durmadan.

Sömürücülük, kişisel çıkarıcılık, hazır yiycilik; bu yüzden de yalancılık, ikiyüzlülük burjuva sınıfının değişmez, vazgeçilmez özelliğidir. Kişi bu sıfatlara doğuşundan sahip değildir elbette. Sınıfsal yaşantıya uyma zorunluluğu kişiyi bu iflahı olmaz hallere düşürür.

Ahlâk hocası, yalan söylemeyin, ikiyüzlü olmayın, diyedursun!..

Burjuva ahlâkının ne idüğü, emperyalizmin sömürü alanına girildikçe

daha da ortaya çıkar. Kapitalizmin ipliğinin pazara çıkmaya, işçi sınıfının bilinçlenmeye, kendi öz örgütünü ve iktidarını kurmaya yöneldiği zamanlarda daha da belirlenir. Provokatör ajanlar türer. İşçi sınıfının kuruluşlarına girerler. Hızlıdan daha hızlı görünürler. Bir yere kadar sürdürürler de burjuvaca davranışlarını, “Vatanperver!” görevlerinden dolayı hükümetlerce ödüllendirilirler, rütbeleri yükseltilir, meslekî kıdemleri artırılır.

İnsanlar birbirini jurnallamağa “teşvik” edilir, bir “ihbar müessesesi” kurulur. Jurnalcılara “sayın muhbir vatandaş” payesi verilir...

Ahlâk hocası, kadınlara saygı gösteriniz, diyecektir tüm feministliğiyle.

Kölelik döneminde “canlı alet” diye bir şey vardı. Bu bir insandı, köleydi. Efendi için, bir eşyadan farkı yoktu kölenin: Alınır, satılır, tepe tepe kullanılır ve de öldürülürdü. Bugün de böyledir. Kadın bir eşyadır, bir canlı alettir. Alınır, satılır, tepe tepe kullanılır ve bir de elde kanlı bıçak, fotoğraflar çektirilir “namusunu kurtarma” anısı olarak!..

Kadın bir sömürü aracıdır Türkiye’de. “Saçı uzun aklı kısa”dır; “eksik etek”tir; “küldöken”dir, “ömür törpüsü”dür. Erkek, başka kadınlarla ilgi kurduğunda “çapkın”dır; kadın, “orospu” olur bir başka erkeğe bakınca. Erkeğin konuşkanı “hoşsohbet”, kadının “çenesi düşük”, “geveze”; erkeğin serti “kazak”, kadının “elimaşalı”; erkeğin birileri hakkındaki sözleri “haber”, kadının “dedikodu”dur. Erkek dışarda serbest, her türlü gelişmeye açık; kadın çocuk, yemek, çamaşır ve toprağa bağlı, gelişmeye kapalıdır.

Böylesine değersiz olan kadın, bir namus, bir ahlâk ölçüsüdür bir de! Bakılan, konuşulan, arkadaşlık edilen bir kadının kocası, babası, kardeşi, yakınları “dürzü”dür, “kavat”tır, “boynuzlu”dur, “pezevenk”tir.

Ahlâk hocasının “kadına saygı” nutukları havada kalacaktır.

Ahlâk hocası, insanları seviniz, diyecektir. Ve ekleyecektir: hümanizma!

İnsanı en değerli bir varlık sayan, toplumun ve kişinin onurunu en yüce sayan görüş çok eskidir.

Feodalizmin çökmekte, kapitalizminse doğmakta olduğu dönemde hümanizma, çok önemli bir olguydu. Çünkü feodalizm, insanı tek çöpüne

kadar sömürüyordu. İnsana ancak “öbür dünya”yı sunan din de feodalizme destek oluyordu.

Zamanla burjuvazi geliştikçe; sözcüleri, yazarları, insan sevgisini feodallere, dine ve de krala karşı savunmaya başladılar.

Bu çalışmalar özgürlük, kardeşlik, eşitlik sloganlarıyla Fransız Burjuva Devrimi’ni gerçekleştirdi.

Feodalizme karşı yoksul halk yığınlarıyla birlikte savaşan burjuvazi, iktidarını kurduktan sonra yoksul halk yığınlarını sömürmeye başladı. Ve de yaşamını bu sömürüye bağladı. Ama bir yandan da eski alışkanlıkla hümanizma sözcüğünü ağızından düşürmedi.

Marks öncesi hümanistler, idealist felsefeyi esas aldıklarından “insan”ı anlayamıyorlardı. Sosyalizm bilim haline geldikten sonra insanın, doğanın bir parçası ve toplumsal bir varlık olduğu anlaşıldı. Burjuvazi gibi küçük bir azınlığın, büyük bir çoğunluğu sömürdüğü iyice ortaya çıktı. Bugün uzlaşmaz, sınıflı toplumlarda, gerçekten bir insan sevgisi olurmuş gibi, kimi yazarlar, (bir de bunların solcu olanları var!) hümanizmaaa! diye yırtınıp duruyorlar; günlük gazetelerde, dergilerde Mevlâna’dan, Yunus’tan dizeler sunuyorlar....

Marks’ın dediği gibi, mademki insanın karakterini, içinde yaşadığı ortam belirliyor, öyleyse bize düşen görev, bu ortamı insancıl bir duruma getirmedikçe yani her insanın her türlü ihtiyacını karşılayan; her insanın yerini zenginliği, yoksulluğu, milliyeti, cinsiyeti değil, emek ve yeteneğiyle belirleyen bir düzen sağlamadıkça, ahlâk hocası boşuna nefes tükecektir, insanları seviniz!

3 Mart 1974, İlke

İşkence Üstüne

1968 yılı senato seçiminde Çorum'da belediye binasından, belediyenin hoparlörleriyle bir konuşma yapmış; çıkarken, kapıda bekleyen yüzlerce kimsenin saldırısına uğramıştım. Bu sıradan bir saldırı değildi, bir linç olayıydı; valinin, polis müdürünün bilgisi altında ve kontrolünde oluyordu. Yüzler, binleri bulmuştu. Sövmeler, taşlamalar önemli değildi. Bir an geldi ki, "ölüm-kalım" denilen çizginin ölüm tarafına geçer gibi olmuştum:

"...O ne yumruk yağmuruydu, ne tekme dolu'suydu. Adamın tüm bedeninin yüzeyine yan yana yumruk koysan, diyelim ki üç yüz yumruklu bir alanı olsa, Allah seni inandırсын beyefendiciğim, aynı yere üçer olmak üzere tam dokuz yüz yumruk indi arka arkaya. Bir şey daha söylesem inanır mısın beyefendiciğim; ben adamın ağzını alnında, bir gözüne, başının öbür tarafındaki kulağının altında gördüm. Üstündeki beyaz gömleği kırmızıya kesti bir anda."
"...Soluk alamıyordu adam. Yüzü bir kızarıyor, bir morarıyordu. Kandan desem değil, adam soluyamıyordu açıkça. Bir de ne göreyim beyefendi, bizimkilerden biri, adamın kırıyatından tutmuş, adam da kapının tokmağından, çeker de çekerler. Adam tokmağı bırakmaz, bizimki kırıyatı. Sonunda beyefendiciğim, bir mucize oldu. Evet bir mucize. Kazasız belâsız bugünü de atlatmak varmış nasipte.² O dakikalardır çekilen yün örgü kırıyat kopmasın mı! Kırıyat bizimkinin elinde, adam yüzükoyun yerde; dükkânın kapağı ardına dek açık..."³

2 O günlerde daha öldürmeye başlamamışlardı.

3 Yeni Gazete, 2 Mart 1971, "Ölüm-Kalım Çizgisi" adlı hikâyeden.

Olaydan bir süre sonra, beni boğmaya kalkanlardan birini gördüm. Köprüde karşılaştık. Hırpanî bir kılıkla, angut angut sağa sola bakıyordu. Sakalı tıraşsız, yüzü sarıydı. Göz göze geldik, tanımadı beni. Aklıma, yüzüne tükürmek geldi. Egemen sınıfın bir süre kullandığı, sonra içi alınmış bir muz kabuğu gibi fırlattığı, bir “görevli” ya da bir şişe Marmara şarabına satın aldığı bir satılmış oğlu satılmıştı. Yüzüne tükürmek bile ona değer vermektir, vazgeçtim...

Yaza bir anımla başladım. Bilindiği gibi “günümüze kadar varolagelen bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir.” Egemen sınıf, ortaçağdan beri bir kısım insanları kendine esir, köle, uşak, işçi saymış; başkaldıranları, aşşalığın aşşalığı yöntemlerle asmış kesmiş, boğmuş, derisini yüzmüş, cop sokmuş, çocuk yapamaz etmiş, sakat bırakmıştı. İşkencecilerden kimileri ya bu sınıfın bir üyesi, ya bir sözcüsü, temsilcisi ya da bir uşağı olarak işkencelerde “görev” almışlardır. Bu görevlilerin kimi bir şişe şaraba, kimi bir “aferin”e, kimi yaşlandığında aç kalmayacak bir maaşa, kimi daha büyüğüne; kimi de bilerek, düşünerek, duyarak, hınçla, histerik bir zevkle yapmıştır bu işi. Altını çizerek söylemek gerekir ki, ne zaman, nerede, nasıl, kimler tarafından olursa olsun işkence, kişiye eziyet; burjuvazinin, işçi sınıfına ve özellikle onun sözcülerine karşı duyduğu kinin, nefretin bir belirtisidir. Yoksa salt “görevli”lerin sadistliğinden, insan dışı yaratıklığından, başka başka hastalıklarından değildir.

Ortaçağdan bu yana insana yapılan “her türlü eziyet, işkence unutulmamıştır. Burjuva tarihçileri, sınıflarının kötülüğünü ne denli gizlerlerse gizlesinler, yine de kötülükler hiçbir zaman unutulmuyor; kuşaktan kuşağa kinle, nefretle beslenerek bugünlere dek ulaşıyor. Salt tarihe değil, edebiyata da yansıyor ister istemez...

Sabahattin Ali’nin “Kurtla Kuzu” hikâyesi ünlüdür. Kendini, kendi başından geçenleri anlatır bu hikâyesinde Sabahattin Ali:

“Fakat bilebileceğimiz bir şey var ki, o da bu cellâtların bize dost olmayacağıdır. Bunların hepsi fena, vicdansız insanlardır demek istemiyorum. Ne gezer, onların arasında da ne müşfik aile babaları, ne vefalı arkadaşlar, ne hassas yürekli tabiat âşıkları vardır. Amma karşımızda düşman olarak vazife aldıkları andan itibaren onlar, iradelerinin dışında

bir kuvvetin oyuncağıdır. Cemiyet içinde aldıkları mevki ve vazifenin onlara verdiği şahsiyet, tabiatın şekil verdiği asıl benliklerini o kadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asıl benliklerini aramaya kalksalar, herhalde içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka bir şey bulamayacaklardır. Benimle uğraştıkları, hattâ bana işkence ettikleri sırada, ben onlarda bu insan tarafı aramakla meşguldüm. Evet, onlar benim fena bir kimse olmadığımı inandıkları halde muhakkak fena bir tarafımı, kendilerince fena sayılabilecek bir tarafımı bulmaya uğraşırlarken, ben onların insanlıktan uzaklaşmış, hayvanlıktan, vahşilikten bile daha ürkütücü bir hal almış olan hareketlerinde, yüzlerinde, sözlerinde, şu her şeyi iyi ve güzel bir âhenge götürmeye çalışan tabiatın bir eserini, bir izini arardım. Onlara hiçbir zaman kızamıyor, onlardan nefret etmiyor, sadece zavallılıklarına daha doğrusu insanlığın bu kadar tiksinecek hale gelmesine acıyordum. Bunun için de hiçbir tazyik, hiçbir işkence beni kendi gözümde küçültmüyordu. Zaten işkence nedir? İrademiz ve kafamız bizi küçültecek bir iş yapmadıkça işkence sade bir fizyoloji meselesidir. Etlerimiz, sinirlerimiz dayanabildikleri kadar dayanırlar. Sonra, tabiat ne emrederse, o olur. Ama ruhumuzu kamçılattırmamak elimizdedir. (...) Dayak o kadar mühim değildir diyordum. Çünkü otuz kırk sopadan sonra insan çok kere bir şey hissetmiyor. Tabuta girmek, susuzluk, uykusuzluk, hepsi geçiyor. İstesek de istemesek de geçiyor. Ne kadar korkunç olurlarsa olsunlar, bunları çekerken şu nokta daima aklımızda: Bunlar benim iradem dışında olan işler.

Önüne geçmek için ne yapabilirim? Yalvarmak mı? Asla... Ne faydası var ki. Dilimiz ayrı, dünyamız ayrı. Kuzunun kurda yalvarması gibi bir şey olur. Çünkü bana işkence edenler de, birkaç ruh hastası bir yana, bunu sadece zulüm olsun diye, zevk almak için yapmıyorlar. Vazife diye başlamışlar. Ruhunu ekmek parasına satan her insan gibi yavaş yavaş alışmışlar, birer makine haline gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi. Evet, ben ben olarak ve o o olarak kaldıkça, aradaki mesafe muhafaza edildikçe işkence ve dayak o kadar mühim değil. Fakat bu mesafeyi ortadan kaldırıveren bir şey... İnsanı katilinin kolları arasına atan bir dikkatsizlik... İşte, beni bu

yirmi günlük cehennemin sonunda hâlâ zangır zangır titreten bu... Nasıl oldu, nasıl yaptım? Bilmem anlatabilecek miyim? Amma bir mahkûmun cellâdına, bir koyunun kasabına gülümsemesi gibi bir şey...”

Sabahattin Ali, hücreye konulduğunun onuncu günü bir polis şefinin önüne çıkarılır. Şef, pek ince davranır, “geçmiş olsun beyefendi” der, yer gösterir. Yapılan işkenceden duyduğu üzüntüyü söyler. Sonunda “ancak polisin hasta muhayyilesinden doğduğu ilk bakışta anlaşılan o bir sürü saçma sualleri tekrarlar. Sabahattin Ali, gizli işlerle ilgisi olmadığını uzun uzun anlatır. Şef bu sözlerden memnun kalmaz. Yine de cebinden sigara paketini çıkararak sigara tutar. S. Ali istemeye istemeye alır sigarayı, sigara içmemektedir çünkü. Şef, yerinden fırlar, cebinden çıkardığı kibriti yakar. S. Ali ağzını kibrite uzatır.

“Ben daha ne olduğunu fark etmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde korkunç bir tokat şakladı. Cigara ağzımdan fırlamış, burnum kanamağa başlamıştı. Karşımdaki, saatlerden beri tuttuğu hiddet ve kini hızlı nefesler halinde burnundan fışkırtarak, arka arkaya suratıma tokatlar yapıyor; dizlerimi, karnımı tekmiyor ve hırsından boğuklaşan bir sesle hiç durmadan bağıırıyordu:

“Hayvan... Sahiden karşımda sigara içebileceğini mi sandın? Siz insan muamelesine lâyık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını ben yakacaktım öyle mi? Vatan, millet haini! Sizleri bit ezer gibi ezmeli. Eşşek seni. Kanapeye kurulmuş da bana sigarasını yaktırıyor! Edepsiz bak! Def ol”⁴

Fahri Erdinç, “Kan Damlaları Pıhtılaşmıştı” adlı hikâyesinde bir işkenceyi anlatır:⁵

“Evvelâ onun saçlarını kesmişlerdi. Sonra tepesinde, saçlarının bir anafor yaptığı yeri ustura ile kazıdılar. Tavla pulu kadar açılan bu çıplak yere birkaç bit koyarak, onları bir kibrit kutusu ile kapattılar, sardılar ve adamı kısıkrak bağladılar... Artık o bitler neler yapmadılar ki onun tepesinde! Saatler boyunca sanki sıçan olup kemirdiler, sülük gibi emdiler, hulâsa beynini yediler âdeta adamın, beynini... Bitleri tepesinden aldıkları za-

4 Son hikayeler-Esirler (Sabahattin Ali)

5 Diriler Mezarlığı (Fahri Erdinç)

man, baygın bir halde idi. Sonra onu tekrar sorguya çektiler. ‘Söyle, bülteni kimden aldın?’ Fakat söyletemediler.

“Arık birbirine eklendi işkenceler... Bir gün onu tabutluğa kapattılar. Tabutluk, enine boyuna insanın ancak sığabileceği bir boru biçiminde. Tavanında bir mumluk bir ampul yanıyor. Adamı, çenesinin altından bir köstek vurarak bu ampulle göz göze getiriyorlar. Artık kıpırdamanın imkânı yok. Bakacak olsan, gözlerin kamaşıyor ve istemeden ağlıyorsun. Gözlerini yumarsan beyninde sanki bir lodos denizi çalkalanıyor. Tabutluk, kanını kurutacak kadar insanı terletebiliyor ama, sır vermek istemeyeni yine söyletemiyor.”

“Başladılar... Adamın tabanlarında sığır çavı kırbaçlar şaklıyordu. Sanki bir davulcu keyfiyle tokmak sallıyordu bu cellâtlar. İşlerinden memnun bir halleri vardı. Vuruyorlardı. Bir... Üç.... Beş... Ötede müfettiş purosunu içiyor ve ağzından halka halka duman çıkarmayı tecrübe ediyordu. Vuruşlar yirmiye yaklaşınca, adamın tabanları çürük domates gibi cıvıklaşarak patladı. Bunu görünce durdular. Sağa sola epeyce kan sıçramış ve bu kan damlalarından biri (duvardaki) İnönü’nün kulağına yapışmıştı...”

“...Bağlayın şunu pencere demirlerine de ayazlasın sabaha kadar. ‘Söyleyeceğim’ dediği zaman haber verirsiniz bana....”

“İki dakika içinde adamı soyarak sadece içdonu ile bıraktılar. Pencerenin iki kanadını da açarak, çarmıha gerer gibi onu demirlere bağladılar. Elektrik söndürüldü ve hepsi dışarı çıktılar.

“Dondurucu bir şubat gecesi idi. Sokakta birinin yolunu çevirerek, ona bir yılda kaç mevsim olduğunu sorsan, derhal cevap verebilirdi. Dört mevsim vardır: kış, kış, kış, kış...”

“Nöbetçi!”

“Adam, ansızın kıvrandı demirlerde... Kim seslenmişti, kim çağırmıştı nöbetçiyi? Yoksa rüya mı görüyordu? Kafasını demirlere vura vura kendini toparlamağa çalıştı. Kapiya kulak verdi. Dışarıdaki polis, herhalde bir şey duymamıştı.

“Evet” diye bir göğüs geçirdi derinden derine. Demek ki, tarafımdan ihanet başlıyor. Acayip bir nesne şu dil denilen et parçası. Ah onu yutmak

mümkün olsa. Değil ki... O, her şeyi yutuyor da kendisi yutulamıyor. Fakat elimin bir tanesi serbest olsaydı eğer, koyun dili kökler gibi söker alırdım onu çenemden..."

Ve derhal karar verdi: "Evet, yeni bir ihanete düşmeden acele etmeliyim."

"Gece yarısı odaya giren nöbetçi, elektriği yakıp da pencereye bakar bakmaz dondu kaldı. Adamın dudaklarından bir et parçası sarkıyordu. Gür tüylerle kaplı erkek göğsünden sızan kan, topuklarına doğru yollar yapmıştı. Saçak uçlarındaki son yağmur damlaları gibi, ayak parmaklarının uçlarında kan damlaları pıhtılaşmıştı."

Aziz Nesin, "Poliste" adlı kitabında polisin kendine uyguladığı bir başka tür işkenceyi şöyle anlatır:

"- Aziiiz, Aziiiz... diyor, yalan söyleme! Söyle her şeyi, itiraf et!

Beyefendi, tanısam, konuşsam, niçin söylemiyeyim? Ama tanımıyorum, hiç konuşmadım.

- Peki, sen o geziden döndüğünün ertesi günü nereye gittin?

Aradan iki buçuk yıl geçmiş, ne bileyim nereye gittiğimi, çok yerlere gittim elbet.

-Hatırlamıyorum beyefendi, siz söyleyin nereye gittiğimi, gittiysem söylerim.

- Aziiiz, Aziiiz... Sen hatırlamaz olur musun hiç? Sen dünyanın en zeki adamısın...

Son derece çocukça taktikler. Bu kez, pohpohlama başlıyor. Öbür polisler dönmüyor:

- Bu beni tanımaz ama, ben onu Kuleli'den çok iyi tanırım. Buna Kılılı Nusret derlerdi, çok zekidir... Bunu herkes tanır.

Daha buna benzer birçok lâf.

- Hadi söyle bakalım, nereye gittin?

- Beyefendi, lütfen samimiyetime inanın. Benim hiç kimseden saklayacak hiçbir gizli işim yok. Siz biliyorsanız nereye gittiğimi, söyleyin, hatırlayayım.

On dakika, yirmi dakika, işte böyle çekişip duruyoruz.

-Bak beni buradaki arkadaşlara mahcup ettin Aziz. Ben senin için, Aziz

her şeyi doğru söyler demiştim. Bana öyle söylemişlerdi.

- Doğru söylüyorum beyefendi, doğru söylememem için bir sebep yok ki...

- Dönüşte nereye gittin?

- Çok yerlere gittim.

- Önemli bir yer bu, hatırlarsın... Düşün bakalım.

Sırasını şaşırmış olabilirim ama, birden celâlleniyor, celadetleniyor odada.

- Agggzına sıçarım senin..."

Erdal Öz, "yaşadığımız son birkaç çalkantılı yılın verimi olan" güzel hikâyelerinde işkenceyi işledi:

"?... Nasılsın oğlum?"

Babasının titreyen, kaygan sesi çok derinlerden gelmişti. Birden cam bölmenin sesi güç geçirdiğini anladı. Bir elini kaldırıp cama dayadı. Güçlülükle duruyordu ayakta.

"Bileğine ne oldu İsa?"

Karısıydı. Kabuk bağlamış yaralı bileğini çekemedi camdan. Sendeledi, ama yine öylece, cama dayalı, ayakta kalabildi.

"Ne yaptılar bileğine İsa?"

Birden camın alt köşesindeki, telle örtülmüş küçük dört köşe konuşma deliğini gördü. Karısının dediğini sanki duymamıştı. Deliğe doğru eğilip:

"Bu delikten konuşun, duyulmuyor" dedi.

Bıraktı kendini, tabureye yığılıverdi. Tabanlarına yüklenen ağırlığının acısına dayanamamıştı.

"Sabah erkenden geldik" dedi babası. "Sabahtan beri bekliyoruz kapıda."

"Çok zayıflamışsın İsa" dedi karısı hüznle. Sokulgandı. Bunu söylerken bile sığınan kadınca bir sıcaklığı vardı. Gözlerindeki koyu kahverengi gölgeleri özlediğini bildi.

Yaşlı baba eğildi telle örtülü deliğe:

"Bundan böyle sık sık görüştürürler mi dersin?"

"İki aydır göstermediler yüzünü bize. Neden görüştürmediler?"

Karısının sesindeki gizlenmez öfkeyi sevmişti İsa.

“Bugün tam altmış beşinci gün” dedi karısı.

“... Karanlık taş odacıkta tek başına geçen ağır saatler. Önce elektrik akımının en beklemediği yerinden bedenine akışı, kıvranışı, utanışı, bağıramayışı, bileklerine bağlı kurumuş kayışların, acıdan, ürpertiden kıvrandıkça derisini geçip etine oturuşu, bayılışı; kendine gelince başlayan sonu gelmez sorgular yine falakaya yıkılışı, tabanlarına inen sopaların beyninde zonklayışı, sopayı aralıksız ama belli bir tempoyla kaldırıp indiren adamın gömleğinde, sonunda patlayan tabanlarından sıçrayan kanın genişleyen lekeleri, tuzlu su dolu kovaya patlamış şiş tabanlarını sokmaları, daracık taş bir koridorda bir aşağı bir yukarı yürütmeleri, yerlerde, soğuk taşlarda bıraktığı kırmızı ayak izleri, kanla çizilmiş ayak izleri; kapının dibinde sanki unutulmuş gibi oturan, nedense kendisine boyuna anacığını anımsatan kara başörtülü cılız yaşlı kadının kalkıp hiç değişmeyen donuk bir görevli yüzüyle köşede duran ıslak çuval paspası alıp sıkıntıyla üşünmeden yerdeki kan izlerini silişi, sonra yine sorgular yine yere yıkılmalar, yine ellerinin ayaklarının kayışlarla bağlanması, bilmem kaç voltluk elektrik akımının yine en ummadığı, en utandığı yerine bağlanan bir telle bedenine akışı, sancılar, bulantılar, sorgular, bayılma ve bütün bunların sonunda da sürüklenerek götürülüp karanlık, ıslak, pis bir taş odanın orta yerine fırlatılışı.”

Buraya kadar kimi hikâyecilerimizden pasajlar okuduk. Bunlar, yazarların ya başından geçenler, ya da tanık oldukları, duydukları olaylardan birer kesittir. Daha niceleri var. Yazılmamış, bilmediğimiz, duymadığımız, okumadığımız, yer darlığından alamadığımız niceleri... Hikâye edilen bu olayların hepsi 50. yılı kutlanan Cumhuriyet’in çeşitli dönemlerinde olmuştur. Her dönemin sözcüleri, sosyalistleri kendilerine düşman bellemişlerdir. Ne var ki bu sözcülerden kimi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni Türkiye adına onaylamak, demokrasiyi Türkiye’ye getirmekle, kimi demokrasiden yana olmakla övünmüşlerdir...

Ortaçağ’dan beri bu hep böyle olmuştur. O çağda Atina, özgür insanların şehriydi. Ama sokaklarında, alınlarında “yakala beni, yoksa kaçırırım” yazılı esirler dolaşırdı. İnsan pazarlarında esirler, bir daire çevre-

sinde koşturulur, kasları yoklanırdı. Un değirmenlerinde, buğdayı ezen taş tekerleği esir kadınlar döndürürdü. Bu kadınların ağızları bağlıydı, buğday tanelerini ağızlarına atmasınlar diye. Dükkânların kapılarında “devren kiralık” ya da “satılık” levhalarına rastlanırdı. Devredilen eşyalar arasında köleler de vardı: İki raf, üç masa, iki köle gibi... Kaçan köleler, yakalandığında boyunduruğa koşular, ayakları da bağlanırdı. Sokaklarda bir de efendiler dolaşırdı. Köle efendisinin peşinden bir tabure gezdirirdi, efendi yorulunca dinlensin diye. Kimi köleler de efendilerini tahterevanla taşırlardı. Efendi inmek isteyince, efendilerinin hangi taraftan ineceğini bilmeyen köleler, tahterevanın iki yanına da birer merdiven dayarlardı. İpek perdeler açılır, üstünde beyaz Romalı elbisesi, ayağında fildişi tokalı kırmızı sandallı efendi, büyük bir sıkıntıyla aşağı inerdi...

Roma’da da efendilerle köleler yaşırdı, açlar da vardı, toklar da. Açlar homurdanmasın, toklar eğlensin diye “temaşa”lar düzenlenirdi. Büyük alanın on iki kapısı birden açılır, yırtıcı hayvanlar alana koşuşurlardı. Panterin yanında titreyen bir ceylan, aslanın karşısında büzülmüş bir tavşan... Panter, ceylanı; aslan, tavşanı paramparça ederlerdi bir anda. Arkasından gergedanla fil, ayıyla manda ve benzerleri girerlerdi alana, boğuşa boğuşa. Her yanları kızıl kana keserdi. Mandanın deşilen karnından bağırsaklar yerlere dökülürdü. Seyirci memnundur, havada kan kokusu vardır çünkü. Sonra bir aslanla bir insan çıkardı alana. Aslan bir hamlede insanın etini kemiğinden ayırırdı. Bu insan, bir köledir. “Temaşa” yeni başlamıştır. Alana direkler dikilirdi. Direklere ölüme mahkûm kadınlar, erkekler bağlanırdı. Panterler, aslanlar saliverilirdi alana. Günlerdir aç bırakılmışlardır. Hayvanların ulumaları, direktekilerin çığrışmalarına karışırdı. Birkaç dakika içinde direklerden parça parça etler, oluk oluk kanlar dökülürdü.

Daha temaşa bitmemiştir. Oyunun en âlâsı yeni başlıyor. “Gladyatörler oyunu”dur bu. Besili, bakılı, Apollon vücutlu, bakılmaya kıyılamayan insanlar, köleler, ellerinde kılıç, birbirini (bunlar birbirinin can yoldaşdır) öldürmek . Öldürücü darbeler başlar. İstersen vurma! Karşındaki vuruyor; saplama hançerini istersen, karşındaki saplıyor...

Damgalı alınlı; bir daire çevresinde koşturulurken pazuları yoklanan;

ağızları bağlı değirmen taşı çeviren; devren satılan; efendinin ardında ta-
bure taşıyan; tahterevana merdiven dayayan; birbirinin bağırsağını deşen
ve devrin egemen sınıfını mutlu etmek için aynı sınıf tarafından aşağıla-
narak öldürülen esirler, köleler çağı Ortaçağ'dan bin beş yüz yıl sonra
1967 yılında aynı Atina'da oyun yazarı genç bir sosyalistin başına gelenler
insanı şaşırtmıyor. Çünkü devran ol devran...

"... Bağırmağa başladım. O zamana kadar bilmezdim insan sesinin bu
kadar yüksek çıkabileceğini. Adımı haykırıyordum. Sesimi duyabiliyor-
dum. Şiddeti doğal değildi. Durdular. On kadar vuruş olmuştu. Umut
beslemeye cesaret edemiyordum. Spanos fikrimi değiştirip değiştirmede-
ğimi sordu. Bakmadım yüzüne. Kostas gene pis paçavra getirdi. Ağzıma
soktu. Bütün pislik gırtlığıma doldu. İyice sıktı, damlaları boğazımdan
akıttı. Artık nefes alamıyordum. Acının geçişini kesmek için, yoga uygu-
lamayı düşündüm. Düpedüz faydasız bir şeydi. Bir çağlayanı kâğıtla dur-
durmaya çalışmak gibi. Yogalığım parçalara ayrıldı. Son vermemişlerdi.
Bayılacağımı umuyordum, ama hayvanca bir dayanıklılığım vardı. Dışçı
dışımı delgiyle oymaya başlamadan önce her zaman iğne yapılmasını
istediğim halde, şu andaki dayanıklılığım işkencenin sürmesi için garip
şekilde yeterli oluyordu. Daha bitmemişti. Acıyı azaltacak başka şeyler
düşünmeliydim, olabilirdi. İmkânsız. Şimdi vuruş kendi sesini yaratıyor,
ağaçtan dev gibi bir çan sanki. Çanın içinde olmak gibi bir şey. Sonra,
kayıyorum: karanlık, sessizlik, huzur.

"Yeniden başladı. Kafama inen darbeler beni sersemletti; bir şeyler ha-
reket ediyordu, yapışık kaldığım sırayla birlikte yarı havadaymışım gibi
hissediyordum kendimi. Sıra beni içine alıp eritmişti. Sıranın nerede baş-
layıp nerede bittiğini, bedenimin nerden başladığını bilmiyorum. Beni
döven bir adam vardı. Bazı insanların inat biçimi sürekli bir olay haline
geliyor. İçimden ona 'zamanını boşa harcıyorsun' demek geliyordu; hiç-
bir şey bilmiyorum çünkü. Ama cesaret edemedim. Daha da kötü şeyler
olabilirdi. Ama bir tesellim vardı: Çözüldüm, artık katı değilmişim gibi
geliyordu, sinirsiz bir deniz anası gibiydim. Eğer sıra olmasaydı, ben ona
bağlı olmasaydım, bir su gibi akıp gidebilirdim.

“Beni soymaya başladılar. Altın kol düğmelerimi gördüler. Gömleğimi çekip yırttı birisi. Şaşırdı. ‘Altın kol düğmeleri ha, seni a....cık, nerden aldın, partiden mi? Yirmi yıldır teکشilâttayım, seni pezevenk seni, benim böyle bir şeyim hiç olmadı.’ Saçlarımdan yakaladı, çamaşırhaneye doğru sürüklemeye başladı. Başımı önce dizine vuruyordu, sonra sıraya vurmaya başladı. Dişlerimden birini kırdı. Sonra karnımı tekmeledi; demir çubuğu aldı ve kaval kemiklerime, leğen kemiklerime, dizlerime, bileklerime ve sonra erkeklik organıma vurmağa başladı, aynı zamanda tükürüyordu. Hafiyelerden birinin bağırdığını duydum, ‘oraya vurma yeter’ Tam emin değilim ama nasılsa, böyle bir protesto gibi bir şey duydum. Yakalayıp yüzükoyun sıranın üzerine attı. Gravaritis, Karagöz oyunundaki seslerden birini taklit ederek, ‘şimdi arap geliyorkini kesecek ve seni ...kecek’ dedi. Demir çubuğu aldı ve anüsünden itmeğe başladı...”⁶

Cezayir’in bağımsızlığı mücadelesine katılan bir Fransız gazetecisine yapılan işkence, cellâtların dünyanın her yanında aynı cellât olduğunu kanıtlamaktadır:

“...Elektrotların ucundaki kısıkaçları gözlerimin önünde sallarken Ja’nın ağzı kulaklarındaydı. Uçları uzun ve küçük dişli olan bu kısıkaçlara elektrikçiler ‘timsah başı’ derler. Birini sağ kulağımın memesine ötekini sağ elimin küçük parmağıma taktı. Birden bütün vücudumla irkildim ve acı bir çığlık koyverdim. Charbonnier, elektrik akımını vermişti sonunda. Kulağımın dibinde şimşekler çakmaya, yüreğim göğsümü delip çıkacakmış gibi atmaya başladı. Çabalıyordum, haykırıyordum. Charbonnier ise manyatoyu durmadan çeviriyor, şoklar birbirini kovalıyordu. Bir yandan da sürekli şu soruyu tekrarlıyordu. ‘Nerede saklanıyordun?’

“Bir yandan kendime hâkim olmaya çalışıyor, bir yandan da cevap yetiştiriyordum: ‘Bana bunları yapmakla hata ediyorsun. Sonra hesabını vereceksin bunların.’ Üsteğmeni çok kızdırdı bu sözlerim. Manyotonun kolunu hızla çevirmeye başladı. ‘Ağzını her açışında daha beterini yapacağım bunun.’ Dinlemeden bağırmaya devam ettim. Ja’ya döndü: ‘Ne patırtıcı adammış yahu, tıka şunun ağzını!’ diye emretti. Ja -derhal gömle-

6 Sorgu, Pericles Korovessis, (Yöntem Yayınları)

ğini çıkarıp, münasip bir biçimde ağzıma tıkadı. Ve işkence yeniden başladı. Acıyı duymamak için kumaşı olanca gücümle ısıırıyordum. Böylece daha rahatlıyordum sanki.”

“Birden korkunç bir canavarın etimi kemiğimden ayırdığını sandım. Ja kısıkcı erkeklik organıma takmıştı. Vücudumdan geçen şoklar öylesine kuvvetliydi ki beni tahtaya bağlayan kayışlar gevşedi. Sıkılamak için durdular ve yeniden başladılar.”

“Biraz sonra Teğmen, Ja'nın yerine geçti. Kıskaçların birinden teli çözerek göğsüme bağladı. Bütün vücudum titriyordu şimdi. Şoklar daha da kuvvetlenmişti. Ve oturma aralıksız devam ediyordu...”

“Ayaklarıma önce ıslak bir bez sardı Lorca. Sonra sıkı bir urganla bağladı. Hepsini birlikte kaldırarak tavandaki potrele baş aşağı astılar. Yere yalnız parmaklarım dokunuyordu. Önce, sanki kum torbasıymışım gibi oynayarak eğlendiler. Sonra Lorca topaklanmış gazete kâğıdını ucundan ateşledi ve ayağa kalktı. Alevi erkeklik organımla bacaklarımda duydum. Tutuşan kıllar çıtırdıyordu. Müthiş bir sıçrayışla kıvrandım ve Lorca'ya çarparak yere devirdim. O hırsıyla doğrularak bu defa da meme uçlarımı yakmaya koyuldu. Artık tepkilerim azalmıştı...”⁷

İspanya'da, Vietnam'da, Yunanistan'da ve benzerlerinde faşizmin kudurganlığı, insanlara yapılan akıl almaz işkenceler de yansiyordu. Ve içimiz sızlaya sızlaya izliyorduk birer Türkiyeli yurttaş olarak... Elli yıllık Cumhuriyet döneminde, çeşitli zamanlarda bizim yerli faşistler, temsilcileri, uşakları Türk sosyalistlerine İspanya, Vietnam, Yunanistan ve benzerlerinde yapılan işkenceleri uygulamaya özeniyorlardı. Yine de bir özenti idi bu. Sonra İspanyalara, Vietnamlara, Yunanistanlara uzmanlar gitti, bilgi ve görgülerini artırmak için! Oralarda gördükleriyle kendi yaptıklarını çok farklı buldular: kendilerinininki epeyce ilkel! Türkiye'ye döner dönmez o hız ve özlemle emniyet müdürlüklerinde, MİT'de kontrgerilla adlı kuruluşlarda, İspanya, Vietnam, Yunanistan ve benzerlerinden geri kalmamaya dikkat ederek çalışmaya (!) başladılar. İşte ispatı:⁸

“18 Nisan 1972 tarihinde sokakta birkaç kişinin saldırısına uğradım. Ve

7 Sorgu, Henri Alleg-Pericles Korovessis, (Yöntem Yayınları)

8 14, 16, 26, 28 Kasım 1973 tarihli Yeni Halkçı gazetelerinden.

gözlerim özel olarak hazırlanmış siyah bir bantla bağlanarak zorla kapalı gri bir minibüse bindirildim. Minibüs birkaç dakika hareket etmedi. Bu zaman zarfında etrafımdaki şahıslar birbirlerine ‘binbaşım, albayım’ gibi hitaplarda bulunuyorlardı. Arabaya alındığım ilk anlardan itibaren bana birçok sorular soruyorlar, cevap alamayınca da ‘sen konuşma bakalım, biraz sonra ellerimiz bacaklarının arasında dolaşmaya başlayınca bülbül gibi ötersin’ gibi tehditler savuruyorlardı.”

“...Bir süre sonra zorla çoraplarımı ve eteğimi çıkarttılar. Ve ellerimden, ayaklarımdan kazıklara bağlı olduğum halde yere yatırdılar. (...) adlı şahıs copla ayaklarımı yarım saat kadar dövdü.” “Daha sonra el ve ayak parmaklarıma çıplak elektrik kabloları bağlayarak şiddetli elektrik vermeye başladılar. Bir yandan da çıplak halde olan kalçalarıma copla vuruyorlardı.”

“Bir müddet sonra elimdeki elektrot kablosunu çıkararak kulağımın etrafına başka bir aletle sıkıştırdılar. Hemen ardından şiddetli elektrik vermeye başladılar. Vücudum ve başım korkunç bir şekilde sarsıldı. Ve ön dişlerim yavaş yavaş kırılıyordu. İşkenceciler yüzümün ne hale geldiğini göstermek için ayna tutuyorlar ve ‘bak o güzel yeşil gözlerin ne hale geliyor, biraz sonra hiç görmeyeceksin, aklını yitireceksin, bak şimdiden ağzından kan gelmeye başladı’ diyorlardı.”

“Bunlar yetmemiş olacak ki, bir müddet sonra (...) üstüme saldırdı. Beni zorla yere yatırmak istedi. Yere yatırdıktan sonra da sırtıma çıkıp başka birisinin yardımıyla arkadan makatıma cop sokturdu. Ben ayağa kalkmak için çırpınırken bana ‘seni orospu seni, şimdi görürsün, bak seni ne hale getireceğiz? Önce say bakalım kaç kişiyle yattın? Bundan sonra yatmayacaksın. Sonra kadınlığını kaybedeceksin’ gibi laflar söylüyorlardı. Nitekim biraz sonra beni zorla yere yatırıp, ellerim ve kollarımdan sıkıca kazıklara bağladılar. Çıplak elektrik kablosunu sağ ayağımın küçük parmağına, diğer kabloyu da bir copun ucuna sardıktan sonra cinsel organıma sokmağa çalıştılar. Ben direnince ellerindeki balta sopasıyla bacaklarıma ve vücudumun çeşitli yerlerine vurdular. Bir müddet sonra ellerindeki copu elektrik kablosu sarılı olduğu halde cinsel organıma soktular. Ve elektrik verdiler. Bu esnada kendimi iyice kaybettim. Bir müddet sonra da dışarıdaki erler, içeri insan vücuduna hava vermeğe

yarayan bir âlet getirdiler. Ve beni öldürecekleri üzerine tehdit ettiler. Daha sonra beni tekrar yerden kaldırıp odadan çıkardılar. Ve koridordaki bir su borusuna ellerimden kayışla bağlı olduğum halde yarı çıplak astılar. Birkaç kişi beni coplamağa başladı. Yine kendimi kaybettim...” (25 yaşında A.S.E adlı bir genç kız)

“Bana ilk olarak ‘anlat bakalım’ dendi. Ne sebeple alındığımı, bana ne sorulduğunu daha bilmiyordum. ‘Neyi anlatayım?’ diye sordum. Sert sesli, anladığım kadarıyla benim boyumda biri ‘ayağa kalk’ dedi. Kalkınca üst üste on beş yirmi tokat attı. ‘Şimdi otur’ dedi. Bu arada odanın çeşitli yerlerinden şu sözler edildi: ‘Biz sana neyi, nasıl anlatacağını öğretiriz. Zaten burada olduğundan ailenin de haberi yok. Leşini bile bulamazlar’ Sert ve kesik kesik konuşan bir ses ‘ulan eşşek oğlu eşşek, sen bizi ne sandın’ deyip duruyordu. Bir başka ses, ‘sen kız mısın, kadın mısın?’ dedi. Cevap vermedim. Bunun üzerine tekrar üzerime yürüdüler. Tekme ve tokatlarla sandalyeden yuvarladılar. Aynı sert ve kesik ses ‘yatırın şunu’ dedi. ‘Açın poposunu, anlayalım bakalım’ dedi. Sonra biri ‘kim bilir kaç kişiye s...tin ki söylemiyorsun, şimdi bir de biz geçelim üstünden’ dedi...”

“Sonra yerden kaldırıldım. ‘Generalim’ diye hitap ettikleri, ‘sen askerlik yaptın mı?’ diye sordu. Çok şaşırdığım için cevap vermedim. Tekrar tekme ve yumruklarla dövülmeye başladım. ‘Cevap ver lan, babasını s...tiğimin’ diyordu. ‘Hayır’ deyince bu kez ‘niye yapmadın lan, ben sana talim yaptırayım gör’...” (23 yaşında N.Ü. adlı bir genç kız.)

“Ankara Emniyeti’nin altıncı katında elektrik ve copla falaka işkencesi gördüm. Elektriği parmaklarımdan verdiler. Copla bir iki defa dövdüler. Sarkıntılık, çeşitli hakaret ve tehditlerde bulundular. Hakaretler, bütün kız arkadaşlara yapılan aşağılık isnat ve tehditlerdi. Çengele asma ve elektriğe götürme ile çeşitli defalar tehdit edildim. ..., ‘artuk sizi birbirinize dövdürüyorum. Vur, diyorum, vurmazsa ne olacağını da anlatıyorum. O da işkence görmemek için vuruyor. Bu sırada da resmini çekiyorum. Mahkemelerde işkence dediniz mi göstereceğim. Biz değil onlar birbirini dövüyorlar diyeceğim’ dedi. Sonra da elindeki copla K.Y.’ı dövmem için baskı yaptı.” F.Ö.

“Ben tanımadığım şahsı tanıdığımı kabul etmeyeceğimi belirttiğimde Şükrü Balcı ‘bağlayın bu eşşeoğlueşşegin gözlerini, hemen illegal örgüte gönderin’ diye bağırdı. Gözlerimi bir bezle sıkıca bağlayıp ayağa kaldırdılar. Yere eğilip dizlerimin üzerinde sürünmemi istediler. Başımдан bastırarak ellerimin ve ayaklarımın üzerinde bir merdivenden indirdiler. Bu şekilde biraz dolaştırdıktan sonra durmamı istediler. Birisi ‘evet komutanım S. Eşşeoğlueşşegini getirdik’ dedi. Karşımda olduğunu tahmin ettiğim şahıs ‘iki paralık eşşeoğlu orospu bu demek’ diye ayağı ile tekmelemeğe başladı. Bıraktığında işkenceye başlamaları için emir verdi. Bir şey söylemek istediğimde de ‘nasıl olsa bol vaktimiz var konuşmak için’ deyip boyuna tekmeliyorlardı. Tekrar merdivenlerden çıkarılıp göremediğim bir odaya sokuldum. Ayak ve kol bileklerimden midemin üzerinden sıkıca sandalyeye bağlandım. Sol serçe parmağımdan telleri bağlayıp elektrik vermeğe başladılar. Birkaç dakika sonra aynı şahıs beni soymalarını emretti. Nasıl soyacaklarını, bunun ahlâk dışı bir şey olduğunu söylediğimde, yine aynı kişi ‘bu daha başlangıç, bütün orduyu üzerinden geçireceğiz’ diye bağırdı. Üzerimde hiçbir şey kalmayacak şekilde çınl çıplak soyup, tekrar sıkıca sandalyeye bağladılar...” S.G.

Yazının başından beri sergilemeye çalıştığımız işkence olayları bir daha göstermektedir ki, yurdumuzda ve bütün dünyada faşizmin rengi, tavrı, bakışı, davranışı aynıdır. Kudurganlığı, sosyalizmi ve sosyalistleri tek hedef, tek düşman bellemesi; öfkesini, kinini aynı hedefe yöneltmesi rastlantı değildir. Tüm dünya faşistlerinin tek hedefe doludizgin yürüme-leri, cibilliyetlerinin tüm çamurluluğuyla adı geçen olaylarda somutlanmaktadır.

Temmuz 1974, İlke Dergisi

Sürü İçgüdüsü ya da Kalabalığın Sessizliği

Yazı başlıklarının, ilk bakışta istenileni anlatmaya imkân vermediği için, önce bir sözlük açıklaması gereğini duydum: “sürü içgüdüsü”, “sürü psikolojisi”, “koyun psikolojisi” gibi kavramlar, birer sosyokültürel olgudur.

Bu yazıda, özünde anlatmak istediğim şey; kavramlardan, kendi kişisel çıkarı ya da bağlı olduğu “düşünce” ve “hareket” adına faydalananların ahlâki yapılarına bir göndermedir.

İçgüdü, öğrenmeye kapalı hayvan ve insanda beliren doğal bir davranıştır; bilinçdışı edinimdir. Sözgelimi köpekbalığı, sürekli yüzmek ve uyumamak durumundadır.

Sürü ise, düşünmeden bir araya gelmenin adıdır. “Sürü içgüdüsü”, “sürü psikolojisi”, “kitle psikolojisi”, “koyun psikolojisi” gibi kavramlar, düşünmeden bir araya gelen ve düşünmeden hareket eden ya da tepki vermeyen grupların bütünlüğü için kullanılır.

Yıllar önce gazeteler, dünya basınına yansıyan bir Türk kırsalında geçen bir olayı yazmışlardı: “450 koyundan biri, bir uçurumdan atlamış, geri de hiç duraksamadan hemen ardından kendilerini birer birer boşluğa bırakmış...”

Haberin genel başlığı “Koyunların İntiharı” idi.

Ne ki, yabancı basın, “sürü” ya da “sürü içgüdüsü”nden söz etmiyordu!

Ben, “koyun içgüdüsü”nü daha çocuk iken gözlemlemiştım: Bir sürü koyunumuz vardı, 20 kadarı sürekli hasta olurdu; hasta koyunlara “arık”

derdik; bu anıkları ben güderdim. Dereden geçerken koyunlardan önde olanı dereyi atlamak isterdi, çok kez de düşerdi. Öbürleri ise hiç duraksamadan, yol değiştirmeyi düşünmeden öndeki gibi düşe kalka yürümeyi sürdürürdü.

Kimi “grup”, “topluluk”, “halk” çok kez çobanını aramıştır; ille de yönetilmesini bekler, çünkü bu bir sürü içgüdüsü sorunudur, sürü psikolojisi... Bir kişinin (önde giden kişinin) yaptığını herkesin yapması ya da “herkesin”, “kişi”den beklemesi içgüdüsü sorunu!

Darwin, “içgüdü”nün, zaman içinde zihinlerde değişikliğe uğradığını ve etkileşim ile oluştuğunu söyler.

Avusturyalı yazar Lorenz, tür’ün evrimi ve bireyin hayatı boyunca, insan davranışının kökenlerini incelemiştir. İnsanda kavgacılık ve saldırganlığın doğuştan var olduğunu, ama çevre koşulları ve eğitimle değişebileceğini savundu. Kısacası insan, içgüdüsünü yenebilirdi ona göre, bireyselliğini (ki bu çok önemli idi), kişiliğini kazanabilirdi. Eğitim gerekli idi.

2500 yıl önce yaşayan Çinli Lao Tzu (Üstat Lao); “Yüce Aklın Erdemi” adlı kitabında, “sürü içgüdüsü” konusunda yöneticileri hedef alıyor:

“İyi yöneticiler, halkın midelerini doldurur, aklını boşaltırlar!” diyordu.

Biz yaşayanlar, biraz daha ileri giderek:

“Şimdikilerin” her ikisini, midneyi de aklı da boşalttıklarını düşünüyoruz.

“Sürü içgüdüsü” konusunda en çok düşünenlerden birisi de Niçe’dir (Friedrich Nietzsche) Niçe, olaya daha ilginç boyutlarla bakıyor:

“Devlet ya da örgütlenmiş ahlâksızlık”

“İçerde: Polis, mahkeme, sınıflar, ticaret...”

“Dışarıda: Güç, savaş, fetih, öç alma..”

“Bir barbarlık dönemi başlıyor, bilimler ona hizmet edecek.”

“Kolay yaşamak istiyor musun? Sürüde kal ve sürü sevgisi uğruna kendini unut.”

“Sivrisinek, kötü olduğundan değil, yaşamak için kan emer.”

“Bir inancı, sırf âdettir diye kabul edenler korkaktır, tembeldir.”

“Deri değiştirmeyen yılan ölür.”

“Cehalet en keskin bir ilaçtır, kullan ve yönet.”

Önce medreselerde üretiliyordu bu tür insan tipi. Medrese, “akıl”ı reddediyordu; ezberciliği enimsiyor, gözlem ve araştırmaya yanaşmıyordu.

Okumuş ile okumamış arasında pek bir fark yoktu.

Cumhuriyet ile bilim girdi Türkiye’ye.

Yirmi yıllık sürenin adı “aydınlanma”dır.

1945’lerden sonra her şey, medrese dönemine doğru geri geri itilmeye başlandı.

Cumhuriyet, Türkiye için büyük bir şans oldu; ama sonu “hüsran”la bitecek demeye dilim varmıyor.

Şimdilerde dağ-taş, sürü sürü çoban, sürü sürü öğrenmeye kapalı insanla doldu.

Tek bir söz yazılıyor her bir yere: “Buyurulanı yapmak.”

Yakın gelecekte okulların kapılarına şöyle bir levha asılırsa şaşırtıcı yalım:

“CEHLUN YAVLUNÎ HAYRUN MİN AKLIN AHULAHU.”

(Ârifî desteklemektense , cahili yeğ tutmak daha hayırlıdır.)

Genel müdür, müdür, şef, belediye ve muhtar kapılarına:

“Ey yönetici, yönetimin birinci koşulu, yönettiğin insanların bilgisiz olması gerekir” gibi öğütler yazılacağı benziyor!..

Daha yüksek kapılara:

“Köpeğini tıka basa doyur ki, seni ısırtmasın!”

Cuveynî

“Ben, bindiğim atın benden akıllı olmasını istemem.”

Bir Lord

Balıkçı ağını fırlatıyor denize; karışan, görüşen yok! Deniz onun, gemi onun, balık onun. Hoop, balıkların tümü ağı içinde; fırlat fırlat çek!..

Hele bir de, ağı fırlatırken “bismillah!” dedin mi bir, akan sular duruyor: Deniz senin, kara senin, hele gök haydi haydi senin!

* * *

Bir silkinme, bir yenileme, bir kendini üretme heyecanı, 1920-1938’lerde gözle görülür hâle gelmişti.

Türkiye için “Cumhuriyet” büyük bir şans yaratmıştı! Bir ileri, bir geri yürüye yürüye gelmiştik bugünlere.

O günlerin çabası sürüp giderken, kocaman bir virüs gelip oturdu yanıbaşımızda; işimizde, içimizde, geleceğimizde...

Ben o virüsü, ilkin çocuk yaşında, şehrin telefon direğindeki hoparlörden “itler” diye algılamıştım. “İtler”, “Hitler”miş meğer!

Sonra “Millî Şef” adı ile yerleşti belleğime.

Ardından “Demirkırat!”

Ne şahlanış ya!

Genç cumhuriyetin zorlukla oluşturduğu şeyler, sonra “Adalet Partisi” dönemi. 12 Eylül faşizmi; derken “Şeriat çılgılığı” tüm yurdu sardı.

Sürü içgüdüsü bugünlerde, eğitimsizlerden çok, zengin kesimin eğitimlilerinin beyninde yer etmiş benziyor.

Yine de sürdürelim; sözümüz halk içindi, “hayırda hayır vardı onlar için. Sonra “halk ne eylerse güzel eyler”e dönüştü. Şimdi ise:

“Gelen ağam, giden paşam!” oldu.

Sorgun Gazetesi,2008

Fanatizm ve Öteki

Kendi tarafını aşırı yöntemlerle savunan; eski gelenek ve göreneği aşırı tutan; kendi dışında olanlara düşman olan; hiçbir değişiklik, yenilik istemeyen kişi ve gruplar, yazının başlığı içindedir.

Bu yapıda olanlarda:

Dinsel aşırılık,

Aşırı tutku,

Kendi düşünce doğrultusunda ısrar,

Gözü dönmüşlük vardır.

Bu nedenle de zâlim, ilkel ve yıkıcı olabilirler.

Fanatik; gerçeğin, tam gerçeğin kendisi olduğuna inanır bir de...

Bu tarifler, genel doğrulardır elbette. Ne yazık ki ancak yirmi yıl kadar süren Türkiye aydınlanmacılığı dönemine daha değişik, daha ılımlı bakılabiliyoruz, son birkaç yıl içinde doludizgin yürütülen uygulama ve belirtilere, aynı hoşgörüyle bakmak hayli zorlaşıyor...

Fanatizm, daha çok “dincilik” ile karşımıza çıkıyor:

Martin Luther’i tanımayanımız yoktur: Protestan reform hareketine öncülük eden Alman din bilimcisi. Hristiyanlığın bu dünyadaki görevi, “insanın dünyayı yaşaması” düşüncesi, zamanına göre ilerici bir görüştü. O bir reformcudur. Yine de 1540’larda Alman Hristiyanlarını, “yalan evi” saydığı Musevi sinagoglarını ateşe vermeye çağırmıştı!

Bir de bugünlerden örnek:

“ABD’nin kalbine yayılan ‘Evangelizm’, siyasette sağ kanadın yanında yer tutmuş, entelektüel olan her şeyi ‘şeytan işi’ diye kötümüştür. Şo-

venizmi, milliyetçiliği, yabancı düşmanlığını destekleyerek sürekli sağa kayma eğilimini sağlamıştır. Üretim sürecinde payı olan etkin zekâlar tümüyle aptallaştı. Gazeteciler artık Pentagon ve Beyaz Saray'la aynı yatağa giriyor..."

(D.F.Krell'den çeviren: Begüm Kovulmaz-Gogito:s.55)

İslâm köktendinciliğinde; Arap İslâmındaki El Kaide ve öbür Arap ülkelerinde, İran'da, Afrika'da olan uygulamalar, nerede ise doğal hâle dönüşen şeriat, hepsi hepsi fanatizm'den öte bir zulüm faciası görünümündedir.

Türkiye'de ise Said-i Nursicilik, Hizbullahçılık, Fethullahçılık vb. gazetelerin, televizyon kanallarının baş köşelerinde sergilenmektedir.

Ve tarih unutmuyor:

Hallac-ı Mansur'un ve Fazlullah Hurufi'nin başının kesilmesi, Seyyid Nesimi'nin derisinin yüzülmesi; Mazdak, Ebû Müslim, Babek, Hasan Sabbah, Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Bedreddin gibi Bâtını önderlerinin öldürülmesi; son olarak da Sivas'ta 37 kişinin yakılması nedendir?

Yeni bir gazete haberi:

"Millî Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan 'Orta Öğretim Felsefe Dersleri Kılavuzu' taslağında, felsefe derslerinin, 'din kültürü ve ahlâk bilgisi niyetiyle okutulması' isteniyor.

Amaç, düşünme değil, bir dayatmanın olduğu hemen anlaşıyor.

Kant'ın dediği gibi "aklın çıldırması" değil de nedir bu!

Fanatizm; oyun, dans, mizah gibi sanat türlerine soğuk bakar ya da yasaklar.

Fanatizm yanlıları birbirine körü körüne bağlıdır. Liderlerini sorgulamazlar, eleştirmezler, kusurlarını-yanlışlarını görmek istemezler.

Değişmeye, ilerlemeye, yeniliğe, devrimlere karşıdır.

Bacon, Descartes, Stuart Mill, Karl Marx, Auguste Comte umurlarında değildir...

Anlam aynıdır, fanatizm, taassup, bağnazlık, giderek barbarlık, kişiyi, kişileri kaba güce, çıkarıcılığa, fırsatçılığa, sürüden biri hâline dönüştürebilir. Sonra da "öteki"ni düşman sayar.

Vietnam Savaşı sırasında Amerika'da yayımlanan bir çizgi romanda, romanın kahramanı Pogu, kitabın bir yerinde:

“Düşmanla karşılaştığımızda bir de gördük ki, düşman bizmişiz!” der.

Sorgun Postası, 2008

İslâm Fanatizmi

*“Üç bin yıllık geçmişinin hesabını yapamayan insan,
günübirlik yaşayan insandır.”*

Goethe

“Doğu” denildiğinde, akla ilk gelen İslâm’dır. “Batı” için de Hıristiyanlık’tan önce “bilim”i anımsarız ve sözlükler önümüze şu sözleri serer:

“Evrenin, evrendeki olguların ve olayların bir bölümünü ele alıp birtakım yöntem ve deney yolları kullanarak gerçeğe, gerçekliğe ulaşma yolu.

Doğu’da ve İslâm’da ise; “bilim”, “ilim”e dönüştürülmüştür: Fıkıh, hadis, kelâm, tefsir yolları ile istenilene ulaşılmak istenir. Okullarda pozitif, bilimsel bakış uygulanmaz.

Böylece İslâm; bilime, özgür düşünceye kapılarını kapatmıştır. Bir örnek, çarpıcı ve özetleyicidir:

Ömer, İskenderiye kitaplığını ziyaretinde, yüzbinlerce kitabın karşısında duruyor ve:

“Yakın!” diyor. İtiraz edenlere:

“Bu kitaplarda olanlar Kuran’da vardır. Olmayanlar da zâten küfürdür, yakın!”

İslâm Anadolu’ya Girmeden Önce

Anadolu’da her ırktan, her renkten, her düşünceden insan vardı:

Bir yerlerde Urartu, Milet, bir yerlerde İyonya izleri vardı; bugün de var!

İsa’dan iki bin beş yüz yıl önce yaşamış Sümer, hâlâ aramızdadır:

“Gider düşmanın ülkesini fethedersin,
Düşman da gelir senin ülkeni fetheder”

sözü Sümerler'den kalmadır.

Anadolu; bir deniz ise, içinde yaşayan denizini bilmeli. Anadolu; bir pasta ise, içindeki üzümün neden tat verdiğini bilmeli.

Üç bin yıl önce Hititler yaşardı Anadolu'da.

İki bin beş yüz yıl önce Urartular, Frigler, Lidyalılar, Sümerler...

İki bin yıl önce Romalılar.

Yedi yüz elli yıl önce Bizanslılar, Selçuklular.

Altı yüz yıl önce de Osmanlılar.

* * *

İzmirli Homeros (M.Ö. 8. yy) “İliada ve Odysseia” adlı destanın yazarı. Sinoplu Diyojen, fıçı içinde yaşar. Mülkiyet duygusunun, insan ahlâkını bozduğuna inanır.

Heraklit, Efesli (M.Ö. 540-480), diyalektik yöntemin babası, “Bir ırmağın suyu aynı yerden iki kez akmaz” diyen adam.

Protogenes, Köyceğizli (M.Ö. 4.yy). Yaptığı resimler öylesine gerçekmiş ki, yaptığı ağaç resimlerine kuşlar konmak istermiş.

Herodot, Bodrumlu, (M.Ö. 484-420), Perikles ve Sofokles'in dostu. Antik Çağ'ın en büyük tarih yazarı.

Tales, Fenikeli, (M.Ö. 625-545). Matematik ve gökbilim bilgini. Güneş tutulmasını önceden haber veren adam. Ona göre su canlıdır.

* * *

Anadolu'da Rumlar yaşadı, Ermeniler, Kürtler, Araplar, Çingeneler, Gürcüler yaşadı.

Anadolu, üstünde yaşayanların ve altında yatanlarındırı.

Anadolu'nun şanssızlığı, bunları bilenlerin azlığıdır.

* * *

Selçuklu yönetimi, ardından Osmanlı yönetimi, şimdi de Cumhuriyet yönetimi...

Eskiden halk, çoğunlukla köylerde yaşardı. Her oluşum; toprakta, suda, havada ve ateşte belirleniyordu. Düşünceye, davranışa, alışkanlık-

gelenek yön veriyordu.

Bu birlikteliğin içinde Hristiyanlıktan, Uzak Asya'dan, Orta Asya'dan, Güney'den gelenler oldu, birçok inanç kümesi... İnanç ayrı idi, dil ayrı idi, renk ayrı idi, ama yaşama birdi.

* * *

Anadolu insanı boş durmuyordu: Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'dan uzak değildi artık; birbirini yakından izliyorlardı. Anadolu'da Hititlerin Kupapa tanrısı ve dahi Kibele; Elâm'da Ambanini, Babil'de Gilgamiş vardı.

Artık Anadolu bir yolağzı: Kimi Orta Asya'dan, kimi Kafkasya'dan, kimi Trakya'dan gelen gelene.

Gökten gelen ses, artık duyulmaya başlamıştı!

Kutsallık; önce dağlarda idi, geyikte idi, su'da idi, toprak'ta idi, buğday'da idi, üzüm ve şarapta idi.

Sonra kutsallık, buyruklarla duyuruldu. Ve yerleşen, yasalaşan buyrukların adı "din" oldu, "gelenek" oldu. Korkutmalar, vaatler girdi araya, Cehennem-Cennet girdi. Önce insan'ın yarattığı din, Tanrı'nın yarattığına dönüştürüldü. Tanrı adına Tanrı olan insanlar ve onların yalakaları yapıyordu bunu!

Bir gün; "bir gece ansızın", dağı-taşı atlılar, atlılar tuttu. Birer elinde kılıç, birer elinde Kur'an vardı atlıların. Bir ses kapladı her bir yeri; dağ-taş bu sestten inliyordu: "Allah-u Ekber, Allah-u Ekber, Allah'tan başka yoktur tapacak!" Ve ekliyorlardı: "Ulû-l-emr'e itaat, ber-mûcibi şeriat!"

Bunlar kimler idi: Bunlar, Divan-ı Lügat-it Türk'ün (Cilt 1, sayfa: 343) yazdığı "bizim Türkler" in çocukları idi. Ve yeni Müslüman olmuşlardı; kraldan çok kralcı idiler, bağırsıyorlardı durmadan:

*"Kelñizleyü aktımız
Kenler üze çıktımız
Furkan evin yıktımız
Furkan üze çıktımız."*

*"Üzerlerine sel gibi aktık.
Şehirlere girdik,
Put evlerini yıktık,
Putların üstüne sıçtık."*

Bunlar, Anadolu'ya Kuzey'den gelmişlerdi.

* * *

Bu, at kişnemeleri, kılıç-kalkan seslerinden insanlar dağlara kaçtı.
Anadolu'da bir deprem oluyordu sanki; yeni gelenler bir geldiler ama
“pir” gelmediler:
Kuşlar uçmaz oldu.
Türküler, şarkılar kesildi.
Oyunlar, danslar durdu.
Heykeller devrildi, boyunları kırıldı.
Açıkhava tiyatroları darmadağın edildi.
Kadınlar, kaya koğuna saklandı.
Çocuklar ağlaştı.
Duvardaki resimler yırtıldı.
Halı ve kilimdeki suretler silindi.
Geyikler koşmaz, tavşanlar sıçramaz oldu...
Bağlar tálân edildi, şarap küpleri kırıldı.
İnsanlar tabur tabur dizildi.
Her türlü düşünceye, farklı renklere, farklı yaşayışlara ve en önemlisi
akıl'a veda edildi..

İslâm Anadolu'ya Yerleşti

İslâm, Sünnî İslâm, İslâm şeriatı, kurduğu yönetim ile, kendine bir düzen kurdu; “Allah'ın emri” idi adı. Kendine aykırı gördüğü akımları, düşünceyi, kuralları, inancı tümüyle yasakladı:

Egemenliği altındaki bütün ülkelerde; toplumsal yapıyı, hukuku, davranışları, alışkanlıkları, geleneği, ekonomiyi, ahlâk anlayışını; kısacası, nerede-nasıl-niçin hareket edeceğini, giyimini, tıraşını kendine göre biçimlendirdi.

Uymayanlara “katli vaciptir” yasaları ve fermanları çıkardı. Kadın'ı; erkeğine, dişiliğini ve emek gücünü sunan bir “meta”, “mal” yerine koydu...

Bilim, “ilim”e dönüştürüldü.

Arapça'ya, Arap kültürüne uymayı; onu biricik doğru olarak kabullenmeyi “en doğru yol” diye kabul etti...

Bu yol ikiye bölündü:

Sünnilik

Şiilik

İslâm âlemini, büyük çoğunlukla Sünnî ilkeleri kabul eden kollar yönetiyor bugün.

Yesevîlik, Mevlevîlik, Bayramîlik, Melâmîlik, Nakşibendîlik, Kadirîlik, Rûfâîlik, Halvetîlik, Bedevîlik, Hanefîlik, Şâfilik gibi onlarca kol.

“Bunlar var ya bunlar; yüzyıllar öncesi insan vücudunu kesip biçen ünlü tıp bilgini İbn-i Sina için Buhara’da ve Bağdat’ta ‘katli vâcip fetvası’ çıkarıp, yüz yıllar sonra onu büyük İslâm âlimi diye yutturmaya kalkışanlardır.

Bunlar var ya bunlar, Kayseri’de TÖS kongresini tutuşturanlardır. Sivas’ta iki kez diri diri insan yakanlardır. Gaziantep, Amasya, Tokat, Malatya ve Elazığ’ı ateşe verenlerdir.

Bunlar var ya bunlar, Kahramanmaraş’a, Çorum’a faşizmin alevini sıçratanlardır.

Onlar var ya onlar; yüzyıllardır ve de son bir yıldır namaz kılmayanın, oruç tutmayanın kırbaçlandığı, hırsızların elinin kesildiği, zina yapanın taşlandığı bir düzeni düşlüyorlar.

Onlar var ya onlar; alkölü, sinemayı, müziği, resmi, heykeli, baleyi, dansı yasaklamayı özlüyorlar. Kadınların kapanmasını, evde oturmasını, pantolon etek giymemesini, yüzmemesini ve hattâ kakhahayla gülmemesini istiyorlar.

Düşledikleri, özledikleri, öngördükleri rejimin adı bir tür faşizmdir, İslâm faşizmidir..”

Din ve devlet birliği nedeniyle demokratik yönetim sistemine yönelememiştir.

Şeriat’ın “doğal hukuk” anlayışına yer vermemesi nedeniyle özgür gelişmeden yoksun kalmıştır.

İslâm, aslında Arap miliyetçiliğine dönük “ümmeç”liği yüzünden “millîlik” bilincine erişememiştir.⁹

İslâm Şeriatı’nın kadına bakışından birkaç örnekle yetineceğiz:

- Peygamber Muhammed’in “kadınlar, aklen ve dinen dün (eksik) yaratıklardır.” sözü, Kur’an’da “İki kadının tanıklığı, bir erkeğin tanıklı-

9 İslâm Faşizmi, Erbil Tuşalp, Doğan Kitap, 1991

ğına bedeldir.” biçimine dönüşmüştür. (2 Bakara, 282)

- “Kadınlar tarlanızdır, tarlanıza dilediğiniz gibi girin.” (Kur’an 2:233)
- Şeriat’a göre kadın; köpek, eşek, at, deve, domuz, karga gibi hayvanlara eş değerde olup; kadınların en iyisi alaca karga ve en yararlısı koyuna denk sayılıyor.” (Sahih-i Buhari Muhtasarı- VIII. 312 ve XI, 267)
- Şeriatlayönetilen Suudi Arabistan, petrol sayesinde dünyanın en zengin ülkesinden biridir.

Kadın’a dünyayı zindan etmekte de birincidir. Bu ülkede kızlar 6 yaşından itibaren oğlanlardan ayrılır, ayrı okullara gönderilir; üniversitede bile erkek öğrencilerden ayrı sınıflarda okur ve erkek öğretmenlerden ders almaları yasaktır. Dersleri televizyondan izlerler. Haftada bir gün okul kitaplığından yararlanırlar; o saatlerde erkek öğrenci kitaplığa giremez. Suudi Arabistan’da tiyatro, sinema, konser ve dans evi yoktur. Kadınlar, araba kullanamaz. Evlenen kadına bu kez de yasakları koca ayarlar. So-kağa çıkma izni olan kadın, çarşaf içinde ve erkeğin bulunmadığı yollarda yürümeye çalışır.” (İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın, s.253)

(*Anadolu Aleviliği ve İslâm Fanatizmi, Yazılama, 2013*)

Yolca Giden Yorulmamış

Türkçe’de “yol”dan türetilmiş onlarca atasözü ve deyim vardır. Romanlarda, hikâyelerde okuruz, oyunlarda, filmlerde izleriz: Yol, insanı her türlü güzelliğe ve her türlü kötülüğe götürebilir. “Yolu yol olunca!..” diye övmeğe, “yolu yol değil ki!..” diyerek de yermeye başlarız.

“Her işin bir yolu vardır” deriz.

“Yol almak”,

“Yol ayrımı”,

“Yolunu bulmak”,

“Yol yapmak”,

“Yoldan dönmek”,

“Yoldan çıkmak”,

“Yolunu sapıtmak”,

“Yoldan azdırmak”,

“Yolunu kesmek”, birer deyimdir.

“Yol alma”nın zorluğunu, çok eski söylencelerden, destanlardan biliriz.

Gilgamiş Destanı’nı okumuşsunuzdur; bir “yol”un uzunluğunu, nice karanlıkları delerek ışığa varmanın güçlüğüne ne güzel betimler:

“Üç mil yürüdüm; arkamdakini, önümdekini göremedim. 18 mil yürüdüm; önümde, arkamda ne olduğunu göremedim. 24 mil yürüdüm; isyan ettim, bağırdım, üşüdüm. 27 mil yürüdüm; yüzüme rüzgârın çarptığını hissettim. 33 mil yürüdüm; bir ışıltı görür gibi oldum ve 36 mil sonra önüm pırl pırlı...”

Dünyayı kitap’a benzetirler. Her yüzyıl, bir kitap sayfası. Bu kitabın tek

kahramanı insandır, aynı zaman da yazarı. Yüzlerce yıl sonra ulaşmıştık bugünlere...

Şimdi biz insanlar, dünyayı hem okuyoruz, hem yazıyoruz güzel günler için...

Yazılanları yine insanlar okuyacaktır çünkü..

Engels, 1848'de Manifesto'da:

"Burjuvazi, din ve politik aldatmaların maskeleydiği sömürü için hekimi, hukukçuyu, papazı, ozanı, bilimadamını, hepsini kendisinin hizmetlisi hâline getirdi..." diye yazmıştı.

Yoksa Engels, iki bininci yıl sonrasının bugünkü Türkiye'si'ni de mi biliyordu?

Göçlerden sonra, Hazar Denizi'nin kuzeyinden İran-İrak-Horasan yöresinden Anadolu'ya gelen bir kısım Türkler, birlikte olduğu farklı farklı insanlarla yüzlerce yıl içinde kendilerine "yol" aradılar. Buldular da. Batını idi bunlar. Anadolu'ya bu "yol" ile gelmişlerdi:

"İnsan, insandır" diyorlardı.

"Dünya herkesin" diyorlardı.

"Kadın-erkek eşittir" diyorlardı.

"Aşırı mülkiyet haramdır" diyorlardı.

"Emeğinle almadığın, hırsızlıktır" diyorlardı.

ve ekliyorlardı:

"Göz görenin, yol sürenin"

"Yolca giden yorulmamış..."

Ben, "yol"un uzunluğunu ve "yol yürüme"nin güçlüğü, İsa'dan 73 yıl önce Spartaküs'ün mülk ve güç sahibi Romalılarca öldürülmesinden... İsa'nın hem Tanrı'ya hem de mamnon'a (servete-mülke) hizmet etmek imkânsızdır." dediği için çarımha gerilmesinden... İtalyalı Bruno'nun bilimi aramasından dolayı yakılmasından.... Fransız Jan Dark'ın yurtseverliğinden...

Sonra Hallac-ı Mansur'dan, Seyyid Nesimi'den, Pir Sultan'dan, Baba İlyas-Baba İshak'tan, Şeyh Bedreddin'den, Kubilay'dan, Deniz Gezmiş ve genç yoldaşlarından, Sivas yakılanlarından öğrendim.

Sonra ben, yol aramayı, yoldan dönme olgusunu (dönekliği), yolunu

şaşırmayı şairlerden öğrendim:

“Kadılar, müftüler fetva yazarsa
İşte kement, işte boynum asarsa
İşte hançer, işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan...”

Pir Sultan böyle söylüyordu.

İlk okuduğum şiirlerden biri de “Güneşi İçenlerin Türküsü” idi:

“Akın var akın
Güneşe akın
Güneşi zaptedeceğiz
Güneşin zaptı yakın...”

Zor ve ulaşılması güç, hem de gerekli bir yol gösteriyordu Nâzım.

Büyükler (bilgeler), kendinden söz etmeye başladığında “benliğe lâ-net” derler: ben’i “bizden biri” anlamında kullanıyorum:

Yine ben:

Yol’un yürümek için olduğunu,
Yürümenin eylem için olduğunu,
Eylem’in mutluluk için olduğunu,
Mutluluğun “insan” için olduğunu kavradım.

Kavramasına kavramıştım da, o günlerin bir yüz yıl daha gerilere kayacağını düşünememişim!...

Yunus, nasıl bu denli uzak görüşlü olabiliyor!

“Bu yol uzaktır, menzili çoktur,
Geçidi yoktur, derin sular var...” diyordu.

Bugün yaşıyor olsa idi, belki de bizlere:

“Demedim mi ben size,

Geçidin açılmasına, suların geçilmesine daha yüz yıl var!” derdi...

Tevfık Fikret ise bir kuşku taşıyordu içinde. Bugünleri seziyor muydu dersiniz:

“Bu memlekette bir gün sabah olursa, Halûk!

Bir ihtizâz-ı (deprenme, sızrama) temasıyla silkinip şu donuk

Şu paslı çehre-i millet biraz gülerse o gün...”

“Evet sabah olacak, sabah olur geceler,

Geçer, kıyamete dek sürmez; âkıbet bu sema.”

* * *

“Işık! ışık!.. Bugünün işte ruhu, özlemi bu,
Silin silin bulutları, silkin o korku gölgesini
Koşun ışıklar içinde o kutlu kurtuluşa....”

Pir Sultan, Nâzım, Fikret ve niceleri neler yazdılar, neler istediler; neler istiyoruz!... Takıldık kaldık “2008” adlı menzilde; ışıksız bir tünelden geçiyoruz; vagonlar geri geri kayıyor. Yeni makinistlere ihtiyaç var; bu zifîrî karanlıkta bile önümüzde kimi parıltılar fark ediyoruz. Ama bir gün mutlaka ışık görünecek.

Sorgun Postası, 2008

Bruno'dan Nesin'e

Giordano Bruno, 1548'de İtalya'da, Napoli yakınındaki Nola'da; Aziz Nesin, 1915'te Türkiye'de, İstanbul-Heybeliada'da doğdu.

Bruno, papazlıktan ayrıldı; Aziz Nesin, askerlikten.

Papazlık da, askerlik de düzenin koruyucu güçleridir.

Dört yüz yıl önce İtalya'da "devlet", Bruno'yu elli yaşlarında iken yakarak öldürdü.

Dört yüz yıl önce Türkiye'de "devlet", Aziz Nesin'i, seksen yaşlarında iken yakarak öldürtmek istedi.

Elli yaşlarında birinin öldürülmesi, onun sesinin kesilmesi içindir.

Seksen yaşlarında birinin yakılarak öldürülmek istenmesi ise öç almaktır.

Devletin, bir yurttaşından öç alma isteği; yalnızca Türkiye'ye özgü olmalı!

Bruno'nun ilk "suçu", İsa'nın Tanrılığını kabul etmemesiyle başladı!

Aziz Nesin, "son suçu"nu, dinsiz olduğunu söylemekle işlemiş oldu!

Bruno, elli iki yıllık hayatı içinde her olayda, her kararda, her düşünce-de, akla ve deneyime önem verilmesi gerektiğini savundu.

Aziz Nesin, yetmiş sekiz yıllık hayatı içinde yazdığı 96 kitabıyla, konuşmalarıyla kapitalizmi, emperyalizmi, dogmacılığı, sömürüyü, üçkâğıtçılığı, hükümetlerin halkı birer paspas gibi çiğneyerek nasıl aptal bıraktığını, zorbalığı anlattı.

Bruno'nun bağlı olduğu devlet, din devletiydi. Anayasası "kutsal kitap"tı; ona anayasayı deldirmezlerdi.

Aziz Nesin'in bağılı olduğu devlet, emperyalizmden medet uman, onun buyruğunu yerine getirmeyi yurtseverlik sayan; kapitalist sömürüyü ilke edinen; köşe dönmeçiliği, rüşveti birer ahlâk kuralı haline getiren; emeği hiçe sayan; şeriatı besleyen, geliştiren, devletin ideolojisine dönüştüren bir yönetim biçimiydi. Böyle bir düzene karşı çıkanın canına okunurdu.

Osmanlı Devleti, "İslâmi esaslara" dayalı bir din devletiydi:

Pir Sultan Abdal, Osmanlı düzenine karşıydı ve Anadolu Aleviliği'nin önderiydi, piriydi. Ve Sivas toplantısı Pir Sultan Abdal'a, onun temsil ettiği düşünceye, kültüre saygı yinelemek içindi.

Bir daha anlaşıldı:

İslâmın anayasası Kuran'dır. Kuran hiç değişmedi, değişmez de.

Bruno'nun yakıldığı yıllarda Halife Ömer de İskenderiye Kitaplığı'nı yaktırmıştı. Gerekçe olarak da "Burada olan Kuran'da da vardır, Kuran'da olmayan zaten küfürdür" diyordu!

İslâm, Aleviliği hiçbir zaman affetmedi:

Yavuz Sultan Selim'in, müftülerinden Hamza Nurettin'e verdirdiği, "Kızılbaş taifesi kâfirdir, öldürülmesi vacip ve farzdır. Öldürülen ileri gelenlerinin malları, kadınları, çocukları; öldürenlerin kısmetidir" biçimli fetvası arada bir hatırlanmaktadır.

İki ay önce Almanya'daydım, anlattılar:

Bir Alman heyetine İslâmi bilgi veren Milli Görüş sözcüsüne, "Çorum ve Maraş'ta öldürülenler, kâfir miydi?" biçimli soruya, sözcüden alınan yanıt, "Evet, kâfirdiler!" olmuşur.

Sivas'taki öfke, aynı öfkedir: Osmanlı öfkesi, Müftü Hamza Nurettin öfkesidir; bu öfke Karamollaoğlu, içişleri bakanı, tugay komutanı, polis müdürü, Almanya'daki Milli Görüş sözcüsünün öfkesidir!

Ne yapmalı?

Sözüm, Osmanlının, Müftü Hamza Nurettin'in, Karamollaoğlu'nun, tugay komutanının, polis müdürünün, Milli Görüş sözcüsünün; sonra bilinen partilerin, cumhurbaşkanının, başbakanın, içişleri bakanının, hükümetin (onun ortağının), bilinen gazetelerin, televizyonun öfkesinden, en azından sevgisizliğinden rahatsız olan Aleviler, sizedir:

Kültürünüz, çağ atlayan nice kümelerden, topluluklardan, kişilerden

daha çağcıldır, daha uygardır, daha insancıldır. Kültürünüzü bir kalkan gibi tutun; cilalayın, parlatın, pasını temizleyin ve unutmayın.

Böyle bir kültürü yaşayan halk, siyasal seçimini kolay yapacaktır.

Dört yüz yıl önce İtalya'da Brunolar yakılma pahasına düşündüğünü söylediği için bugün en azından faşizmi atlatmış bir toplum var.

Öyle görünüyor ki Türkiye'nin belli bir özgürlüğe, uygarlığa ulaşması için birçok Aziz Nesinler gerekecek!

Dört yüz yıl önce Bruno, kendini yakan cellâtlara:

“Yanan benim, ama korkan sizsiniz, ödlekler!” diye bağırmıştı. Bruno'dan dört yüz yıl sonra da Aziz Nesin, yalan söyleyenlere, saptıranlara, canilere, korkanlara:

“Alçaklar!” diye bağıırıyor, “alçaklar!”

16 Temmuz 1993, Aydınlık

Köylülük Üstüne

*Almanya-Duisburg'da Türkçe çıkan
"Die Zeitschrift" adlı "Dergi"de
yayımlanan bir tartışma üstüne
(Ocak-Mart, 1989)*

"Dergi" okuyucularının anımsayacakları gibi, geçen yıl, dergiyi yöneten arkadaşlar benim için değerbilirlik gösterdiler, bir tür yaş günü düzenlediler. Bir sabah Duisburg kahvelerinin birinde oturup birlikte kahvaltı ve bu arada da sohbet ettik. Bilindiği gibi sohbette konular daldan dala, pek derinden olmayan bir bakışla irdelenir, şakalar-nükteler yapılır. İçten, sıcak bir hava içinde konuşulur. Biz de öyle yaptık. Arkadaşlar bu kahvaltıda söylenenleri Dergi'nin 10. sayısında yayımladılar. Okuduğumda gördüm, kimi konular iyice açılmamıştı; hedefben olduğum halde ben pek iyice ortaya çıkarılamamıştım. Bir ara kimi gelişmelere, çalışmalara, yeniliğe engel olması açısından köylülükten söz edildi, ben de biraz abartarak köylülüğü Aids'e benzettim.

Yine bilindiği gibi Dergi'nin 13. sayısında Fakir Baykurt'un "Kestane" adıyla bir yazısı yayımlandı. Fakir Baykurt bu benzetme karşısında öylesine şaşırmış, öylesine kızmış ki, kahvaltıda konuşan bizlerin sarhoş olup olmadığımızı düşünmüş ve ben nasıl yapmışsam, sözü döndürüp dolaştırmışım ve o "büyük suçu" birden işleyivermişim. İşin tuhafı hazır bulunanlardan kimse karşı çıkmamış!

“Kestane” Talihsiz Yazı

“Kestane” talihsiz bir yazı, Fakir Baykurt adına gerçekten üzüldüm, baştan sona kadar yanlışlarla dolu.

Önce şunu söylemek gerekiyor. Benim Aids'e benzettiğim köylü değildir, yani köy halkından biri, birileri değildir. “Köylülük” bir davranış biçimidir, bir tavidir. Bir kişi köyde oturabilir, köylüdür ama uygardır. Olaylara bakışıyla, değerlendirmeleriyle, düşüncesiyle, ölçüleriyle çağdaş normlara uygun davranmaktadır. Bir kişi de şehirde oturur, üniversite diplomalıdır, büyük üne sahiptir; hatta, değer yargılarıyla, dünyaya bakışıyla, insanlarla olan ilişkileriyle ilkelse, çağdışıysa onda “köylülük” ağır basıyor demektir. Üstelik “köylülük” genel bir kavramdır. Türkiye’ye özgü değildir. Dünyanın her yanında köylülükle nitelenen kişi karısını döver sözelimi, bilime inanmaz, fanatik dindardır, aşırı mülkiyet düşkünüdür, bağnazdır, ilkeldir, her türlü yeniliğe, gelişmeye karşıdır, tutucudur, gericidir, kaypaktır, herkesi aptal yerine koyar, kurnazdır, uzlaşmacıdır ve benzeri.

Köylü ise üreticidir, topraklı, az topraklı, topraksız tarım işçisidir. Türkiye’de başından beri ihmâl edilmiş, insan yerine konmamış, sömürülmüş, geri bırakılmış, savaşırlara sürülmüş, angaryalar yüklenmiş kimselerdir ve toplumsal anlamda işçi sınıfının sâdik müttelikidir. Feodalizm koşullarında temel sosyal sınıfı oluştururlar, feodallere bağımlı ve bağlı durumdadırlar. Kapitalizmde ise aralarında derin ayrışmalar olmuş, bir bölümü proleterleşmiş, pek azı da zenginleşmiştir. Gerek az topraklı, gerekse topraksız köylüler, ağalar, kapitalistler ve tüccarlar tarafından sömürülen geniş emekçi yığınlarıdır.

Attila İlhan’dan Yalçın Küçük’e Kadar

Fakir Baykurt “köylülüğün (köylünün demek istiyor) bir toplumsal katman olarak yurdun politik yaşamında oynadığı duraklatıcı, olumsuz rolden yakınıyorlar. Bu yakınımlar Türkiye’de Attila İlhan’dan Yalçın Küçük’e kadar bir takım aydında anlatımını bulan bir düşünüşün yansımasıdır” diyor. Yani benim ve Dergi’nin ertesi sayısında bir şiirle bana selâm gönderen Kenan Sinanoğlu’nun Attila İlhan ve Yalçın Küçük gibi düşündüğümüzü söylemek istiyor. Attila İlhan’ı kendime yakın bulmadığımdan olacak yazdıklarını fazla izleyemedim. Ayrıca yanımda kitapları da yok.

Ama Yalçın Küçük'ün bütün kitaplarını okudum. Baykurt'un yazısından sonra Küçük'ün yazdıklarına bir daha baktım; köylüler ve köycülük için kısaca şöyle söylüyor:

“Türkiye’de Kemalizm’de yerini bulan ‘narodniçestvo’ popülizm hareketinin Rusya’dan, Kafkasya üzerinden Rusyalı Türkler yoluyla; köycülük akımının da Bulgaristan’dan Çiftçi Partisi ve lideri küçük burjuva köycülük teorisinin kurucularından biri olan İstanbulliski’nin etkisiyle gelmiştir.” Ekliyor: “Köycülük, Kemalist düşüncenin bütün katmanlarını kesen bir akım olarak ortaya çıkıyor. Türkiye’de bu nedenle Türkçülük, çok büyük ölçüde köycülük oluyor. Çünkü saf Türkler ancak Anadolu’nun köylerinde bulunuyor.” Sürdürüyor: “Türk köycülüğünün düzeni yerleştirmeye yönelik bir sınıfsal ve siyasal amacı var; ancak bunun yanında Türkiye’de köycülüğün ufku kısa, bakışı dar, mekânı sınırlı, ufak tefek düzeltmelerden mutlu, kenar düzeltmelerinden onurlu, hülyasız bir aydın yetiştirme işlevi de var.”

Bu arada başka bir şey de söylüyor: “Köy enstitüleri, köyden alınıp okutulan çocuklardan Fakir Baykurtlar, Talip Apaydınlar, Başaranlar, daha kimler yetiştirdi. Siz bu adları tanıyorsunuz. Hepsisi de yurda yararlı kişiler. Onlar köylerinden alınıp okutulmasaydı şimdi adı bilinmedik köylerde ortakçı, yarıcı, maraba, ırgattılar.”

Sonra Yalçın Küçük, İsmail Hakkı Tonguç’u eleştiriyor:

“Ezen sınıflar yerine aydın ya da bürokrasi düşmanlığı yapıyor.” diyor. Sürdürüyor: “İş ve Meslek Terbiyesi adlı eserinde ‘muhtelif cemiyetlerde tebartüz eden meslekler meselesinde en çok nazarı dikkati celbeden nokta bu mesleklere mensup insanların efendi ve idareci sınıf ile işçi sınıfı olarak iki büyük gruba ayrılmış olmaları keyfiyetidir.’diyerek sermaye sınıfına dokunmuyor.” diyor.

Bir başka kitabında da Yalçın Küçük (Aydın Üzerine Tezler, cilt 3, s.538), İ. Hakkı Tonguç için “Dünyayı iki yarımdan oluşan bir çelişki olarak gördü. Bir yanda ezilen köylü ve diğer yanda ezen efendi yönetici ve bu yönetici için de baş düşman kentli aydın vardı” diyor.

Fakir Baykurt Kendini Baskı Altında Hissediyor

Baykurt’un Kestane adlı yazısını okurken bir şey dikkatimi çekti, kendini

baskı altında görüyor, “bence de böyle ama söylememek lâzım” diyor.

“...İçinde kıvrandığımız olumsuzlukların çoğu köylülükten kaynaklanıyor diyelim. Türkçe’ye yansıyan anlamda Aids’le kıyaslanması doğru mu?”

“Yusuf Ziya Bahadınlı olsun Kenan Sinanoğlu olsun, tıpkı bu satırların yazarı gibi köy kökenli aydınlar oldukları için bu sözler bize her şeyden önce ‘kestane çıktığı kabuğu beğenmiyor bak’ suçlamasını getirir.”

“Belki bir dikkatsizlik anında söylenmiş sözün ve ona dayalı olarak çarçabuk yazıya geçirilmiş dizelerin halk önünde pek uygun kaçmadığını (...) belirtmek istedim.”

Fakir Baykurt’un Devrim Anlayışı

Fakir Baykurt “...Köylülüğün bir toplumsal katman olarak yurdun politik yaşamında oynadığı duraklatıcı, olumsuz rolden yakınıyorlar...” diyor ve sözünü şöyle tamamlıyor:

“...Küçük mülk sahibi olan küçük ve orta köylülüğü kastediyorlar. Çünkü küçük mülk, büyük mülk sahipliğine tırmanmanın umutlarını veriyor sahibine. O hem ondurmaz, hem öldürmez yükün yitirilmesi düşünülmez. Bu yüzden bunlar tutucu ve kaypak olurlar. Politikada, yönetimde yukarısı güçlü ise, yukarısını, aşağı güçlü ise aşağısını destekleyip tarih sahnesine yeni çıkan devrimci sınıf ve katmanlar için ayak bağı olurlar. Köylülüğü beter ve beterin beteri bulan arkadaşlar böyle demek istiyorlar. Oysa son noktanın geçersizliği 1917 devrimiyle Sovyetler Birliği’nde, 1959 devrimiyle Çin’de açık seçik kanıtlandı. 1917’den hemen sonra içine düşülen büyük kıtlıktan Sovyet Devrimi köylülerin ambarların ağzını açmasıyla kurtuldu.”

Devrime köylülerin hangi biçimde katkıda bulunuşları Fakir Baykurt’un devrim anlayışını belirlemesi bakımından ilginç! Fakir Baykurt’un yazısındaki yanlış değerlendirmeleri bu anlayışından kaynaklanmaktadır.

Köylü sorununa en iyi yanıt kuşkusuz ki bilimini yapanlar verirler. Marksizmin ana kitabından, Manifesto’dan birkaç satır aktarıyorum:

“Zamanımızda burjuvaziye karşı olan bütün sınıflar içinde yalnız proletarya gerçek devrimci sınıftır. Ötekiler, büyük sanayi geliştikçe eriyip ortadan kalkacaktır.”

“Köylüler, şehirlerdeki halkın daha birleşik, daha uyanık ve daha hare-

ketli kesiminin girişim ve güdümüne muhtaçtırlar.”

“Ve günümüzde öyleleri var ki, kendilerine özgü yansız ‘yüksek görüşleriyle’ işçilere, sınıfsal çıkarlarının ve sınıf mücadelesinin çok üstünde dolaşan hayali bir sosyalizmin propagandasını yapmakta, birbirleriyle savaşılan sınıfların çıkarlarını, yüce bir insanlık sevgisiyle barıştırıp uyuşturmaya çabalamaktadırlar.”

“Bir de Lenin’i dinleyelim:

“...Köylü hareketi kendisinin önüne iki yanlı bir ödev getirmiştir. Biz bu hareketi devrimci-demokrat bir hareket olarak kaldığı sürece mutlaka desteklemeli ve ileri doğru itmeliyiz. Bununla birlikte biz kendi sınıfsal proleter görüşümüzden sapmadan, köy proletaryasını şehir proletaryası gibi ve onun yanında, bağımsız bir sınıfsal parti içinde örgütlemeli, onun çıkarları ile burjuva köylülüğünün çıkarlarının birbirine düşmanca karşıt olduğunu kendisine anlatmalı, onu sosyalist devrim mücadelesine çağırmalı ve bu çağırışı yaparken zulüm ve yoksulluktan kurtuluşun, köylülerden birkaç tabakanın küçük burjuva olmasına değil, tüm burjuva düzeninin sosyalist düzene dönüştürülmesinde olduğunu söylemeliyiz. (Proletarya ve Köylüler)

“Köylerde gerçek devrimci, bütün ve her türlü koşullarda sonuna kadar devrimci sınıf yalnız köy proletaryası olabilir.” (Düşünceler- Aforizmalar, s.58)

“...Bütün dünyada şehir işçilerinin, sanayi işçilerinin öncü kesimleri tamamiyle birleşti. Ne var ki köylerde küçük tarım üretiminde, kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde ve karanlık içinde, tüm yaşam koşullarının man-kafalaştırıldığı insanları birleştirmek için, dünyanın hemen hemen hiçbir köşesinde sistemli, gönüllü, özverili deneyler yapılmış değildir. Burada bizi bekleyen ödev yalnız açlıkla mücadele değil, aynı zamanda sosyalizmin son derecede derin ve önemli düzeni uğrunda yürütülen mücadelede aynı hedefte birleşmektir.

(Düşünceler-Aforizmalar, s.60)

Menderes ve Demirel Köylüden Yana

“Menderes’in başbakanlığında köylüler ulusal gelirden yüksek pay aldı-

lar.” (...) Süleyman Demirel ise “şehirde ne varsa köyde de olacak, dedi, eksik gedik bu yönde adımlar attı.” Fakir Baykurt bunları söylüyor. Böyle mi oldu gerçekten, diyelim ki böyle, yukarda altlarını çizdiğim Lenin’in satırları hemen yanıtını veriyor. Kaldı ki Baykurt’un bu sözü de doğru değil. Ayrıca Baykurt unutmuş olmalı, DP’nin iki lideri de köylüydü, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes (bu zat şehirde otururdu ama büyük bir köy ağasıydı). Sonra AP’nin lideri Süleyman Demirel de köylü, hem de epeyce köylülüğünü koruyarak. Belki de köylü oldukları için köye hizmet götürmüşlerdir! Acaba doğru mu yada doğruluk derecesi nedir?

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945’lerde devletçi ve sanayileşmeci politika terk edilmişti. 1947’lerde ise ekonomi Marshall yardımına ve yabancı sermayeye açılmıştı. Yine bu yıllarda Türkiye IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü’ne üye olmuştu. 1950’de yani DP iktidarınca bu yapılanlara ek olarak dış ticaret rejimi daha da liberalleştirildi, yabancı sermaye daha da teşvik edildi ve dış ödemeler ağırlaşmaya başladı. Milli Korunma Kanunu yeniden yürürlüğe kondu.

Türk lirası devalüe edildi. Dış borçlar sayesinde (600 milyon dolarlık dış borç ertelendi ve 359 milyon dolar borç daha alındı) tarımsal gelişme sanayinin önüne geçti ve bir traktörleşme süreci başladı, ekilmeyen topraklar ekime açıldı böylece. Geçici olarak ekonomide bir değişim, bir yükselme başladı. Köylüler de bu gelişmeden payını aldı elbette. İşte bu payı köylülere özellikle Menderes hükümetinin bir hizmeti olarak görmektedir Baykurt! Şimdi bu hizmet ne pahasına verildi onu görelim:

DP iktidara ayak basar basmaz ilk iş olarak ezanı Arapçalaştırdı, Türkiye’yi NATO’ya soktu, Türkiye’de bir komünizm avına girildi, komünizme karşı savaşmak üzere Kore’ye asker gönderildi. Köy Enstitüleri kapatıldı. 6-7 Eylül’de Türk olmayanların malları yağma edildi. İmam Hatip Okulları’nın sayısı artırıldı, kuran kursları 122 iken 527’ye çıkartıldı, daha sayalım mı?

DP, CHP’yle aynı sınıfsal nitelikteydi; sanayi ve ticaret sermayesinin, büyük toprak sahiplerinin partisiydi. Çok partililik, sağın çok partililiği hâlindeydi; sol’un örgütlenmesi yasaktı. 2.Dünya Savaşı’nda Sovyetler’in

başarılı olması, Türkiye’de komünizm korkusunu artırdı. 10 yıllık DP. dönemi dışarıdan alınan borç para ile ekonomik bir canlılık getirdi. Türkiye’yi NATO’ya soktu. 27 Mayıs, NATO’ya, CENTO’ya bağlılık bildirdi. Tek kazanç 27 Mayıs anayasası oldu ve TİP kuruldu. Millî bakiye sistemiyle sosyalizan Meclis’te söz sahibi oldu. Ama AP ve CHP oylarıyla bu yol kapatılmış oldu.

Kılavuzumuz Ahmet Mithat Efendi

Köylüye nasıl hizmet götürmemiz hakkında bizlere öğüt verirken Fakir Baykurt “sürekli köylünün durumunun iyileştirilmesi yolunda politika (hangi doğrultuda belli değil), yazın (nasıl?), eğitim (ne gibi eğitim, nasıl?) ve benzeri alanlarda savaşım vermemizi” istiyor. Parantez içindeki sorular bana ait. Nedir, nasıl olmalı diye düşünürken Fakir Baykurt yol gösteriyor: “Sözelimi Ahmet Mithat Efendi ortada henüz hiçbir örnek ve pek öyle birikim filan yokken dönemine göre halkı aydınlatma görevini de üstlenerek birbirini aşan romanlar yazdı” diyor.

Ahmet Mithat Efendi’nin Türk edebiyatına verdiği hizmet tarafımdan bilinmektedir ve bunu edebiyat derslerinde öğrencilerime hep söyledim, söylemekteyim. Ancak köye hizmet götürmekle Ahmet Mithat Efendi’yi yan yana koyamıyorum. Biçimse murat, yöntemse kabul; ama köylüye hizmet derken ben hep köylünün sınıflaşması, emeğine sahip çıkması, elbette çağdaşlaşması biçiminde anlıyorum ki bunun da yıllar önceki “Hal-kevleri” ve “Gece Mektepleri” uygulamalarıyla bir yere varılacağını düşünemiyorum. Elli yıl sonra şimdi insanlarımızın bir ucu Avustralya’da, Suudi Arabistan’da, Libya’da, büyük bir kesimiyse Avrupa’nın bütün ülkelerine yayılmış. Danimarka’da bir kentte Çorum’a bağlı bir köyün bütün insanlarını bir arada gördüm. Dernek kurmuşlar bir de, demokratız diyorlar, komünistim diyenler var, yerimiz işçi sınıfı diyorlar. Her gün karşılaşıyoruz. Kimi de sınıf değiştirme çabasında; ev, araba, arsa yetmiyor. Ağa olmak istiyorlar, bey olmak istiyorlar. Bir de Türkiye’de kalanlar var. Pislik yedirilenler var, arkadan kurşun sıkılanlar, hapishanelerde çürüyenler var. İşin ucundan, kıyısından “iyileştirme” sırası değildir. Önce siyasal kavga! İşçi sınıfının partisinde, onlarla birlikte, onlarsız bir yere gidilmez.

Durup durup söyleniyorum, aferin diyorum Kestane'ye, kabuğunun yerini görebilmiş, kabuğunu görebilmiş, iyi ki görmüş yoksa bir gelişme olur muydu dünyada. Aferin, Kestane'ye!

(Dergi – Die Zeitschrift)
Ocak-Mart, 1989 Duisburg

Kitabı Kıymayın Efendiler

“Kıydılar!” diyordu telefondaki ses, **“binlerce, keski makinesinde!..”**

Yayınladığım kitaplardan toplanan on beşinci bu. Eskiden Emniyet’in depolarında çürümeye bırakıyorlardı. Şimdi yeni bir yöntem bulmuşlar; kıymak!

Kitabı kıymayın efendiler, kitaba kıymayın ot değil o!

Siz hiç kitap yazdınız mı, beyninizi cımbızlaya cımbızlaya aylarca belki yıllarca? Bir sözcük için, bir yerini bulma için, bir imge, geceleri sıçrayarak kalkıp notlar aldınız mı bir yerlere, bir şeyler karıştırdınız mı? Bir cümle için, bir benzetme, deli danalar gibi seyirtiniz mi sağa sola? Siz hiç acı çektiniz mi, yazma acısı?

Siz hiç kitap çevirdiniz mi? Düşünceye saygı, yazara saygı, okuyucuya saygı, kendine saygı titretti mi sizi hiç?

Siz hiç kitap bastınız mı, dizgisiyle, düzeltisiyle, baskısıyla, cildiyle, taşmasıyla, dağıtımıyla? Dizgicinin göz nuru, emeği! Düzeltmenin onlarca dikkatiyle harf harf! Baskıcı saatlerce ayarlayacak makineyi, sayfa sayfa. Ak kâğıtlar dilleniverecek birden! Sonra kırım, sonra cilt, keski, paketleme!

Siz hiç sırtınızda kitap taşıdınız mı altıncı kata. Şıpır şıpır ter döktünüz mü merdivenlere. Elinizi kesti mi kitapçılara götürürken paketin ipi. Ve sonra bel kemiğiniz sapı mı bu yüzden, kalkıp otururken “anam” diye bağırıyor musunuz acıdan?

Siz hiç yayıncılık yaptınız mı bu koşullar içinde ve bir de tepenizde Demokles’in kılıcı!

Siz baskıdan yeni çıkan yeni bir kitabı kokladınız mı hiç? Duyabilir misiniz o kokuyu? Kâğıt, boya, cilt kokusu birleşince “**kitap kokusu**” oluşur, bu kokuyu içinize çektiniz de bir “**oh**” dediniz mi bir gül koklamışçasına?

Siz hiç iki yanı açık, bir yanı kapalı bir kitabı açtınız mı kitap açacağıyla; yada bir an önce okuyabilmek için, cebinizdeki tarağın sırtıyla? Yere dökülen kâğıt kırıntılarını toplayıp, ekmek ufağı toplar gibi götürüp attınız mı?

Kitabı kıymayın efendiler, kitaba kıymayın! O, yüce bir emektir!

Yapılanlar unutulmuyor, yazılanlar unutulmuyor. Bir film gösteriyorlar Alman televizyonlarında zaman zaman. Hitler zamanından anılar: Kitaplardan bir tepe; bilimsel kitaplar, romanlar, öyküler, şiir, tiyatro kitapları... Ölçü, Yahudi yazarların bütün yazdıkları ve faşizme karşı her türlü düşünce üreten eser. Bir alev sarıyor ortalığı, kara bir duman gök boşluğunda kıvrıla kıvrıla yok oluyor. Ve üniformalı Nazi gençleri kucak kucak kitap taşıyorlar, fırlatıyorlar ateşe ve sağ ellerini ileri uzatarak selâma duruyorlar. Binlerce kişi de seyreyliyor bu tarihsel olayı.

İkinci Dünya Savaşı'na girmedik diye seviniriz, bize bir zarar gelmediğini düşünürüz. Girsek de girmesek de her kötü şeyin o gün değilse bir gün mutlaka dünyanın bir başka ucundakileri de hedef aldığını yakından izliyoruz. Bugün Almanların yabancı düşmanlığının (giderek Türk düşmanlığına dönüştü) kökeninde o yakılan kitaplardan çıkarak gök boşluğunda kıvrıla kıvrıla yok olup gittiğini sandığımız kara dumanın karası yok da nedir kaynak?

Yapılanlar unutulmuyor, yazılanlar unutulmuyor. Biz şimdi bin yıl önce İskenderiye'de Serapeyon kitaplığının yakıldığını biliyoruz; nasıl ki bin yıl önce Kiev'de açılan bir kitaplığın kapısının altından olduğunu bildiğimiz gibi. Bin yıl önce kitaplığı yakarı, kitaplığa altın kapı takarı biz biliyoruz da sizin kitabı kıydığınızı bin yıl sonra bilmeyecekler mi? Hiçbir yanlış, hiçbir ayıp yanınıza kalmıyor. Hele bir de insanlığa yönelmişse bu ayıp; kültüre, bilime, sanata...

Bütün okullara din dersi koydunuz. Düşünce üreten kitapları kıyıp yerine Kuran mı koymak istiyorsunuz? Kuran da onaylamıyor bu tutumu-

nuzla sizi! İşte hadis: **“Bilginlerin harcadıkları mürekkeple şehitlerin dökülen kanları tartıldı, bilginlerin mürekkebi ağır geldi!”**

Kitap, düşünce üretir; düşünceyi mi yok etmek istiyorsunuz? Düşünceyi toplumsal düzenin karakteri ve insanların maddi yaşam koşulları belirler. Düzen, insan onurunu amaçlamıyorsa her şey nafiye. Düşünce papirüsten parşomene, Yunancadan Arapçaya, Arapçadan İbraniceye, sonra Latinceye, Batı'ya ve sonra tekrar Doğu'ya dönüp dolaşan bir havadır, sudur yok olmaz, yok edilemez. Ordular yürüdü üstüne düşüncenin; binlerce insan asıldı, yakıldı, zindanlara atıldı...

Tekrarı tekrarlamayın efendiler, siz ilki değilsiniz!

Marksçı düşünceyi mi yok etmek istiyorsunuz? O, birikimin özüdür; insanlığın özetidir. İnsanlık yok edilir mi?

Ayıp oluyor, bir dünya gülüyor hâlinize! Adam asmakla, kitap kıymakla, sakal-bıyık kesmekle bir yere varılamayacağı yüzlerce kez kanıtlanmıştır.

15 Şubat 1983 Demokrat Türkiye (Berlin)

Lisa'nın Elleri

Sıradaydık. El sıkışacaktık. İğreniyordum sıkacağım bu elden.

“Bize sıra bir saatte gelir bu gidişle” dedi önümdeki.

“Bir saatte gelirse yine de iyi” dedi onun önündeki, “baksana adama, el değil de başka şey veriyor gibi ağır ve nazlı.”

Salon genişti, tavan yüksekti. Duvarlarda tablolar vardı. Mona Lisa, tabloların en göz alıcısıydı. Mona Lisa'nın en güzel yeri elleriydi. Ama güzellik “izafi”ydi...

Anamı aylardır görmemiştim. On iki, on üç yaşlarındaydım. Anam tarladan ekin yolmadan dönüyordu. Güneş yeni batmıştı. Ufukları kızılık bürümüştü. Babam atlı, anam yayaydı. Beni gördüler, şaşırdılar. Babam attan inerken anam koştu. Ben de koştum, kucaklaştık. Anamın ellerini aradım, öpmek için. Bir elinde orak vardı, bir elinde dirgen. Oraklı elini elime aldım öpmek için. Eli rende gibiydi. Taze, çocuk dudaklarımı bastırınca anamın rende eline, dudaklarım kanamaya başladı. Anamın oraklı, kanlı, rende ellerini hep özlemişimdir. Ama, anamın oraklı, kanlı, rende ellerini Leonardo hiç görmedi....

Ağır ağır ilerliyorduk. Elini sıkacağım adam, içi boş kara bir söğüt kütüğü gibi ayakta duruyordu. Elini her sıktığına bir şeyler söylüyordu. Önümdeki, onun önündeki konuşmalarını sürdürüyorlardı. Mona Lisa gülümsüyordu. Elleri gerçekten güzel miydi Mona Lisa'nın. Ama güzel-lik “izafi”ydi.

Okula gittiğimin ilk günüydü. Okulun tek bir öğretmeni vardı. Sınıfa girdiğinde öğretmenimiz, ayağa kalktık. Sevincim sonsuzdu. Yüreğim

bir serçe yüreği gibi kıpır kıpırdı. Öğretmenimizin ağzından çıkanı dinlemiyor, yutuyordum. Tahtaya bir "A" yazdı. "Ben gelinceye kadar buna bakarak yazacaksınız, durmadan" dedi. Harfleri biliyordum. Yalnız A'yı değil, yirmi dokuzunu da. Yeni defterime, yeni açılmış kalemimle başladım yazmaya. Bir sayfa doldurdum. Dünyayı gözüm görmüyordu, durmadan yazıyordum. Bir sayfa daha doldurdum, sayfayı çevirdim. Arkadaşlar da amma bağışıyorlar! Ben durmadan yazıyorum: A A A... Sıranın üstünde duran yeni silgimi almışlardı. Belki kaybolur, kim götürdü acaba? Ayağa kalktım. Tam o sırada öğretmenimiz içeri girdi. Yüreğim atmaya başladı. Yazdıklarımı görecekti, "aferin" diyecekti belki de.

"Niçin gürültü ediyorsunuz?" diye bağırdı. "Bak bir de ayakta!" diyerek bana doğru yürüdü. "Bak daha bir A bile yazmamışsın!" Küçücük yüzümde "şırraak" diye ses çıkaran kocaman bir el duydum. Ağzım yüzüm yer değiştirdi sandım. Bağıra bağıra ağlamaya başladım. "Niçin vuruyorsunuz?" dedim, "silgimi almak için kalkmıştım. İki sayfa yazdım!" Arkadaşlarımın çoğu yarım sayfa bile yazmamışlardı. Öğretmen defterime baktı, bilemediğini, haksızlık ettiğini söyledi. Öğretmen, düşlediğim güzel dünyayı yıkmıştı. Beni zamanla çok sevdi. Ben de unutmuştum artık. Beş yıl geçmişti aradan. Okulu bitirecektim. Sınıfça bir fotoğraf çektirdik. En önde öğretmenimiz vardı. Bu fotoğraf hâlâ albümünde durur. Ne var ki, öğretmenin resimdeki elleri kesiktir. Bugünkü gibi aklımda. Fotoğrafı aldım, eve götürdüm. Önüme koydum, bir bir bakıyordum fotoğraftakilere. Gözlerim, öğretmenin ellerinde durdu. Öğretmenin elleri üstündeki damarlar belli belliydi. Damarlar, bakarken bakarken, ince ve uzun birer yılan gibi görünmeye başladılar. Yılanlar uzuyor, kısalıyor, kıvrılıyor, başlarını uzatıyor, dillerini çıkarıyorlardı. Fotoğrafı elimden yere attım. Koştum, bir cilet bulup getirdim ve öğretmenin ellerini kesip attım fotoğraftan. Rahatlamıştım. Leonardo bu elleri bir görmeliydi!..

Sıra kısalıyordu. Elini sıkacağım adamı, daha yakından görüyordum; gözleri birer sümüklü böcek gibi; baktığı yerde yapışıp kalıyordu. Bir palyaçonun burnu ne denli insan burnuysa, onunki de öyleydi. Bir de gülüyordu! Mona Lisa da gülüyordu. Hayır gülmüyordu, gülümsüyordu. Ama Mona Lisa'nın en güzel yanı elleriydi...

İlk kez sinemaya gitmiştik onunla. Işıklar sönmüştü. Karanlık cesaret vericidir insana. Bana vermiyordu. Ben çok gençtim. Yanıp tutuşuyordum. Hele elleri. Elini elime bir alsaydım. Elini elime almak! Beni öldürüyordu bu duygu... Biz neredeydik, oynayan filmin adı neydi, oyuncular kimlerdi? Bir şey oldu birden: dünyada olmayacak, düşünüy bile göremeyeceğim bir şey! Sol eli, sağ elimin içindeydi. Bu bir el değildi, bir topak kordu. Elimini yandığını duyuyordum. Yüreğimin sesi, bir duvar saatinin tiktaklarından daha gür, bir sel suyundan daha hızlıydı. Yirmi yıl geçti aradan. O el şimdi çocuk bezi yıkamaktan çatlak, soğan doğramaktan kesik, yemek pişirmekten yanık.. Ama elime aldığımda, yirmi yıl öncesinin kuru kadar yakıcı. Yüreğimde yine bir kıpırdama, Leonardo karımın ellerini görmedi...

Sıra daha da kısalmıştı. Yüz çizgilerini yakından görüyordum. Önümdekiler fısıldaşıyorlardı.

Evin önünde köpekler vardı. Avluda köpek, damda köpek, yolda köpek. Mart ayındaydık. Mart ayı Gümüş'ün ayıydı. "Gümüş", bizim köpeğin adıydı. Erkek dostları yılda bir onu görmeye gelirlerdi. Gümüş'ün dostuydular, ama birbirlerinin değil. Hırлаşıp dururlardı. Gümüş, o gün en güçlü olanın olurdu. Gümüş'ü çok severdik. Gümüş evden biriydi. Bizlerden biri eve geç gelsek, pek aldırın olmazdı. Ama Gümüş'ün bir anlık yokluğu herkesi kaygılandırırdu.

Bir sabah, kapı pece yine Gümüş'ün dostlarıyla doluydu. Hırлаşıp duruyorlardı. Babam evden bir hışımla çıktı. Elinde bir kazma vardı. Olanca gücüyle kazmayı köpeklerin üstüne fırlattı. Kaçan kaçanaydı. Kazma evin damına düşmüş, hiç birine değmemişti. Babam içeri girdi. Bir süre sonra, elinde ucu nar gibi kızarmış demir bir çubukla yeniden dışarı çıktı.

"Gümüş! Gümüş! Gel, gel!" diye bağırdı.

Gümüş koşarak geldi, Gümüş'ün o günkü bakışını hiç unutamıyorum. Babam, Gümüş'ün bir eliyle başından tuttu, bir eliyle de tuttuğu kızgın demir çubuğu Gümüş'ün arkasına soktu. O anda bir cızırtı duydum. Ardından bir duman yükseldi yukarlara. Gümüş'ün gökleri çınlatan sesine kulaklarımı tıkadım. Ama kızgın demiri tutan babamın elini unutamıyorum. Leonardo'nun, babamın kızgın demir çubuğu tutan elini görmesini istedim.

“Bütün insanlığımız ellerimizdir” diyordu önündeki de:

“Sevmek mi istiyoruz, ellerimizle; kızıyor muyuz, ellerimizle” diyordu.

Gerçekten elimiz insanlığımızda; el açıyorduk, el atıyorduk, el bağlıyorduk, el basıyorduk, el birliği ediyorduk, el etek çekiyorduk, el etek öpüyorduk, el kaldırıyorduk, el pençe divan duruyorduk, el sallıyorduk, el sürüyorduk, el uzatıyorduk, el üstünde tutuyorduk, elde ediliyorduk, ele avuca sığmıyorduk, el ele veriyorduk, elimiz kalem tutuyordu, elimizin tersiyle itiyorduk, elimiz varmıyordu, elimizi vicdanımıza koyuyorduk ve de elimizin hamuruyla erkek işine karıştıyorduk...

Arkamdaki, ceketimin eteğini çekti. Demek sıramız gelmişti, önündeydik. Ağzından soluyordu. Elini uzattı, baktım bir süre (arkamdaki, ceketimin eteğini çekti). Ben de uzattım elimi. Eli kılsızdı. Eli iriydi. Eli vıcık vıcıktı, pelte gibiydi...

Bir koşuda lavaboya vardım. Öğürüyordum. Hayır, hayır güzellik “izafi” değildi. Elimi bir çabuk sabunladım. Sonra musluğu sonuna dek açtım. Şimdi iğrenişimin nedenini iyi anlıyordum: ellerime zincir vuran bu ellerdi. Ağzıma kilit asan bu ellerdi. Bir daha sabunladım elimi. Ekmeğimi elimden alan bu ellerdi. Bu ellerdi beni itin kurdun ağzına atan. Musluğu bir daha açtım, su basınçlıydı. Hayır hayır güzellik “izafi” değildi. Öğürmeye başladım, midem ağzıma geliyordu. Bu ellerdi benim idam fermanıma mührünü basan. Bu ellerdi beni insanlığımdan eden. Sonra bir iyice kustum. Biraz rahatlamıştım. Leonardo kılsız, iri, vıcık vıcık pelte eli mutlaka görmeliydi...

Soyut - 1975, sayı:5

Anadolu Alevîliği Kültürü

Güllüceli Kâzım adlı romanım yıllar önce tükenmişti. İkinci kez yeniden yazdım. Biçimi, içeriği ve mesajı değişti. Bir konuyu yazarken olayın içindeyseniz, gözlemlerinizi geniş ışık tutuyor size. Yıllar sonra aynı şeyi daha bir rahatlık, daha geniş bir görüngeden bakabiliyorsunuz.

Romanı yeniden yazarken çok düşündüm. İki yıllık Almanya izlenimlerim bana ışık tuttu. İlk beş ayımı çoğunluğunu MHP'li ve MSP'li işçilerin oluşturduğu bir yurttan geçirdim. Birkaç Alevî vardı. Bir de Türkiye'de son bir yıl içinde yer yer gelişen "Alevîlere ölüm" ya da "soykırımı" beni çok açık ve belirli yargılara götürdü.

Romanda bir Alevî çocuğu anlatılır; aşağılanan, horlanan, büyük eziyetler çeken Kâzım...

Türkiye'de bugün yaklaşık olarak dört kişiden biri Alevî'dir ve Kâzım dört kişiden biridir. Bilindiği gibi bu konuda resmî bir istatistik yoktur. Ancak bir zaman, özellikle Doğu Anadolu'da her il için birer tanıtma kitabı hazırlayan Amerikan Barış Gönüllüleri (Bunların birer ajan oldukları söylentisi yaygındı), bu kitaplarda hangi ilde ne kadar Alevî, Kürt olduğunu göstermişlerdi.

Türkiye'de değişik türde ırklar vardır: "Azınlık" denilen Rum, Ermeni, Yahudi ve benzerlerinin dışında Türk, Kürt, Laz, Çerkes, Arnavut, Arap...

Laz Alevî yoktur. Çerkes Alevî de yoktur. Arnavutluk'ta çok sayıda Bektaşî tekkesi olduğu bilinmektedir. Ancak Bektaşilik, Anadolu Alevîliği'nden çok sonraları kurulup gelişmiştir. Özünde Alevîlikten farklı bir yan yoktur. Bu nedenle Türk Alevîsi vardır, Kürt ve Arap Alevîsi

vardır. Bir durumu saptamak için söylüyorum, aslında önemli değildir; çünkü Alevilikte ırk ayrımı yoktur. Yunus Emre bu durumu yüzlerce yıl önce belirtmiştir:

“Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan,
Şer’in evliyasıysa hakikâtte âsidir...”

“Alevilere ölüm” diyenler, Yunus’un söylediği Alevî düşüncesini bilecek davranıyorlardı. Alevilere salt bu nedenle ölüm yağdırmıyorlardı. Hitler Nazizmi, Almanya’daki Musevîlere (Yahudîlere) hangi gözle, hangi politik, düşünsel nedenle bakıyor idiyse, Türkiye’de bu söylemin peşinde olanlar da Alevilere aynı nedenlerle bakıyorlar.

Aslında Alevilik; Muhammed’in, “Ali’nin nefsi benim nefsim, Ali’nin eti benim etim, Ali’nin ruhu benim ruhumdur. Her kim beni severse Allah’ı sever; her kim Allah’ı severse Ali’yi sever...” dediği halde, öldüğünde yerine Ali değil de birtakım düzenlerle Ebu Bekir halife olduğu için Ali’nin yanında yer almanın adı mıdır? Alevilik, Ali’nin camide öldürülmesinden, Hüseyin’in Kerbelâ’da susuz bırakılarak öldürülmesinden, Hasan’ın zehirlenerek öldürülmesinden doğan bir tepkinin adı mıdır? İslâmiyeti yorumlamak mıdır? Müslümanlığı kabul ettikten sonra bir kısım Anadolu insanı, sürüp giden kavgada Ali’yi haklı bularak Arap Alevîlerinin yanında mı yer aldı? Ya da bilmediğimiz başka nedenler mi var?

Kökeni ne olursa olsun görünen o ki: Bir siyasetten yola çıkarak İslâmiyete damgasını vuran Arap kültürünü iteleyerek, bunca uygarlığın harman olduğu Anadolu’da oluşan Anadolu kültürüyle beslenmiş yeni bir topluluk çıkmış ortaya: Anadolu Alevîleri. Ve bunlar yepyeni bir şey geliştirmiş, yepyeni bir şey oluşturmuşlar: Anadolu Aleviliği Kültürü...

Hangi görüşte olursak olalım, görüşümüzü başkalarına da benimsetmek istiyorsak eğer, o “başkaları” iyi tanımamız gerekir: Ekonomik yapısıyla, tarihiyle, ırkıyla, diniyle, politik görüşüyle, psikolojisiyle, kültürüyle...

Bir kısmı asimile olmuş, kültürüne yabancılaşmış Anadolu Alevîlerinin yanı sıra 15 milyonu aşkın bir Alevî topluluğunu yok saymak, ülkemizin

tarihine, kültürüne, politikasına ağırlığını koyan bir topluluğun sorunları üstüne eğilmemek hangi siyasetle bağdaşır?

Tarihimize bakalım, her ilerici, çağdaş atılımı önce hangi topluluk benimsemiştir? Her fırsatta camilerde yapılan konuşmaları anımsayınız. Camilerin geniş kitleleri nasıl yönlendirdiğini düşününüz. Ve yine camilerin çağdaş düşünceye, atılıma, kültüre karşı ta başından beri verdiği savaşım karşısında kimler sübab görevini yüklenmiştir?

Bir de cemevi'ndeki bir konuşmaya bakınız (Başka bir köyden gelerek bir Alevî köyüne yerleşen bir köylü, köy topluluğuna kabul edilmek istendiğinde, Dede neler söylüyor):

“...Yüzüm yerde, özüm darda, erenler huzurunda canım kurban, tenim tercüman. Bu hakirden incinmiş, gücenmiş can kardaşlar varsa dile gelsin. Yol ile yoldayız. Erenler, kimsenin hakkı kalmasın. Hakkı olan gelsin hakkını alsın hû dost!”

“Ey dost, ey talip! Aldığın var ise ver. Verdiğin var ise al. El gövdenin kaşındığı yeri bilir. Döktüğün var ise doldur. Ağlattığın var ise güldür. Yıktığını yap. Ne haktan kaçırım, ne hakkımdan geçerim. Ey talip! Yalan söyleme, kumar oynama. Elinle komadığını alma. Ey can! Bizim yolumuz gayet güçtür. Son pişmanlık fayda vermez. Gelme gelme, dönme dönme” der erenler.

“Ey canlar! Cemevine gelen kadın olsun, erkek olsun, isterse çocuk. Herkes birbirinin bacısı, kardaşıdır. Kocasını saymayan kadın, karısını saymayan erkek cemevine giremez. Burası hak yoludur. Bu yolda haram yenmez, yalan söylenmez. Üç şeyi iyi bilesiniz: Elinize, dilinize, belinize sahip olunuz, gerçeğe hû!”

(Büyük yuvarlak bir masa konur ortaya. Üstüne birkaç kadeh dizilir. Masanın altına da bir kap şarap konur. Saki kadehlere şarap doldurur. Birini elleriyle kavrar, Dede'ye uzatır.)

“Hoş geldin, sefa geldin, yüzüm basa geldin, gelmekliğin mübarek ola” der. (Dede kadehi iki eliyle tutar)

“Canlar!” der, “bu bir kevserdir, bu bir abukevserdir. Bu insan olmanın, inanmanın, yaşamanın, birbirini sevmenin, birbirini saymanın, iyi yolun, iyi yolda yürümenin görünen adıdır. Bu bir sınamadır canlar. İn-

sana sunulan, insan için yaratılan ama insanı sınanan hoş bir sudur. Biz bundan içelim, ama sınıdığımızı unutmayalım. Aşırılık güzel değildir, sarhoşluk güzel değildir..”¹⁰

Gericiler, Kızılbaş da dendiğinden Alevilere, niçin, “bir ‘baş’ı fazla” diyerek “kızıl” demektedirler?

İlerici derneklere, sendikalara, partilere bakınız, tabanını yoklayınız. Üyeleri genellikle kimlerdir? Bir de gericiler derneklere, sendikalara, partilere bakınız. Tabanını yoklayınız. Üyeleri kimlerdir? Bu niçin böyledir? Özellikle ilerici gençlerin, kimi aydınların Alevilik üstüne eğilmeleri, bilimsel aramalar yaparak sonuçlara varmaları, geleceğin yapıdüzene yardımcı olmaları gerekmektedir. “Özellikle ilerici gençler” dememdeki neden, kimi gençlerin, bu konuya eğilmenin bir “gericilik” olacağı kanısında olduklarını görmemdir.

Kanımca Aleviliğe dinsel bir açıdan bakmak, konuyu yanlış değerlendirmek demektir.

Konumuz Anadolu Aleviliğidir. Örneğin İran Aleviliği değildir, Arap ülkeleri Aleviliği değildir. Arnavutluk Bektaşiliği değildir, bunlar Şii’dirler. Kimi yerde Kızılbaş, kimi yerde Tahtacı, Abdal, Çebni, kimi yerde Türkmen, Yörük, Aşiret dedikleri, Anadolu Aleviliği’dir.

İran Aleviliği dedik. Son yılın ünlü olayı Humeyni hareketiyle yani Ali yanlısı olmakla Anadolu Aleviliğinin hiç benzer yanı yoktur.

Anadolu Aleviliği bir kültürdür ve bir siyasettir. Bu nedenle İran Aleviliği ile Anadolu Aleviliği, Irak Aleviliği ile Anadolu Aleviliği arasında bir çok benzemezlikler vardır. Onun içindir ki Lübnan iç savaşında “Amal” adlı Şii birlikleri yani Alevî askerler ile solcu “Ulusal Hareket” taraftarları arasında öldüresiye kavga vardır. Onun içindir ki Malatya’da, Erzincan’da, Sivas’ta, Maraş’ta, Çorum’da yüzlerce Alevî öldürüldü, soykırımına gidildi. Ve onun içindir ki kimi hükümet adamları, kimi güçler seyirci olmakla kalmamış, teşvikçi, tahrikçi ve yardımcı olmuşlardır bu soykırımında. Onun içindir ki bugün Alevîlerin yoğun olduğu kimi kentlerimizde Alevîler büyük baskı altındadır.

Anadolu Aleviliği bir kültürdür, dedik. Bugün kadın, bir toplumun çağ-

¹⁰Şarap, bir semboldür, seçkin yaşlılara yarım kadehi geçmeyecek kadar sunulur.

daş olup olmaması düzeyi, kültür birikimi konusunda bir ölçüdür. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir yanıtı bugünlerde camilerde okunmaktadır. Ve bu yanıtta bir de hadis-i şeriften söz edilmektedir:

“Herhangi birinizin başına demirden bir çomak batırılırsa bu durum, kendisine helâl olmayan bir kadının vücuduna dokunmaktan (veya elini sıkmaktan) daha hayırlıdır”. Ve ekleniyor: “Yabancı bir kadınla tokalaşan, kıyamet gününde eline ateş parçası almış demektir. Namahrem bir kadınla yalnız olarak baş başa verip konuşmak dil ve göz zinasıdır...”

Alevilikte ise kadın, erkekle birlikte her yerde, her zaman, hep beraberdir. Evde, işte, düğünde, bayramda, cemevinde...

Alevî Türkler Müslüman olmadan Şamanlık dinindendiler. Müslümanlığın kaynaklandığı Arap gelenek ve göreneklerine biraz soğuk kaldıkları için eski törelerini sürdürmüşlerdir. Bu gelenekte kadın ve erkek eşitliği vardı. Gök, Hakan'ı, yer ise Hatun'u temsil ederdi. Beg'in hemen yanında Begüm vardı.

İslâmiyette şarap “mekruh”tur, haramdır. Alevîlerde şarap adeta kut-saldır ve bir su kadar gereklidir: Şarabulkevser'dir, abu hayat'tır, şaraben tahura'dır. Bağlı olan bir Alevî köylüsünün evinde ekmeği olmayabilir, ama bir küp şarabı mutlaka vardır. Adı dem'dir, bade'dir. Bu konuda bir söylenti vardır:

Kırklar, toplantı halindeyken bir şey içmek isterler. Yalnız bir üzüm tanesi vardır. Kırklardan biri, “kırkımız birdir, birimiz kırk” deyip, bir üzüm tanesini ezer. Suyla kaplar, helkeler, kazanlar dolusu şarap oluşturulur. Ve kırklar bu şaraptan içerler, söyleşirler.

Hem şarabı kutsuyor bu söylenti, hem de eşit paylaşımı.

Alevilikte en büyük saygı insan'a gösterilir. Onlara göre ilk insan Tanrı suretinde gelmiştir yeryüzüne. İlk insan Âdem'dir. Âdem bir gün semâya bakarken üç kuş görür birbirinden sevimli üç kuş. Adlarını sorar Âdem. İçlerinden en güzeli, “ben akıl'ım, yerim de insanın başıdır” der. İkincisinin güzel bir yüzü vardır. “Benim adım edep ve hayâ'dır, yerim de insanın yüzü ve gözüdür” der. Üçüncüsü de pek sevimlidir. “Benim adım sevgi'dir, yerim de insanın göğsüdür” der. Âdem, “haydi öyleyse geçin yerlerinize” der. Üç kuş yerlerine yerleşirler. İşte o zaman Âdem bir baş-

ka insan olur.

Pir Sultan Abdal, bir şiirinde:
“Çok keramet var insanda” diyor.

Yunus Emre ise:
“Elif okuduk ötürü
Haber eyledik götürü
Yaratılmışı severiz
Yaratandan ötürü...” demektedir.

Alevî şair Kaygusuz Abdal da:
“Çün seni Hak yarattığı
Kendüye mir’at ettiği
Tecelli-i zat ettiği
Suretli insan değil mi?” der.

Yunus Emre de aynı şeyi söyler:
“Gönül Çalabın tahtı
Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise.”

Alevîler ağacı kutsal bilirler. Birlik adı da verilen cemevî’nde Dede, kişileri yola alırken, yani kişileri topluluğa kabul ederken omuzlarına “değnek”, “erkân” ve bir de “tarık” adı verilen bir değnekle dokunur. Bilindiği gibi bu “değnek”, Şamanlıktan kalmadır, kayın ağacındandır. Şaman inancına göre kayın ağacı Tanrılar tarafından kutsanmıştır. En büyük Tanrı’ya adadıkları kurbanı bir kayın ormanında keserlerdi. Şamanlıkta çam ağacı da kutsaldı. Tanrılardan birinin en büyük bir çam ağacının dibinde oturduğuna inanırlardı. (Bir de “âsa efsanesi vardır. Musa’nın âsası.) Alevî Türklerin ağaç sevgisi, Şamanlık döneminden kalmış ve devam etmiştir.

Pir Sultan Abdal, ağaç sevgisini bir şiiriyle şöyle belirtiyor:

“Öt benim sarı tanburam
 Senin aslın ağaçtandır
 Ağaç dersem gönüllenne
 Kırmızı gül ağaçtandır.”

Halk edebiyatı, biraz da Anadolu Aleviliği edebiyatıdır. Bu durum bize Anadolu Aleviliği'nde güzel sanatların gelişme olanağı bulunduğunu göstermektedir. Müzik, dans, semah ve raksın ülkemizde hâlâ günah ve ayıp olduğu düşünülürse Anadolu Alevilerinin müziğe, semaha, oyuna, saza olan ilgileri önem kazanır. Cemevlerinde kadınla erkeğin birlikte semah yapmaları, saz çalınması; şiir, deyiş, duvaz okunması, şarap tadılması ancak modern toplumlar için olağandır.

Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Kaygusuz Abdal, Nesimî, Hataî, Kul Himmet, Yemini, Virani, Hasan Dede, Seyranî, Sümmani, Dertli, Âşık Veysel, Ali İzzet halk edebiyatının ünlü ustalarıdır ve hepsi de Anadolu Alevisi'dir. Önemli bir husus da bu şairlerin yaşadıkları dönemlerde Türkçe'yi bozan şairlere devlet büyük payeler verirken bu şairler Türkçe'yi korumuş, geliştirmiş, güzelleştirmiş, bugünlere getirmiştir.

Bu şairlerin belirgin bir özelliği haksızlığa, adaletsizliğe, bağnazlığa karşı yaşamları pahasına savaşımlar vermiş olmalarıdır.

Halkların, toplulukların, sınıf ve zümrelerin her türlü kültür birikimlerinin bulunup ortaya çıkarılması, bağlı oldukları ülkeyi yüceltir, ileriye götürür, renklendirir, zenginleştirir. Bugün dünyanın ileri gitmiş pek çok ülkelerinde, özellikle sosyalist ülkelerde halkların unutulmaya yüz tutmuş, gelenek ve görenekleri, töreleri, kültür ürünleri canlandırılmakta, geliştirilmekte ve topluma mal edilmektedir. Çok canlı bir örnek vermek gerekirse, yüz yıldır kökü kazınmaya çalışılan, milyonlarcası öldürülen Kızılderili'lerin yaşadığı Amerika'da bile bugün onlara ait her türlü kültür ürünü aranıp bulunuyor, geliştiriliyor, böylece Amerikan kültürü zenginleştirilmek isteniyor.

Alevilik konusunda bilimsel çalışmalar yapılmalıdır. Üniversiteler, bilim adamları konuya eğilmelidirler. Bu topluluğun Türkiye gerçeğindeki yerini görmezlikten gelmemenin ya da bu konu üstüne düşünmenin, yaz-

manın, “gericilik” olduğunu, “bölücülük” olduğunu sanmak kadar yanlış bir davranış olamaz. Çünkü:

Anadolu Aleviliği, bir kültürden kaynaklanmaktadır.

Aleviler, Türkiye’de ilerici bir politika izlemektedirler.

Alevilik, Türkiye koşullarında işlemeye hazır kıymetli bir madendir.

Anadolu Aleviliği, her ileri hareket için zengin, verimli, güzel bir kaynaktır. Onu bilmek, onu tanımak, onu sevmek, onu geliştirmek gerektir. Daha çok yıllar o kaynaktan, Türkiye’nin çağdaş bir düzeye yükselmesinde, sosyalizmin kurulmasında çok yararlar sağlanacaktır.

Son yıllarda gelişen, büyüyen, tehlikeli boyutlara ulaşan dinsel gericilik ve fanatizm karşısında Türkiye Alevileri birer baraj görevi üstlenmiştir ve bunu yaşamlarıyla kanıtlamışlardır. Alevî kültürü yaşatılmalıdır.

“Çağdaş Toplum” 1981-Berlin

İki Cami Arasında

Fakirhaneye hoş geldin yazıcı ağabi. Sözüün gelişi öyle söyledim. Her bir şeyim var doğrusu. Koltuklarım, televizyonum, videom, taransistörlü radyom, buzdolabım... Koltuklarım renk renkse de orasını fazla karıştırma. Buyur otur, istersen video seyret. Cüneyt Arkın mı, Türkan Şoray mı? Konuşmak istiyorsan konuşalım ağabi, ona da varım.

Ben mi? Ben Sivas köylüğünden olurum. On dokuz yıl oldu Almanya'ya geleli. Dil mi, kendimi kurtaracak kadar.

Demek sen de okudun. "Auslander Stop", "Türken raus", "Kan'aken raus!" Kapım, pencerem böyle sözlerle dolu.

Düşünüyorum da nereden nereye! İlk geldiğim gün şimdiki gibi aklımda. Lak dedikçe ekmek, luk dedikçe su! Günlerce beslediler bizi, boyunca boğaz dönmez oldu.

Krallar gibi ağabiciğim, krallar gibi karşıladılar bizi. Trenden inmişim, nereye gideceğimi düşünüp dururken, biri sarılmasın mı boynuma, öper de öper. Allah seni inandırсын ağabi, Türkan Şoray halt etmiş yanında. Bir Alman karısı. "Hoş geldin Herr Ünlütürk!" Soyadımı bile biliyor karı. Sonra biri bıraktı, birine verdi. Öpen öpene. Kucağım gülle, karanfille doldu. Kutular, kutular. "Hedaye" imiş. "Ulan uşak, ne ettik de böyle al bebek gül bebek" dedim. "Türk'ün ünü buralara uzamış!"

Şimdiyse gördün kapıma, pencereme yazdıklarını. Üstüne üstlük gazeteler, dergiler, televizyon, dernekler, partiler (daha sayayım mı?) durmadan bizden söz ederler...

Yaygın söylentiyle insandık. Sadece gücümüz düşünülmüştü oğulsuz-

uşaksız, anasız-babasız, karısız-kocasız. İnsandık, oğlumuz-uşağımız, anamız-babamız, karımız-kocamız vardı, dedim ya insandık.

On dokuz yıl, dile kolay! Altmış yıl yaşayacaksam, üçte biri buralarda geçti. Ünü büyük bir Alman politikacısının dediği gibi; boş evleri kiracı gördü, mağazaları müşteri. Maden ocakları işçi gördü, sokakları çöpçü. Yalnız kalmış yaşlı kadınları koca gördü. Hastaneleri hasta gördü elbette, mahkemeleri sanık, hapishaneleri mahkûm gördü. Çocuğumuz oldu, çocuk parası verdiler. “natürlich”, sonra büyüdü çocuk; öğretmen parası, kurs parası. İşsizliğimiz oldu, işsizlik parası verdiler. “Natürlich”.

İki milyonun işsizliği palavra be ağabiciğim. En düşük ücrete çalışıyoruz. Biz gidersek, bizim aldığımız paraya hangi Alman çalışır? Bilirsin ülkemizde “Avrupa” dendi mi, “Avrupa görmüş adam” gördük mü, şapkamızı çıkarırız. Neden dersen o zaman aklımıza uygar adam, doğru söyleyen adam gelir. Şu politikacı milleti her yerde aynıymış meğer! “İşsizliğimiz yabancılar yüzünden” diyorlarmış, ölür müsün öldürür müsün?

Geleneğimiz göreneğimiz bir değıl! Dilimiz ayrı, kültürümüz ayrı! Biz türküyü severik; türkülerimiz bizi söyler çünkü. “Yüzünde göz izi var/ Sana kim baktı yârim!..” Biri baktı mı karımıza, kızımıza; çeker saplarız bıçağı. Kadın bizim onurumuzdur, namusumuz, şerefimiz! Kapatırız yüzünü, saçını, gözünü. O saç yalnız biz okşamalıyız, o göze yalnız biz bakmalıyız.

Bir evde beş kişi, on kişi yaşarız. Her doğanın rızkını Allah verir bizde. Bir tas çorba icabında ağabiciğim, yeter hepimize. Evde ses olmasa yaşadığımızı anlayamayız. Radyoyu, pikabı açarsız sonunaca. Orhan Gencebay’ı, Ferdi Tayfur’u onlar neden dinlemezler ki?

Biz kır adamıyız, yayla adamı. Karın, fırtınanın, yelin sesi bizi geçemez. Dağdan dağa, tarladan tarlaya konuşuruz biz.

Biz mantıyı severiz, sucuğu, turşuyu; hele kelek, lahana, pancar turşusunu. Sarımsaksız olur mu ağabiciğim? Ağzının tadını bilmeyenler söyler öyle.

Dost için canımızı veririz. Yemeyiz yediririz. Kahvede, lokantada, bir de meyhanede üstümüze gelen konuğumuzdur bizim. Yarım elmayı ikiye böler veririz; tanımak şart mı?

Gidilsin, gelinsin, yenilsin, içilsin isteriz. Gecenin yarısında çat kapı da-

larız içeri. Dostsa katlansın, onu demiş gelmişiz.

Biri biraz fazla baktı mı bize, “açıkta bir şey mi gördün lan?” deriz.

Biz, Allahımıza güveniriz, bir şey olmaz o zaman. Arabada kemer bağlamayız; çünkü “bir şey olmaz”. Kırmızıda geçeriz, “bir şey olmaz”. Doktora hemen gitmeyiz; çünkü “bir şey olmaz”.

Müslümanız biz; iş yerinde, parkta, trende bile kılarız namazımızı. Domuz eti yemeyiz bir de!

Saz çalarız, kemança çalarız. Davulsuz zurnasız halayın tadı mı olur? Mehter marşına bayılırız.

Hediye vermesini severiz. Daha çok ustabaşına, müdüre, şefe. Bazen de gümrük memuruna, polise.

Bir de ağabiciğim, biz az gülen bir milletiz. Çünkü neden dersene, önce anamızı ağlatmışlar. Yemen ellerinde ne işimiz vardı? Viyana kapılarında ne arıyorduk? On yıllık, on beş yıllık askerlik ve de âşar vergisi belimizi bükmüş. Sonra Kurtuluş Savaşı! Bu güzel bak; iyi ama neye kurtulamamışız? Candarma, tahsildar, yol vergisi! Dersim’i neden bombaladılar, bir tek bebe bile bırakmaksızın? Soy kırımını nasıl olur? Kore nerede? On yılda bir niye asarlar fidan boylu gençlerimizi? Şimdi neden gidemiyoruz ülkemize?

İtalyanı, İspanyolu, Yugoslavı, Yunanı da var bu ülkede. Neden yalnız biziz yabancı? Çünkü onlar belli mesleklerden gelme. Bizse işçi bile değiliz çok yerde, yardımcı işçi olarak çalışıyoruz. Onların devleti var bir de ağabiciğim. Hak yememeli, bizim de var elbette. Ama bizimkinin gücü, çalışmadan milyarlar vurana değil; ülkenin, toplumun onurunu “para! para!” diyerek satana değil; “bu memleket bizim” diyen gülyüzlü çocuklarımıza, insanlarımıza yeter. Onların devleti, “benim insanım” diyor. Ona doktor gönderiyor; şeref, şan gönderiyor. Ayıp ettin ağabi, bizimki de boş durmuyor, “görevli” gönderiyor; yani imam gönderiyor, yani nefes alışımızı bile dinlemek için polis gönderiyor, ajan gönderiyor!

Bu yüzdendir ki ağabiciğim, pasaportlarımızdaki ayyıldızı görende, tükürür gibi bakıyorlar yüzümüze!..

Bir de şu herkesin bilip duyduğu “entegrasyon” ile “asimilasyon” sözcüklerini Almanlar mahsustan karıştırıyorlar gibi geliyor bana. Ya da açık

davranmıyorlar. Bize demeğe getiriyorlar ki, biz sizin nenizi alalım kardeşim? Dilinizi kendiniz bilmiyorsunuz doğru dürtüst! En iyisi Almanca öğrenin. Memleket, memleket diye tutturmuşsunuz, karnınızı doyuruyor mu? Biz sizin sazınızı mı alalım, davul-zurnanızı mı, mehter marşınızı mı, sarımsağınızı mı, sıkımabaşınızı mı, Arap maşlahlı giysinizi mi, Kuran kurslarınızı mı, tesbihinizi mi, bıçağınızı mı, haşhaşınızı mı, Ferdi Tayfur'unuzu mu? Adamlar haklı ağabiciğim, Avrupa'da kültürümüz adına bunları göstermişiz!..

Kültürümüzün gerçek temsilcileriye, yani ressamlarımız, şairlerimiz, yazarlarımız, türkücülerimiz, düşünürlerimiz dışarıdaysa içeri giremiyor; içerdeyse "dam"dan kurtulup çıkamıyor dışarı. "Yazmayacaksın ulan!" diyorlar, "söylemeyeceksin ulan!", "yapmayacaksın ulan!"

Haydi kalktık gittik ülkemize, diyelim. Aynı dert orada da bulacak bizi. Çocuklarımızın çoğu burada doğdu, büyüdü. Türkçe bilmiyor, düşünce ve davranışıyla Alman'dan farkı yok. Türkiye'den gelenlerse, ne Türkçe biliyor ne Almanca. Ne Türk kültürünü almış ne Alman! Bunlar ne yapacaklar Türkiye'de. Kimlerle, nasıl uyuşacaklar! Burada bizler, nasıl bir arada yaşıyorsak, orada yani Türkiye'de de aynı mahallelerde oturacağız. Burada yabancıyız da orada ne olacağız? "Alamancı milleti" diyecekler belki de; horlayacaklar, kendilerinden saymayacaklar...

Ne işimiz vardı Almanyasında, Hollandasında, İsveçinde, Fransasında! Bize çalışma, bize kazıklanmama, bize okuma, bize tedavi, bize konuşma özgürlüğü verselerdi, yani kısacası adını sen söyle, insanca yaşama özgürlüğü verselerdi, verseler, ne dururuz yaban ellerde?..

Teşbihte hata olmaz derler yazıcı ağabi. Adamın birinin evi iki cami arasındaymış. İkisine de gitmesine gidermiş de velâkin caminin birinin imamı o biçimmiş. İmam da insandır ağabi. Her insanda olan onda da olur. Öteki imam da berikinin tersi. Adam ikisinden de korkarmış. Ve sonunda adam ne oraya gitmiş, ne oraya. Sonunda "binamaz" olup çıkmış. Benzetmek gibi olmasın, biz de o adama döndük ağabiciğim. Yiğit isen, seç birini!..

Berlin, 1985

Türkiye Devrim Müzesi

Sofya’da Devrim Müzesi’ni Gezerken

Avlusu mermer döşeli, tek katlı ve görkemli bir yapının önündeyim. Demir kapının üstünde gri bir mermere kazılı altın harflere gözüm takılıyor; okuyorum: DEVRİM MÜZESİ. Açılan kapıdan içeri giriyorum. Adam elindeki ince, uzun çubuğunu cam dolaba dokunduruyor. Dolapta kırmızı kadife üstünde mavi bir göz duruyor. “Takma göz” diyor, “kuyuya atılan yüz devrimciden birinin, devrimci bir aydının...”

Adam, kırmızı kadife üstündeki takma mavi göz, görkemli yapı, gri mermere yazılı altın harfler siliniyor birden. İstanbul’da üniversite yurdunun bir penceresi altında buluyorum kendimi. Yüzükoyun yere uzanıyorum; gençler başıma toplanıyor: “Ne arıyorsun ağabi?” diyorlar. Yüzlerine bakıyorum, kanım kaynıyor: “Vedat’tan bir şey” diyorum, yüzleri kararıyor: “Önce Vedat’ı attılar pencereden” diyorlar. Gözlerim parlıyor, sonra buğulanıyor; bir kâğıda: “Önce Vedat’ı attılar pencereden” diye yazıyorum ve kâğıdı kırmızı kadifenin üstüne iğneliyorum usulca.

Adam, kırmızı kadife üstünde duran cep saatini gösteriyor çubuğuyla: “Kuyuya atılan yüz devrimciden bir işçinin cep saati” diyor. “Bu işçi...”

Bir uğultu duyuyorum. İşçiler içli bir halk türküsü söylüyor, sonra kurtuluş marşları. Türkü, türkü olmaktan, marş marş olmaktan çıkıyor; birer ağıt oluyor. Aykaç’ı görüyorum, Erdoğan’ı görüyorum. Taksim alanında bereler görüyorum, sakallar görüyorum, dişler görüyorum; coplar, sopalar görüyorum. Aykaç’ın, Erdoğan’ın kanlı gömleklerini kırmızı kadifenin

üstüne seriyorum usulca.

Adam...

Yine bir uğultu duyuyorum. Dört bir yandan işçiler giriyor salona. Salon büyüyor, büyüyor, İstanbul oluyor. Levent'ten, Suadiye'den, Topkapı'dan, Karaköy'den, Kadıköy'den mavi tulum yürüyor binlerce. O kara bulutlar hani? Güneş, gülen bir ağız olmuş! Her şey birden olur mu, oluyor. Sevinçten korlaşan güneş nerede şimdi: Abdurrahman düşüyor yere, Yaşar düşüyor nerede, Mustafa, Zeki... Dört yumruğu kırmızı kadifenin üstüne koyuyorum usulca.

Adam elindeki çubuğu, camlı dolaptaki kırmızı kadifenin üstüne uzatıyor: "Çorap!" diyor, bu kadın çorabı, Viyoleta'nın. On dokuz yaşındayken, üniversitede öğrenciyken...

Gazeteden pasajlar geçiyor gözüm önünden: "138 Necdet, kendisine yardım edene kanlı bir cop gösteriyor: 'Orospunun birini bununla hallettim' diyor."

"Benim pantolon giydiğimi gördüler. 'Saçı da kısa, bu erkek mi, kız mı belli değil, yoklayalım' dediler. Canım yandı, bağırdım!"

Kız yurtlarının cümle kapısından bağıriyorum: "Viyoleta'yı tanır mısınız?" Kızlar pencerelere koşuşuyor. Biri yukardan bir paket atıyor: "Töremize göre bir çarşaf atmayı isterdim, ama bırakmadılar o güne!" diyor. Paketi kırmızı kadifenin üstüne bırakıyorum usulca.

Adam, bir cüppe gösteriyor çubuğunun ucuyla: "Kendini asan cellata, 'asılan benim ama titreyen sensin' diye bağırın papaz Andrey'in" diyor.

Sabahın alaca karanlığı sarıyor çevremi. Yıldız Camii'nden tekbir sesleri duyuyorum. Kara sakallar, kara cübbeler, kara eller... Karanlığı yara yara yürüyor, yarasalar ışıktan haz etmez; yarasa bir hayvandır; yarasanın gözü de yoktur; yarasa insan değildir. Kara cüppeler sallanıyor, kara yüzler kararıyor, kara eller Mehetoğlu'yu kavırıyor, sıkıyor...

"Andrey'i bilir misiniz?" diye bağıriyorum karanlığa doğru. "Birden ak bir şey görüyorum karanlığın içinden. Bir kitap! Mehetoğlu'nun ders kitabı. Eğiliyorum, alıyorum yerden; kırmızı kadifenin üstüne koyuyorum usulca.

"Bir rozet" diyor adam, "partizanların yakalarına taktıkları." Bir ölü

görüyorum Amasya'nın bir kıyı mahallesinde, evlere yüz adım uzakta, boylu boyunca uzanmış, yüzüstü, Şerafettin. Yakasından alıyorum parti rozetini, kırmızı kadifenin üstüne ilıştırıyorum usulca.

Tüm Anadolu'yu geziyorum. Yıldızeli'ne uğruyorum. Ali Han'ında yakasında var bir rozet, Hatay'da Yalçın'ın da. Köylü Memet'in çarığının alıyorum; Siverek'e, Polatlı'ya varıyorum. Ali Rıza'nın üstünde yattığı kanlı topraktan alıyorum bir avuç, kırmızı kadifenin üstüne bırakıyorum usulca.

Canlı dolap büyüyor, büyüyor, mermer bir yapı oluyor, götürüyorum mermer yapıyı, Ankara'nın bir tepesine. Demir kapının üstüne kocaman harflerle yazıyorum: "TÜRKİYE DEVRİM MÜZESİ"

Adam, elindeki çubuğu kırmızı kadifenin üstüne uzatıyor.

1971, Nisan- Sofya

İlk Arpa Son Arpa

Toprağa bastıkça kulağına gelen hışırtıdan bir bildiri bekliyor gibiydi; bir yandan da mırıldanıyordu.

İlk arpa iyi olacak nereden bilelim.

Son arpa iyi olacak nereden bilelim.

Birden durdu; ben birden durup da birkaç sözden sonra yürüyenlere kızarım aslında.

“Sessizliği duyuyor musun?” dedi.

Gülveli’yle bir aradayken yanında kendimi bir müderris çömezi gibi hissediyordum.

Gökyüzünde bulutlar birer süs balonu gibi asılı kalmıştı. Yerdeyse çiçek açmış bitkiler bir anda fişkırmışçasına taze ve canlıydı; yazık ki yaz sıcağı ve rüzgâr ince narin bellerini fazla beklemeden bükecekti.

Çevrede ürkütücü bir ay sessizliğinin varlığı doğru idi. Oysa yağmuru az rüzgârı çok bu yerde bin türlü canlı yaşıyordu. Durumu kanıtlamak istercesine üç adım öteden bir çift angut sessizce uçuverdi. Arka ayakları üstüne durmuş fır fır dönen kara gözlü bir tarla faresi gördük. Öbek öbek uçuşan ıvezler tepemizde, sahi neden tepemizde, biz gidiyoruz onlar gidiyor. Bir de yeşil-kahverengi alacasına bürülü kertenkeleler, önümüzden vızır vızır gelip geçiyor.

Her şey benim için olağandışı, bir o kadar da eğlendirici.

Gülveli ise bir mabedin avlusunda geziniyordu sanki!

Bir çalı öbeğinin arasından yine bir kuş uçtu, uzun kuyruğu vardı; renkli, enine çizgili ve beyaz karınlı.

“Ben bu kuşu tanıyorum” dedim.

“Guguk kuşu” dedi Gülveli, “acayip bir kuş; yuva yapmaz, yumurtalarını başka kuşların yuvasına bırakır; bununla da kalma, yuva sahibi kuşun yumurtalarını dışarı atar!”

Bir süre konuşmadan yürüdük. Ne düşündüğümü anlamıştı sanki, nice sonra:

“O insan değil Ziya Can” dedi.

Top top çimen göze çarpıyordu çevrede. Arada bir üçgül çayırı, kuzu-kulağı ve tepesinde incenin incesi, üfleyince uçuşan çiçek; bir de devediken: Bir kulacı aşan güçlü gövdesi üstünde ince dikenli yaprağı, tepesinde eflâtun-kırmızı arası çiçeği göz alıcıydı. Kökünün yerin derinliklerine bir ip gibi uzayıp gittiğini söyledi Gülveli. Gövdesi demir gibiymiş; yaprağının inceliği ise nemi güneşten korumak içinmiş: “diken de” dedi Gülveli, “düşmana karşı silâhıdır.” Çiçeğine bakarak da görünüşünü sevimli kılmak için olduğunu söyledi; gülüştük.

“Yeri aslında burası” dedi, sözünü sürdürerek, “sulak yerde de görebilirsin! Şimdi burada olmakla kendine acındırır, sulak yerde ise nasıl da kırtır inanamazsın!”

Sonra değneğiyle bir şeylere dokunmaya başladı:

“Asıl görmek istediğimiz burada” dedi. Çocuklar gibi seviniyordu. “Kekik!” diye bağırdı; ardından da yavşanla keveni gösterdi. “Sen bakma boy-larının kısalığına, yapraklarının inceliğine, bu otlardır bize yol gösteren!”

Şaşırmıştım:

“Bu otlar mı?” dedim.

“Bu otlar!” dedi. Eğildi, parmaklarını kekiğin üstünde gezdirdi, “Hem akıllı hem güzel kokulu” dedi, elini burnuna tuttu.

Ben de elimi kekiğin üstünde gezdirdim ve burnuma tutarak kokladım. Kekik bana yabancı değildi; köyün bir simgesi gibiydi: Suyunun idrar söktürdüğü, yağının yaralara iyi geldiği bilinirdi. Kekik balı vardı ki bir de, ilaç yerine kullanılırdı neredeyse. Hele annemin yaptığı yayla çorbası, kurutulmuş kekik, nane kokusuyla varlığını evin dışına taşırdı; iyi de akıllılığı, yol göstericiliği de ne oluyordu!

Bulutlar ötelerdeki tepelerin üstüne çekilmişti. Yakınılardaysa hava

ince çizgilerle titreşiyor, gökyüzü silinmiş mavi bir cam gibi parlıyordu. Gülveli:

“Üstünde bulunduğumuz şu dağ bir tuhaf Ziya Can!” dedi. Bir yanında orman iklimi hüküm sürüyor, bir yanında bozkır!”

Oturuyorduk. “Uzan!” dedi, güldüm. “Hele bir uzan, başını tümseğe koy, otların dokunuşunu her bir yanında hissetmelisin; bedenini bir çamaşır gibi sarmadıkça onlar sana bir şey söylemez!”

Sırtüstü uzandım, onun da yan üstü yattığını gördüm.

Yukarıdaki maviliğe bakıyordum. Göğün uzaklarda, çok uzaklarda olduğunu ilk kez görüyordum sanki! Bir an üstümdeki bu büyük boşluktan ürktüğümü hissettim. Boşluk mavi de olsa yine de bir boşluktu. Ve bir boşluk içinde kendimi minnacık, zayıf, çaresiz görüyordum. Hayat birden anlamsızlaşmıştı. Ağlamaklı oldum; nasıl da yalnız hissediyordum kendimi. Bu durumun ne kadar sürdüğünü hatırlamıyorum. Birden bedenimin her bir yerini tatlı bir sıcaklığın bastığını hissettim. Beynimde sanki bir lâmba yanmıştı ve lâmba tepemden aşağılara sıcak hava basıyordu! Ardından rüzgârın yüzüme üflediği hafif serinlik, arıların vızıltısı, kuşların ötüşü giderek omuz başımda bir anne ninnisine dönüştü. Sonra her şey kayboldu, tatlı bir uykuya daldım.

Bu durum ne edar sürdü bilemiyorum; uyandığımda Gülveli’nin yüzüne baktığını ve gülümsediğini gördüm; utandım nedense, birden doğruldum; bir tüy hafifliğinde hissettim kendimi, şaşırmıştım.

“Yürüyelim biraz Ziya Can” dedi Gülveli.

Dönüp baktığımda üstüne uzandığımız bitkiler yere yapışıp kalmıştı.

Sözünü ettiği şeylere sonunda bir ot değil de insanmış gibi davranması, doğrusu bana pek ciddi görünmüyordu; “hele bakalım ne olacak!” merakıyla sonucu bekliyordum.

“Bak Ziya Can” dedi, “şu gördüğün kekik var ya, eskiden gövdesi hezen, yaprakları tavşankulağı gibiymiş. Bir fırtına, bir tipi, ayakta bir dikili ağaç bırakmamış; bir damla yağmur düşmemiş yıllarca. Yüzlerce yıl sonra bir de bakmışlar o hezenler yerine bu gördüğün bücür kekik, keven, yavşan çıkmış. Artık hiçbir rüzgâr, hiçbir fırtına güç yetirememiş; sonradan oluşan şu iğne yapraklarını havadaki nemi depolayarak gerektikçe

kullanır olmuş.”

Bir zaman konuşmadı, yürümemizi sürdürdük. Birden durdu yine:

“Başka bir şey olmuş.”

Uzarlara bakıyordu. “Başka bir şey” dedi bir daha, sonra kendi kendine söylenmeye devam etti.

Yürüyüşü hızlanmıştı; sesini yükseltti:

“Bizimkilerin yapamadığını onlar yapmış, duyuyor musun, onlar yapmış!”

“Nasıl yani?”

“Gövde, rüzgâra fırtınaya karşı yere yapışa yapışa; yaprak, güneşe karşı nem toplaya toplaya direniyor!”

Şimdi de çocuklar gibi zıplıyordu:

“Hem değişiyorsun hem aynı kalıyorsun; duyuyor musun, hem değişiyorsun hem aynı kalıyorsun!”

“Vay be!” dedim içimden “nelere akıl yoruyor!”

Bağırıyordu:

“Bizimkiler yapamadı bunu Ziya Can, ot diye küçümsedi kekiği, yavşanı göremedi.”

Gülveli acı çekiyordu: “Bizimkiler” dediği, bir zamanlar bağının üzümünden küp küp şarap üretir, çiğdem çiçeğinden taç örerdı başına. Şimdi ise gölgesinden korkan kedi gibi ürkek ve bütün duyarlılığı ahret korkusuyla sarmalanmıştı!

Güneş, köyün toprağını ince bir süs örtüsü gibi örten gök çadırdan aşağılara inmeye ve gide gide kıvrıla dönüşerek tepelerden birinin arkasına gömülmeye başladı. Gülveli’nin o anda bana aşırı gibi görünen duyarlılığından mı ya da yakından tanıdığım “bizimkiler”in vurdumduymazlığını bildiğim için mi bir anda anlayamadığım bir hüzne kapıldım.

“Gidelim” dedi Gülveli, önden yürüyordu, yüzü öne eğikti ve kamburu çıkmıştı.

Onun köye uzun yıllar önce geldiğini bilirdim; ancak nereden ve niçin geldiğini pek bilen yoktu. Köylü ona gökten düşen büyülu bir cisim gibi bakardı sanki. Bu yüzden var olan bilgeliğine bir de gizem karışmıştı!

Basıp geçtiğimiz otlar, çimenler biraz sonra yine yattığı yerden doğru-

luyordu.

“Görüyorsun değil mi?”

Gideceği her yere otlar çimenlerle varıyordu sanki!

“Ben adam diye bunlara derim Ziya Can! Üstüne üstlük basıyorsun, bir şey olmamış gibi fırlayıp ayağa kalkıyor!”

Kuşlar uçmuyordu artık; tepemizdeki ıvez kümesi kaybolmuştu. Alacakaranlık, bozkırın, bağların, bahçelerin üstünü örtmeye başlamıştı.

“Güneş olmazsa kıpırdıyamazlar.”

Aynı şeyi birlikte düşünüyorduk demek!

“Neden?” dedim.

“Kuşlar” dedi, “daha çok da güvercin güneşe bakarak yolunu bulur. Arılar sonra, karıncalar da.”

“Biz de” dedim, gülüştük.

Köye gelmiştik, ayrılırken:

“Bu yaşlı adamı hoş gör Ziya Can” dedi, “ileri geri konuştum durdum.”

Artık uzaklaşıyordu, kendi kendine söylendiğini duydum, aynı atasözünü yineliyordu:

İlk arpa iyi olacak nereden bilelim.

Son arpa iyi olacak nereden bilelim.

Ağlamaklı oldum; arkasından koştum, bir şeyler söyleyecektim, ama ne diyeceğimi bilemedim.

Adam Öykü, 1999 Ocak-Şubat sayısı:20

Havana Röportajı

Deniz Boyunca Yürüyorum

*Ve ben her gün biraz daha gencim Havana'da
her gün biraz daha yitiriyor ağzım dünyanın acılığını.
Nâzım Hikmet*

17 Nisan'da Madrid'ten kalkan Küba uçağı aynı gün on iki saat sonra Havana'ya ulaştı. Ve ben o gün uçağın içinde sevincimden yerimde duramıyordum. "17 Nisan", aynı zamanda beni büyük ölçüde bir geleceğe hazırlamanın başlangıç günüydü; her bireyin kişiliğinin oluşmasında bir başlangıç noktası vardır.

Herkes gibi ben de bir korku, bir kuşku içindeydim: Amerika Küba'yı vurdu vuracaktı. Küba'nın böyle dipdiri ayakta kalmak bir yana, daha güçlü, daha korkusuz, daha güvenli oluşunun ve daha büyümesinin sebebi neydi? Yıllar önce Bulgaristan, Çekoslovakya, Gürcistan, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Romanya'yı gezip gören ve bir de kitap yazan ben, bu soruya yanıt bulabilmeliydim.

Gümrük işlerimi tamamlayıp da dışarı çıkarken beni iki güzel yoldaş karşıladı: Biri Kübalı Lidya, diğeri de Türkiyeli Ceren. Küba gezim güzel başlıyordu.

Deniz boyunca yürüyorum Havana'da: Bir an için İzmir Kordonboyu'nu düşünün, benzerliği yok aslında, konuya bir giriş kolaylığı. Küba'yı, Kübalıyı hiçbir yere benzetemezsiniz. Ne Asyalı, ne Avrupalı, ne de Amerikalı, ki o, Havana'ya gelir gelmez ilk iş Küba'nın en büyük adamının en büyük

heykelinin tepesine çıkıyor ve aşağılara doğru şarıl şarıl işiyor! Küba'yı kendi içinde, kendi tarihi, kendi geleneği, kendi düzeni içinde anlamaya çalışmalı. Diyelim Türkiye'den kalkıp gittiniz; son elli yılın zenginiyseniz, son elli yılın meclisindeyseniz ve Arap ilkelliğini sürdürüyorsanız; hele bir de Marks'tan sayfalar ezberlemiş ve bunlar ilk yağmurda silinen bir boya gibi akıp gitmişse, sokağın bıraktığı iz sizi kesinlikle aldatabilir.

Küba, sadece kendine benzer. Bir rahip Küba için, "Allah'a çok uzak, Amerika'ya çok yakın" demiş. Bu din adamları neden felsefe bilmez, neden tarih!

Küba yoksul bir ülkedir, ama Küba bir cennettir: Sokağında eczane yok, ilaç satılmıyor orada, hava nasıl satılmazsa!

Sokağında banka yok, para satılmıyor orada. "Kapitalist toplumda paranın rolü bir sömürü aracı, başkalarının çalışmasını sömürmeye yönelik bir araç, servet biriktirme aracı olmaktadır." diyor Fidel.

Sokağında silâh satılmıyor; kimsenin kimseden korkusu yok orada.

Küba'da çocuk olmak var. Doğduğun andan üniversiteyi bitirene kadar doğum, aşı, süt, ilaç, giysi, kreş, anaokulu, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, defter, kitap, yemek... tümüyle parasız.

Küba'da kadın olmak var. Ne sokağın baskısı, ne erkeğin, ne dinin, ne patronun... Küba'da kadın özgür.

Küba'da hastane, doktor, ilaç parasız; ortalama yaştan en yüksek olduğu ülke Küba.

Deniz boyunca yürüyorum, gelip geçen selâm veriyor; siyah, beyaz, melez, gülümsüyorlar. Sıra sıra evler var deniz boyunca, caddenin öbür yanında sütunlu, balkonlu, kuleli, ince ince işlenmiş. Bu evlerin çoğu zenginlerden kalma, şimdi içinde halk oturuyor, balkonlarda çamaşır serili. Kimilerinin içine girdim, kiminin duvarında José Martí, kiminde Che, Fidel, kiminde de İsa. Marks, Lenin, uzak bir ülkeden gelmiş birer akraba gibi.

Bilindiği gibi Amerikan filmlerinde üç ana konu işlenir genellikle: Biri Tanrı-İsa-Meryem; ikincisi çiftliğine izinsiz giren kişiye ateş etme hakkı; öbürü de aile. Küba'da bu üç konu çözümlenme yolunda...

Deniz boyunca yürüyorum, Küba'da kıyıları, kaldırımları, sokakları hal-

kın; geniş mi geniş, ne araba park etmiş ne satıcı ne esnafın vitrini; ne de masa sandalye konmuş yada zenginin ayak kaydıran fayans döşemesi. Önünüzde bir alan açılıyor, yine kıyidasınız, geniş bir alandasınız; bir tür resim harmanı, yüzlercesi sergilenmiş. Kiminin satıcısı karşılıyor, kiminin ressamı – ve bir yandan da resim yapıyor. Biri de benim resmimi yaptı. O güne kadar çektiğim fotoğraflar, yapılan resimler sönük kaldı yanında. Bir saat uğraştı ressam ve on dolar aldı.

Deniz boyunca yürüyorum, zaman zaman da duvar üstünde. Duvar, fırınalarda deniz suyunun içerilere taşmaması için değil de özellikle gençlerin üstüne uzanmaları için sanki! İşte bir küme genç kız, delikanlı el ele, yanak yanağa; ama hayret öpüşmüyorlar! Oysa olabildiğince serbest, olabildiğince özgürler. Yol açıldığında karşıdan karşıya koştura koştura geçerken bile öpüşen sonradan görme gençleri bilirsiniz; ama Kübalı gençler sokakta öpüşmüyor!

Deniz boyunca yürüyorum, bir kahvehane gördüm, denize bir gemi gibi uzanmış. Görüntü olağanüstü! Maviyle yeşil yan yana, iç içe. Bütün bir Küba öyle değil mi?

Che, “Fidel’in Türküsü” şiirinde:

“Gidelim şafağın coşkun habercisi
kimselerin bilmediği gizli yollardan
kurtarmak için sevdiğin o yeşil timsahı...”

Nâzım da:

“Doğudan batıya bir timsah gibi uzanan...” diyor.

Sahi, Küba mavi sular üstünde yüzen bir timsah gibi; ama sevimli, ama güzel, ama insanca.

Bir kahve istiyorum; kahve tiryakileri için çok güzel, benim için acı mı acı, hele bir de şekerli olanı!

Karşı kıyıya bakıyorum, uzaktan bir petrol bacası görüyorum, üstünden alev savruluyor. İşte sorun burada. Küba’nın petrolü kendine yetmiyor. Ülkenin sanayisi petrole bağlı. Amerika bu durumdan bol bol yararlanıyor: Küba’ya petrolün girmesini engelliyor.

Sorun yalnızca petrolde değil, bir de gözünüz ufuklarda: Emperyalizmin izanı yoktur. Hiç de uzak olmayan bir yerlerde, sözgelimi Miami’de

şimdi dünya kapitalizminin eğlence adına döküp saçtığı dolarlar füzeye dönüşüyor... Ve bu nedenle Küba siperde her zaman.

Her biri Kübalı birer Donkişot'tur, olmayanı olur yapmanın savaşımını veriyor.

Küba bir umut adasıdır. Yüzyıllardır verilen savaşın, savaşımın ve bir hedefe varış arayışının laboratuvarıdır.

Kahvehanenin bir köşesinde bir genç kız kitap okuyor. Küba'da kitap okuma oranı çok yüksek. Bir müzeyi geziyordum geçenlerde; her bölümün başında bir kadın görevli oturuyor. İkisinin kitap okuduğunu gördüm: Biri psikolojik bir kitaptı, insan karakteri üstüne bir inceleme, öbürüyse Jack London'un Vahşetin Çağrısı idi.

Kitap dedim de, sahaflar çarşısını gezdim; kitap rafları bir parkı fırdolayı sarmış, binlerce eski kitap. Daha çok yerli ve Latin Amerikan yazarları: Neruda, Marquez, Marlo Puzo; sonra Hemingway, Batılı yazarlardan Servantes, Sartre, Bertold Brecht, Daniel Defoe; bir de Marks, Engels, Lenin. Elbette José Marti, Che, Fidel... Çarşıda Sovyet yazarlarına pek rastlayamadım. Pek çoğu, Maksim Gorki ile Küba'nın ünlü kahramanı Maksimo Gomez'i karıştırdı.

Söz açılmışken, Kübalı yazarların Sovyet edebiyatına eleştirel gözle baktığı söylenebilir. Küba'da sanat, edebiyat da özgür. Sözelimi gerçek-soyut kavgası yok. Fidel bir konuşmasında, "düşmanımız abstre sanat değil, emperyalizmdir" diyor. Başka bir ifadeyle "sanatı halka değil, halkı sanata yaklaştırmalı" ilkesi öne çıkarılıyor. Küba sosyalizminin bu yaklaşımı doğrudur bir anlamda. Bir an Türkiye'yi düşündüm: 1946'lara kadar geliştiren, değiştiren, aydınlatan devlet anlayışının bu günlerde ne hallerde düştüğünü, o halk dediğimiz topluluğun nasıl da köleleştirildiğini her an görüyoruz. Halkı sanata yaklaştıracak devlet nerede?

Gemiye benzeyen kahvehanede oturuyorum. Bir kadınla bir adam girdi içeri, yanındaki masaya iliştiler, sonra beni gördüler, selamladılar gülümseyerek. Bir sıcaklık doğdu aramızda, masama dâvet ettim, sevinerek geldiler. Adım "Jozef" dedi adam, kadını gösterdi, "Gladis, karım" dedi. Adımı söyler söylemez ayağa kalktı, "adaşız" dedi. Bilindiği gibi Jozefle Yusuf yakın isimlerdir, kucaklaştık. Bildiğimiz sözcüklerle konuşmaya

çalıştık. İkisi de Komünist Partili olduğunu söyledi, “ben de” dedim. Bu kez ikisi birden ayağa kalktı, yine kucaklaştık. Biraz sonra, “haydi bize gidelim” dediler.

Karşılıklı sıra sıra evler, birer kat. Aralarında ağaçlar, çiçekler, banklar. Jozeflerin evi iki odalı. Evde üç kişiler, bir de Jozef’in ablası, emekli, sanki bir Marksolog. Sade bir ev, genelinde evler böyle, bir ya da iki odalı. Akşam yaklaşmıştı. “Haydi yemek hazırlayalım” dediler. Jozef bir yandan beni yalnız bırakmıyor, bir yandan da yemeğin hazırlanmasına yardım ediyor. Küba yemeği aşağı yukarı her yerde aynı: Bol salata, küçük taneli mor fasulye, balık (tavuk ve domuz eti de olabilir) meyva suyu, tatlı. Sonra kahve içtik; sonra da dans ettik. Akşam saat sekizde bir toplantıya gidecekleri için ben erken ayrıldım. Bir liste gösterdiler. O günün gündeminde silâh talimi varmış.

Bisiklet taksilerle dolaşmak hoşuma gidiyordu. Doksanların zorunlu krizinin sonucu bir ulaşım aracıydı bu: Sade, ucuz ve keyifli; “dur” diyorum duruyor; “yürü” diyorum yürüyor ve ben düşünüyorum:

Küba’yı görmeden önce, gidenlere soruyordum, “nasıl?” diyordum, “çok yoksul” diyorlardı; daha çok, sokaktaki kimi olumsuzluklardan söz ediyor, ekliyorlardı: “Güzel bir ülke!” Niçin yoksuldu, niçin güzeldi, söyleyemiyorlardı. Kimi de yoksulluğu, sistemin başarısızlığına bağlıyordu.

Bir sonuca varmanın yolu, onu iyi bilmekten geçmez miydi? Kimi insan, düşünmemeyi; dolayısıyla sorumsuzluğu seçiyordu. Sosyalist ülkeler arasındaki işbölümünün Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yok olduğu nasıl bilinemezdi! Küba’da üretim bir anda durmuştu; alım-satım durmuştu. İşsizlik bir anda ayyuka çıkmıştı. “Aç kalmak” o ana kadar bilinmeyen bir olgu idi. Bir de Amerika’nın ambargoyu daha da artırması krize tüy dikmişti! Küba bu kâbustan bir an önce kurtulmalıydı; kurtuldu da: Bağımsızlıktan vazgeçmeden, kimi sıkıntılara katlana katlana gelindi bugünlere.

Yaşanmış ve yaşanmakta olan sosyalizmi; sosyalizmden sonra gelen kapitalizmi (eski sosyalist ülkelerin şimdiki hâlini) hele bir de Amerikan emperyalizmini iyi bilmenin şu günlerde nasıl da önemli olduğunu düşünüyorum.

Bisiklet taksiyle sokak keyfi sürüyorum. Her bir yanda müzik sesi: Kafeslerde, parklarda, ev önlerinde ve belki de her yerde. Rumba'nın köleliğin kaldırılışından sonra oluştuğunu öğreniyorum. Küba'da on iki bin kişinin profesyonel müzisyen olduğunu; mambo dansının doğum yerinin Küba olduğunu sonra. Küba'da müzik deyince akla dans geliyor, müzisyen Alfonso "dans bizim hayatımızdır" diyor.

Caddelerde, parklarda heykeller görüyorum: Başta şair ve ulusal kahraman José Martí'nin, Che'nin bir de. Fidel'in yok. Ben Fidel'in kendisini gördüm, 1 Mayıs Alanı'nda elli metre ötemdeydi: Yine o bildiğimiz Fidel; devrimin askeri; daha büyümüş öfkesi, direnci artmış, açısı daha da genişlemiş ve giderek daha bilgeleşmiş; yine de elli yıl önceki heyecanı üstünde! Onu iki milyon insan izliyoruz. Bu kez kısa konuştu, iki buçuk saat! Ama biz sekiz saat ayaktayız. Fidel konuşuyor, Fidel soruyor:

"Devrimi siz yaptınız. Devrimden önceki hayatınızı ve şimdi Latin Amerika ülkeleri içindeki yerinizi biliyorsunuz, yine de istiyorsanız devrim öncesi hayatınıza geçebilirsiniz." İki milyon bayrak ellerde sallanıyor, "haayyır!" diye bağırıyor iki milyon ağız. "İşine gelmediğiniz, çıkarına 'olur' demediğiniz, ürettiklerinizin elinizden alınmasına razı olmadığınız Amerika bizi kırk yıldır kasıp kavuruyor. Kızmadığında küçümseyen, ezen, sömüren; kızdığında azgınlaşan bir güç mü size mutluluk getirecek! Her şey elinizde, ister sabredin, direnin, imkânınızla yetinin, isterseniz bu büyük düşmanın politikasına, ahlâkına ve dolarına teslim olun!"

"Hayır!" diye bağırıyor iki milyon, bayraklar sallanıyor dakikalarca.

Sonra Che'yi görüyorum; Che, alanın bir yerinde tepeden bakıyor; bizlerse iki milyon, bir Küba, bir dünya seyreyliyoruz aşağılardan. Onu resimlerde, fotoğraflarda, kitaplarda, kabartmalarda, heykellerde, anahtarlıklarda, tişörtlerde, kartpostallarda, kaşık, halı ve kilimlerde görüyoruz. Dünyanın en kötü zamanı sayılan bugünlerde onu evimizde, yakamızda, boynumuzda bir güzelliğin, inceliğin, onurlu bir savaşımın, yiğitliğin birer sembolü olarak taşıyoruz. O yüreğimizi ısıtıyor.

Eski, Temmuz-Ağustos: Sayı:33-34/ 2004

Üç Mektup

-1-

Bilirsin oğul, Morbenek'in yanbaşında bir Ermeni köyü vardı, nefesimiz birbirine karışırdı nerdeyse; orada tek kişi kalmadı şimdi; ama asıl diyeceğim burada başka:

Artin'i bilirsin, sık sık bize gelirdi; geçenlerde öldü. Annen ve ben ona Artin derdik, sense Artin Amca. Artin, köy köy dolaşır, yün boyardı. Onun boyadığı yünün solduğu hiç görülmemiştir; o eşi görülmemiş bir boya ustasıydı.

Sen o zaman küçük bir çocuktun. Bir gün duydum ki Artin, adını değiştirmiş. Mustafa koymuş! Hiçbir şey gizli kalmıyor oğul. Adı Mustafa olmasına Mustafa, eloğlu seni bana bırakır mı hiç, ona "Gâvur Mustafa" demeye başlamışlar.

Artin'i yada yeni adıyla Gâvur Mustafa'yı gördükçe ağlamaklı oluyordum: Bir insanın değişmek isteğiyle dönmesi, bir de sevdiğim biriye, beni kahrediyordu.

Artin, hiçbir gün bana 'adımı değiştirdim' demedi; ben de hiçbir gün ona Mustafa demedim. Ama o benim, adını değiştirdiğini bildiğimi bilirdi. Ve bu yüzden, her karşılaştığımızda bana karşı duyduğu ezikliği hisseder, o anda aklıma gelen her şeye kızardım: Dinleri icat edene kızardım sözgelimi, ırkları icat edene, sınırları koyana!..

Benim derdim budur oğul, insanın tanımadığı birine, bir başka yerde doğdun diye, bir başka şeye inanıyorsun diye düşman kesilmesi!

Artin'i her gördüğümde dünyalar benim olurdu, aklıma Mustafa'lığı gelince birden içimde bir acı duyardım, ona olan sevgim azalırdı. Sonra aklım başıma gelirdi: Bu adam aşağılanmak istemiyor, yaşamak istiyor, işi insanlarla. Bunlara bin yıldır tek bir şey söylemişler durmadan: 'Sen Müslümansın, başkaları Gâvur; ne olmuş sanki diye sakın sorma, sorarsan çarpılırsın.' Ama ben yine de Artin'e kızardım, acırdım. İsterdim ki, 'ben Ermeni'yim, adım da Artin, ama ben eşi benzeri olmayan bir boyacı ustasıyım!' diye haykırınsın.

Ezik insana dayanamıyorum oğul, insanın küçülmesi beni de küçültüyor, yüreğimi burkuyor. Bir kuzunun kurtlaştığı, bir geyiğin arslanlaştığı hiç görülmüş müdür ya da bir gülün kavağa özendiği, bir söğüdün meyve veremediği için elmaya benzemeye çalıştığı duyulmuş mudur?

Sözümü sana getirmek istiyorum oğul: Sonraları hacı olacak bir hocaya içgüveyi oluyor, onun hayat tarzını kabul ediyorsun! Sen hazır olmadığın yaşama hâlini, düşünmeden, kendini, kendi özünü yoklamadan seçiyorsun. İki yanlışı birlikte yapıyorsun: Hem seni sen yapan tarzını hem içine yeni girdiğin hayatın senden istediğini ciddiye almıyorsun. Bir üçüncüsünü de buna katıyorsun, ki en aşağılığı budur, aileni yani kendini inkâr ediyorsun. Bunu yaparken kendini nasıl küçük gördüğünü, insanlık onurunu nasıl ayak altına aldığını fark edemedin. Belki de bunun adına 'aşk' diyorsun!

Oysa aşk, kişilik işidir oğul, aşkı kişilik besler. Aşk, sahip olmanın hırsı değildir. Bir temel fikri olmayan kişi aşka sahip çıkamaz ve giderek karşısındakini kafeste beslediği bir kuş gibi görür yada onun kişiliğinde eriyerek yok olur. Aşk bir duygu patlamasıdır, akılla beslenir, emekle beslenir. Sense kazığına bağlı bir dolap beygiri gibi o kadının çevresinde dolanıp durmuşsun; bir kez kımıldasan kurtulurdun oğul! Her canlı kendini yaşar; kurdun kurtluğundan, serçenin serçeliğinden utandığını hiç duydun mu ve dal gövdesini saklayabilir mi, saklar mı!

Senin sevgini korku beslemiş oğul; korkuda sevgi yeşerir mi, diyelim yeşerdi, çiçeğe dönüşür mü, diyelim dönüştü, doğacak meyvenin tadını düşleyebiliyor musun? Kılıcın değdiği şey iz alır, kılıcın değdiği canlı yara alır. Bir de düşün oğul, değdi degecek korkusu! Tepende bir kılıç

sallanır durur, at kılına bağlanmış bir de, koptu kopacak, ömür boyu koptu kopacak! İnsanda akıl mı kalır, insanda duygu mu! Tependeki kılıca nasıl bir sevgi duyarsın, düş de kurtulalım demeye başlamaz mısın!

Her zorbalık bir kılıçtır oğul: Seçemiyorsan, düşünemiyorsan, sora-mıyorsan, kızamıyorsan, sevinemiyorsan. Sana ölümü düşündüren nasıl yakın gelir, içinde nasıl sıcak bir yel eser! Biri sana sormadan, seni düşünmeden, seni düşündüğünü söyleyerek seni sevdiğini söylüyorsa, nasıl bir sevgidir bu!

Senin yeni aileni sevdiğini düşünemiyorum: Kendini küçük gören başka birilerine sevgi duyamaz.

Tanrılar zorbadır oğul, peygamberler de öyledir, krallar da, hele bir de onlar adına buyuranlar!

Aşksa buyruk dışıdır. Biz, kızlarımız, oğullarımız, sevmenin mutluluğunu, saklanmak, kendilerini inkâr etmek, gecenin karanlığını beklemek, çalılar arasında gizlenmek yerine açıkça, rahatça yaşasınlar istiyoruz.

İnsan, zorbaların zorbalığından kurtulmadıkça sevemez oğul ve sevgiyi başka yerde arar; sevgi serbest olanların harcıdır.

Para da zorbadır oğul, 'benim olsun'lar da!

Dayatıyorlar durmadan, hadi gel, hadi gel! diyorlar durmadan: Gülerek söylüyorlar, türkü çağırarak söylüyorlar; sonra da 'yakarım gelmezsen!' diyorlar; yakıyorlar da. Yakmak onların tabiatıdır, yoksa yaşayamazlar.

Kendin olmaya izin yok mudur bu dünyada; yanmadan, yakılmadan yaşamak yok mu?

Ararsan bulursun, arayalım oğul, yanacaksak böyle yanalım, insanlık öldü mü?

Öyle anlaşılıyor ki, insan kendini tümüyle tanıyamıyor, ne idin ne oldun?

Beni iyi dinle oğul, hiçbir şey bana, aşk da bunun içinde, (bunu bir yerde okumuştum) kendini uğrunda alçaltacak kadar önemli görünmüyor!

Lidya Gözleri Yaprak Yeşili'nden

* Düşkün (Düşkünlük): Bâtını (Anadolu Aleviliği) kültüründe; geleneğe aykırı davranan kişi yada kişiler için kullanılan bir kavram.

Üstümüze jandarma salıyorlar oğul!

Baskıdan nefret ediyorum, ama korkmuyorum; arı soktuğunda büyük acı verirse de zararı daha çok kendine dokunur; çünkü tek silâhı iğnesini ve dolayısıyla gücünü yitirmiş olur.

Bize korku salmak istiyorlar: Gözbağıcının silâhı, bakışıyla uyuştur-maktır. Bu bakış korku yaratır. Korkan insan uyuşur; uyuşan insan her şeyi yapabilir!

Kendilerine benzeyelim istiyorlar; içi boşalmış birer kuru böcek kabu-ğuna çevirmek istiyorlar!

Nerede görülmüş tek cins, tek renk!

Bir buğday tarlasında milyonlarca başak arasında beş on gelincik bu-lunur.

Uğraşır didinir tüm yabancı otların kökünü kazırsın, sonra bakarsın bir gün fışkırırvermiştir yeşil yeşil!

Aynı dalda yüzlerce yemiş olur, kim der biribirinin aynı olduğunu!

Aynı ağaçtan bir orman görülmüş müdür?

Gökte gezen yıldızları düşün, gören bir örnek sanır!

Milyarlarca insan vardır yeryüzünde, kim kimin aynıdır: Çinliler aynı mıdır, Japonlar aynı mı, ya Zenciler?

Gözümüz ikidir ama bir görür, iki kulağımız bir duyar.

Çiçeklere bak oğul, renk renk, bir dalda bile!

Böceklerle bak, kelebeği düşün, kuşlara bak!

Toprağa bak, beyazına, sarısına, karasına.

Meyveler; sarı, kırmızı, yeşil, turuncu!

İnsanlar kısım kısımdır oğul, ayrı hissederler, ayrı düşünürler; zevkleri de değerlendirmeleri de ayrıdır:

Üretmeler böyle doğar, yaratmalar böyle, güzellikler böyle.

İnsanın tabiatında var: Taklitçidir, alıcıdır, vericidir, aceleniz ne?

Tüfekte, potinle üstüne vardığınız insanların dış gıcırtısı, tüfeğinizin de potininizin de sesini bastırır bir gün!

Çoğunluk olduğunuz için haklı olduğunuzu sanmanız, inandıklarınızın

doğru olduğu düşüncesine götürür sizi; tarihte böyle düşünenler çoktu; şimdi neredeler?

Baba İlyas'ı, Baba İshak'ı asan Selçuklu nerede; Nesimi'nin derisini yüzen, Simavnalı Bedreddin'i, Pir Sultan'ı asan Osmanlı nerede?

Kutsallık anlayışı içinizde kalsın, herkesin kutsalı kendi içindedir çünkü.

Biliyoruz, gücünüz boyun eğmeyi, boyun eğme de ömrünüzü uzatıyor; ama uzaktan bakanlar bu hayatın mânâsızlığını, tatsızlığını görüyor.

Kendi hapishanesinden bir türlü çıkamayanlar, başkalarını hapishanelere tıkmaya devam ederler; başkalarının da hapishanesi olduğunu bilmede fayda vardır.

Biz güvercini severiz; biliriz ki bir güvercin başka bir güvercinden farklı değildir.

Biz kurdu severiz; biliriz ki kuzu yer, yedin mi diye sorulursa yemedim demez.

Kirpi, 'şu dünyada benden daha yumuşak biri var mı ola' dermiş! Onun, o dikenli dünyasında kendini pamuk gibi yumuşak görmesini anlıyorum. Kişinin kendini beğenmesine, seçtiği ve hoşlandığı hayatını sürdürmesine kim karışır?

Biz, tabiatı örnek edindik, her şey onun içindedir.

Bu yüzden toplarıyla tüfekleriyle geliyorlar üstümüze; bu yetmezmiş gibi bir ellerinde Cehennem korkusu, bir ellerinde Huri-Gılman vaadi var.

Tabiatta fırtına büyük bir güçtür oğul: Öfkeli, acımasız; önüne geleni kırar döker; denizde gemiler batırır, karada evlerin çatısını uçurur, asırlık çınarları devirir; ama oğul bir tutam ota gücü yetmez sözgelimi, salları, yatırır, yerinden oynatamaz bir türlü. Neden dersen, otun gücü kökündedir, o da çok derinlerdedir...

(Lidya Gözleri Yaprak Yeşili'nden)

Aysin Ana

Oğul oğul ey oğul!
biliyor musun neler oldu!”

Ah oğul!
Aysin Ana’n öldü!

Ölen o değil
ölümü bilen ölür!

Dağ başında
yalnız kalan bir ağacım
dağ başında
yalnız kaldın mı hiç!

Sen gidince
sevgisini
bana adamıştı
şimdi olsaydın
beni böyle sevmezdi!

“Gelimli gidimli dünya
son ucu ölümlü dünya!”

Acımın da
sevincimin de
paylaşanıydı
öyle bir paylaşımdı ki bu
sevincim artar
acım azalırdı

ve onda herkesi
ve onda kendimi
bulurdum!

Sevgimiz
hem çılgıncaydı
hem yüceltici!

Dağ başında
yalnız kalan bir ağacım
kökümde şıvgınım yok şimdi!

Acım bir iken iki oldu
Dağ başında
yalnız kalan bir ağaç
oldun mu hiç!

Sevincim artar
acım azalırdı
sevincim azaldı
acım arttı şimdi!

“Oğul oğul ey oğul
biliyor musun neler oldu!”

Ah oğul!
Aysin Ana’n öldü!

Ölen o değil
ölümü bilen ölür!

(Lidya Gözleri Yaprak Yeşili’nden)

Yaşamı boyunca üretken bir aydın olan Yusuf Ziya Bahadınlı, sosyalizme bağlılığından hiç ödün vermedi. Bahadınlı, bir sanatçının sosyalizmle ilişkisini şu sözlerle ifade ediyor:

"Bir sosyalist için kılavuz, bilimsel sosyalizmdir. Onu iyi kavrayan, iyi özümleyen yolunu er geç bulur.

Sınıflı toplumlarda sanatçı belirli bir sınıfa hizmet etmektedir. Sanatçının tarafsız olabileceğini düşünemiyorum.

Sosyalist sanatçı, sosyalist gerçekçidir. Emperyalizme, kapitalizme, faşizme karşı emeğin yanındadır, işçi sınıfının hizmetindedir. Onun bilinçlenmesine, sınıf olabilmesine, iktidar olmasına; duygusunun, düşüncesinin, beğenisinin zenginleştirilmesine, sanatçı yanının uyarılmasına yardım eder."

Elinizdeki kitapta, Bahadınlı'nın bu görüşlerin ekseninde kaleme aldığı yazılarını bulacaksınız.

20 TL (KDV'den muaftır.)

